

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Koldingbogen 1996

Koldingbogen

1996

**Koldingbogen 1996 udgives af Kulturudvalget
med støtte fra følgende sponsorer:**

ABC-Kolding

APV Heat Exchanger A/S

Burcharth's Farve- og Lakfabrik A/S

P.W. Christiansen A/S

Danka Infotec A/S

Den Danske Bank

Eventyr Is A/S, Premier Is A/S

A/S Georg Jensen Damaskvæveriet

Lejtex Vaskerierne A/S

Munk Bog & Idé

Nykredit A/S

Optikjær

Sparekassen Bikuben Koldings Fond

Sydbank

Jørn Thomsen Offset

Koldingbogen er på gaden for 26. gang, og 16 nye beretninger føjer sig til den lange række af tidligere beretninger om mennesker og deres liv på Koldingegnen.

Den lokale beretning befinder sig et sted imellem fortælling og historieskrivning.

Nogle lokale beretninger har krævet en tålmodig efterforskning i dokumenter.

Virkeligheden er blevet analyseret og fortolket.

Forfattere har sorteret, noteret, konkluderet og genfortalt og har dermed sat sit personlige præg på de historiske kendsgerninger.

Historieskrivning er blevet til fortælling, som giver historien liv.

Andre lokale beretninger bygger på erindringer, som er mere eller mindre nedskrevne.

Erindringerne er dermed blevet til historie.

Tak til forfatterne, som har bidraget med erindringer og har gjort historien levende.

Tak for sponsorbidrag.

Margit Vestbjerg
Kulturudvalgsformand

SIDE INDHOLD

- 5 Anne Marie Carl-Nielsens kunst på Koldingegnen
Af Birgit Jenvold og Tove Jørgensen
- 19 Fiskehandel på Kolding Havn
Af Anker Nielsen
- 27 Hjemmesygepleje på landet
Af Karen Horsted
- 33 Gøhlmanns Mølle
Af H.C. Ervald
- 37 Da selv skolerne begyndte at passe børn
Af Bruno Pedersen
- 45 Fangeflugt
Af Johannes Lind
- 55 Skoleelev i Sdr. Stenderup
Af Else Severinsen
- 60 Lillebilstationen og Redningsstationen i Kolding
Af Birger Høj
- 67 Kgl. tolder og borgmester i Kolding
Hans Pedersen
Af John Helt Green
- 71 En historie, der har vasket sig
Af Ole Neergaard Holm

- 85 Min byrådsgerning 1909-1923
Af Oluf Bech
- 100 Kæmner i Eltang-Vilstrup
Af Jørgen Fønsskov
- 107 Christen Steffensen,
Brændkjærgaard
Af Hans Chr. Steffensen
- 111 Lærer Jagd på Borgerskolen
Af Per Andersen
- 117 Kolding Kommunale Billedskole
Af Henning Lasthein
- 123 Hejlsmindetoget
Af Else Severinsen
- 126 Koldingbegivenheder 1. september
1995 til 31. august 1996
Af Søren Flø Sørensen

Anne Marie Carl-Nielsens kunst på Koldingegnen

Af Birgit Jenvold og Tove Jørgensen

I foråret 1995 vistes en stor Anne Marie Carl-Nielsen udstilling på Museet på Koldinghus i anledning af 50-året for billedhuggerindens død. Hun var en af sin generations betydeligste danske kunstnere, og da hun blev født og voksede op ved Kolding, var det oplagt for museet netop at vise hendes værk i rækken af store særudstillinger. Udstillingen har medvirket til at kaste nyt lys over offentligt tilgængelige værker og har givet kendskab til flere af hendes værker, der ejes af private i Kolding og omegn. Artiklen her skrives med et dobbelt formål. Den vil gøre opmærksom på de arbejder af hende, der er offentligt tilgængelige og de private værker, vi kender til, men vi håber så også, artiklen vil føre til henvendelser om andre værker af kunstneren her i området.

Anne Marie Brodersen blev født den 21. juni 1863 på en af de store gårde i Sdr. Stenderup – Thygesminde, der ligger midt mellem Agrup Vig, Sdr. Stenderup og Nørreskov. Som nummer tre i en søskendeflok på fire har hun ikke savnet legekammerater. Sammen med børnene fra de nærliggende gårde – og familiens huslærerinde – boltrede hun sig ved skov og strand. Dyr blev hende en lidenskab, der aldrig forlod hende. Som syvårig kunne hun hænge på ryggen af en hest, og der er mange fortællinger om, hvordan hun havde særlige evner til at omgås dyr.

Komponisten Carl Nielsen, som Anne Marie blev gift med, har et meget fint øjebliksbillede

af sin kones sans for dyr. I et brev fra 1925 fortæller han sin svigersøn, at han og Marie – som han kaldte hende – på en tur rundt på Sjælland var kommet forbi et dyrskue. Det kunne hun ikke modstå, men måtte ind og se på dyrene:

»Dyrekenderens Øjne straaledede og Næseborene var ligesaa udspilede som de store Hingstes. Hun skuede paa de store Belgieres mægtig-fede Bagdele og lod Øjet glide kærligt langs Haleroden og ned til Yveret paa den røde Malkerace og fik Holdere til at muntre Hannoveranere og Oldenborgere naar hun traf paa en Hoppe eller Hingst fra disse Stammer. Hun kløede deres Føl paa de »rigtige Steder« saa de mimrede med lange skabagtige Overlæber og skønt vi havde meget lidt Tid fik hun dog Tid til at karakterisere Svinenes Ydeevne og Holdbarhed og de gamle Orner sendte hende et spørgende Blik, men da vi ikke havde Kransekage ved Haanden lod de atter de lange Øren flabre ned og skjule det aandfulde Blik idet de snuste til en eller anden lille Ting der ogsaa beriger Moder Jord...«

Det er da også hendes utrolige evne til at forme sine iagttagelser af dyr i ler og gips, som har medvirket til at gøre hende til noget særligt i dansk kunst. Få har som hun forstået at fange et dyrs karakteristiske bevægelser, hårlag og karakter – det være sig en kalv, der generes af en flue; en kat, der stolt hjembringer en død mus; eller en

Anne Marie Brodersen: *Kalv, der klør sig*. 1887. Carl Nielsen Museet. Foto: Wermund Bendtsen.

stor og selvbevidst jysk præmiehingst. Også det nære forhold mellem dyr og menneske forstod hun at gengive – som i den store rytterstatue af Christian IX, der står ved Ridebanen på Christiansborg, hvor hesten skrider langsomt frem med den gamle rytter tungt i sadlen; eller i hendes monument over ægtemanden »Den fløjtespillende Pan til Hest«, der er opstillet ved Grønningen i København. Her er indtrykket, at både drengen og hesten lytter afventende, næsten sitrende i en fælles stemning, der gør det helt logisk, at de er smeltet sammen i bronze.

Kunstner

I et interview fortalte hun som 70-årig til Kolding Folkeblad om sit første møde med kunsten. Hun var som helt lille pige til børnefødselsdag på en af nabogårdene. Hjemme havde de så godt som ingen kunstgenstande, men her mødte hun for

første gang et stykke kunst. Det var en afstøbning af Thorvaldsens meget udbredte relief »Natten«. Hun blev så bevæget over synet, at hun gav sig til at tudbrøle af glæde og begejstring og syntes, det var det vidunderligste, man kunne tænke sig.

Hun var ikke meget ældre, da der under en kulegravning af haven blev kastet nogle lerklumper op, som hun fik fat i. Af dem kunne hun forme dyr, opdagede hun. Hendes første lille model var et lam, der altid fulgte hende i hælene.

Den jordnære far havde helst set Anne Marie blive en god husmor og satte hende efter konfirmationen i gang med at hjælpe til på gården og i mejeriet. Om eftermiddagen forventedes det, at hun sad inden døre og broderede på rette kvindelige vis. Men Anne Marie gik meget hellere i stalden og studerede dyrene. Flere mennesker i familiens omgangskreds så Anne Maries kunstneriske evner.

Længe vægrede faderen sig dog mod datterens planer om at gå kunstnervejen, men omsider lykkedes det den kendte arkitekt og kgl. bygningsinspektør L.A. Winstrup at overbevise faderen om, at Anne Marie burde have uddannelse som kunstner. Først kom hun på et kortvarigt træskærerkursus i Slesvig og fik derefter med moderen som forbundsfælle lov til at blive elev hos billedhuggeren August Saabye i København. Da hun senere i 1887 udstillede to kalvestatuetter på Charlottenborg og solgte dem for 700 kr. stykket, måtte hendes far da også indrømme, at hun som kunstner fik mere for sine bronzekalve, end han selv gjorde for sine levende kalve!

Den unge billedhuggerinde giftede sig i 1891 med en fattig og ukendt musiker, der komponerede. De første år af ægteskabet, hvor også de tre børn kom til, var økonomisk vanskelige, og hen-

des far advarede hende mod at gå ind i det kunstneriske liv og håbede nok endnu at se hende som kone på en af de store gårde på Koldingegnen. Men hun holdt fast i sin beslutning, og de unge kunstnere arbejdede begge hårdt på hver deres felt, men efter en årrække vandt de begge

anerkendelse. Anne Marie Carl-Nielsen fik bestillingsopgaver og blev kendt også uden for Danmarks grænser, især i Tyskland. Hun er da også repræsenteret på en række museer både herhjemme, men bl.a. også i Berlin. Carl Nielsen Museet har mange af hendes arbejder – store og

Anne Marie Carl-Nielsen ved arbejdet. Ca. 1940. Foto: Det kgl. Bibliotek.

små, skitser og færdige ting – en spændende samling, der fortrinsvis består af hendes efterladte værker. Udstillingen på Koldinghus i 1995 vistes da også i samarbejde med Carl Nielsen Museet.

Familien accepterede efterhånden hendes valg, og som en af tidens kendte kunstnere blev hun da også anset i Kolding, hvor den lokale presse var opmærksom på hendes tilknytning til byen. Et eksempel findes i Jydske Tidende i marts 1935, hvor en artikel debatterer Kolding Byråds planer om udsmykning af Akseltorv. Avisen havde bedt Anne Marie Carl-Nielsen, Johannes Bjerg og Carl Martin-Hansen – tre af tidens kendte billedhuggere, som alle havde tilknytning til Kolding og i artiklen kaldes »den egentlige Sagkundskab« – fortælle, hvad de mente om den sag. Det nævnes ikke, at hun et par år tidligere havde leveret udsmykning til Rådhushaven, men pointeres, at Anne Marie Carl-Nielsen altid har regnet Kolding for sin by, og at hun er godt inde i sagerne! Hun udtalte bl.a.: »Jeg tror, et Springvand vilde være godt. Det vilde give et levende Billede, og det er det, der tiltrænges i denne Asfalt-ørk Hvis der vælges en Statue kan man jo f. Eks. rejse én for Caspar Markdanner eller Dronning Dorothea, der gjorde saa meget for Skolen – men det bliver straks meget vanskeligere at bringe noget saadant i Overensstemmelse med Omgivelserne. En Plæne vil jeg stærkt fraraade. Den kræver al for megen Pasning«.

Det er karakteristisk for hendes kunstsyn og egne interesseområder, at Anne Marie Carl-Nielsen foreslog historiske personer som emner for en skulptur foran rådhuset. Samtidig var hun en bestemt dame, der sagde sin mening uden hen-

syntagen til, hvad andre tænkte – og praktisk anlagt! Der skulle ikke bruges kommunale kroner på vedligeholdelse af en plæne, når det nu ville være pænere med kunst.

Nogle måneder senere, i juli 1935, var kunsten igen i fokus i Kolding, idet der i Kolding Kunstforenings regi vistes en udstilling i Slotskirken med værker af såvel kunstnere med bopæl i byen som de mere kendte, der havde tilknytning til området. Desuden var der på Akseltorv opstillet en skulptur af Johannes Bjerg, og i Jydske Tidende tales der atter 20.7. om, at man burde anskaffe en skulptur til torvet. Anne Marie Carl-Nielsen nævnes også i artiklen, men kommer ikke til orde, der fortælles blot, at »I et Hjørne af Slotskirken staar den elskelige Fru Anne Marie Carl-Nielsen og overvaager med mønstrende Blik, at hendes Arbejder anbringes som de skal.«

Buste af A.M.G. Friis

Man kan dog ikke påstå, at Koldingegnen ligefrem dyrkede Anne Marie Carl-Nielsen, skønt hun var en af dens egne. Hun skulle blive 59 år, før hun solgte sit første offentlige arbejde til byen. Det var busten af tandlæge A.M.G. Friis, en af stifterne af Museet på Koldinghus. Den blev bestilt i 1917, hvor Friis's 70-års fødselsdag blev fejret med en stor fest på Koldinghus.

Fem år senere – den 25. april 1922 – blev busten afsløret ved endnu en festdag på Koldinghus. Anledningen var da Friis's 75-års fødselsdag og samtidig hans 50 års jubilæum som borger i Kolding.

Busten, der i dag har sin faste plads ved den store vindeltrappe i østfløjen på Koldinghus, er støbt i bronze og viser den aldrende – øjensynligt

Anne Marie Carl-Nielsen: A. M. G. Friis. 1922. Museet på Koldinghus. Foto: J. E. Friis.

alvorligt grublende – museumsmand, som Anne Marie Carl-Nielsen må have mødt mange gange for at kunne portrættere så godt. I et interview kort før sin død fortalte hun om kunsten at skabe buster. For at opnå et vellykket resultat måtte man »have været uden om hele personen«. Først skulle man forstå, hvem man havde for sig. Det krævede ofte lange samvær med den, der skulle modelleres, før det blev muligt omsider at koncentrere hele personen i busten alene.

Kolding Folkeblads reporter var på stedet ved

overrækkelsen og berettede, at kl. 11.30 samlede i den hvide sal på Koldinghus en kreds af damer og herrer. Ungdommeligst af alle var jubilaren, som bevægede sig »adræt, vittig og munter blandt gratulanterne«. Anne Marie Carl-Nielsen var også med og overrakte Friis en buket lyserøde gladiolus.

På museumsbestyrelsens vegne holdt grosserer Jacob Ræder en tale, hvor han takkede Friis og understregede, at man havde ønsket at hædre den flittige museumsmand ved at lade denne buste skabe og opstille på museet.

Lomholts strygeorkester musicerede, og adskillige honoratiores havde ordet. På et tidspunkt holdt også Anne Marie Carl-Nielsen en tale. Avisens referent noterede, at fruene jo var barnefødt på Koldingegnen. Hun indflettede da også ungdomsminder i sin tale, formodentlig med Friis som midtpunkt. Måske mindedes hun slædture i vinterens hjerte arrangeret af Friis og med omegnens proprietærer som leverandører af slæder. Det ved vi nemlig fandt sted. I alt fald fremhævede hun i sin tale en karakteristisk vending, Friis ofte brugte: »Tag den!« Det var formodentlig så også hendes egen replik ved bustens overrækkelse.

Når man tidligere har ment, busten stammede fra 1923, skyldes det en skrivefejl af I.O. Brandorff i hans scrapbøger med avisudklip, der opbevares på Kolding Stadsarkiv.

Relieffer i Sdr. Stenderup kirke

Af Sdr. Stenderup Kirkes synsprotokol fremgår det, at i sommeren 1921 har kirkebestyrelsen af Anne Marie Carl-Nielsen fået tilbudt afstøbnin-
ger af nogle af modellerne til de relieffer, hun i

1904 havde skabt til Ribe Domkirkes yderdøre. I mødereferatet den 26. august 1921 hedder det:

»Billedhuggerinde Fru Anne Marie Carl Nielsen, født Brodersen, som er født her i Sognet, har skænket Kirken Afstøbninger af Modellerne til de Relieffer, som hun i sin tid leverede til Ribe Domkirkes Hoveddør og i denne Maaned selv ledet Anbringelsen af dem i Kirken. Gaven bestaar i 2 Løver, som er anbragt ved Hoveddøren, de fire Evangelist-Symboler, som er anbragt dels under Pulpiturene, dels paa Korbuen og endelig nogle Relieffer af Kristi Liv, som er anbragt paa den nordre Væg i Hovedskibet. Kirkebestyrelsen bemyndigede Formanden til at sende Kunstnerinden en hjertelig Tak for den smukke Gave. Man vedtog at indsamle et beløb ved en Gudstjeneste til Bestridelse af Udgifterne ved Relieffernes Anbringelse. Et eventuelt overskydende Beløb kunde tænkes anvendt til Anbringelse af to Søjler under Pulpiturene«.

Reliefferne af Jesu liv er kopier fra Kathoveddøren i Ribe Domkirke og fremstiller scener fra hans sidste dage: Maria Magdalena, der vasker Jesu fødder, indtoget i Jerusalem og Judaskysset. De er anbragt i samme korsform eller rosetform som på Ribe-døren. Carl Nielsen stod model til en af personerne, der svinger palmegrene. Det samme gjorde kunstneren Niels Skovgaard, børnene Irmelin, Anne Marie og Hans Børge, samt familiens uundværlige husbestyrerinde, Maren.

Evangelistsymbolerne, der er anbragt på fire vægindsnit i hovedskibet, er ikke traditionelt fremstillet. Både løven, ørnen, englen og oxen, hvis hoveder er det eneste synlige, fordi de flade vinger omkranser dem, er skildret mere egensin-

Anne Marie Carl-Nielsen: Relief i Sdr. Stenderup Kirke, opsat 1921. Oprindelig udført i 1904 til Ribe Domkirke. Foto: Harry Skov.

digt og aggressivt end traditionelt. Men måske fremtræder de derfor også så udtrykfuldt. Evangelisterne er blandt de mest originalt tænkte værker, Anne Marie Carl-Nielsen har udført, og kunsthistorikeren Henrik Wivel fremhæver dem da også i bogen »Ny dansk Kunsthistorie – symbolisme og ekspressionisme« (1994), hvor han kalder dem frapperende, og betoner, hvordan symbolikken etablerer forbindelse mellem marklandskab, frugtbarhed og kristendom. Ligeledes citerer han fra samtidens kritik: »Kunstnerinden (har) i den profetiske Stils Vildskab fundet Strænge, der var beslægtede med hendes kunstneriske Temperament«.

At menighed og præst har været glade for reliefferne, kan man indirekte læse af et brev fra Anne Marie Carl-Nielsen fra foråret 1927. Det er stilet til pastor Pedersen i Sdr. Stenderup. I brevet beklager hun, at hun desværre ikke for tiden kan finde et passende kunstværk til anbringelse »mellem de to vinduer«, hvor man åbenbart har ønsket at placere endnu et af hendes kunstværker. Og så er hun glad for at høre, at »man i Sdr. Stenderup vedblivende er interesseret og glad for mine Relieffer i Kirken«. Der kom nu aldrig flere kunstværker til Sdr. Stenderup Kirke.

Tympanon i Kristkirken

Derimod blev Koldings nybyggede Kristkirkes tympanon – feltet over indgangsdøren – dekoreret med et smukt hvidt marmorrelief af Anne Marie Carl-Nielsen. Relieffets baggrund er guldbemalet. Det afbilder Lazarus' opvækkelse og fastfryser det øjeblik, hvor den døde Lazarus vågner til live igen kaldt op af Jesus med en bydende håndbevægelse. De to personers kroppe former sig levende i overensstemmelse med buekanten.

Allerede i 1886 havde Anne Marie Carl-Nielsen beskæftiget sig med Lazarus som motiv for et relief. Det tidlige værk er mere uhyggeligt end det senere arbejde i Kristkirken. Det synes, som om hun i ungdomsværket har levet sig ind i det chok, det må være at opleve en død blive levende, mens Kristkirkens motiv i sin klassiske ro giver hovedrollen til Jesus og hans undergerning.

I et interview fortalte kunstnerinden, at hun og fabrikant Alfred Schmidt skænkede kirken dette relief i 1927. Det står også at læse i nederste højre hjørne på relieffet. Når hun skriver både sit

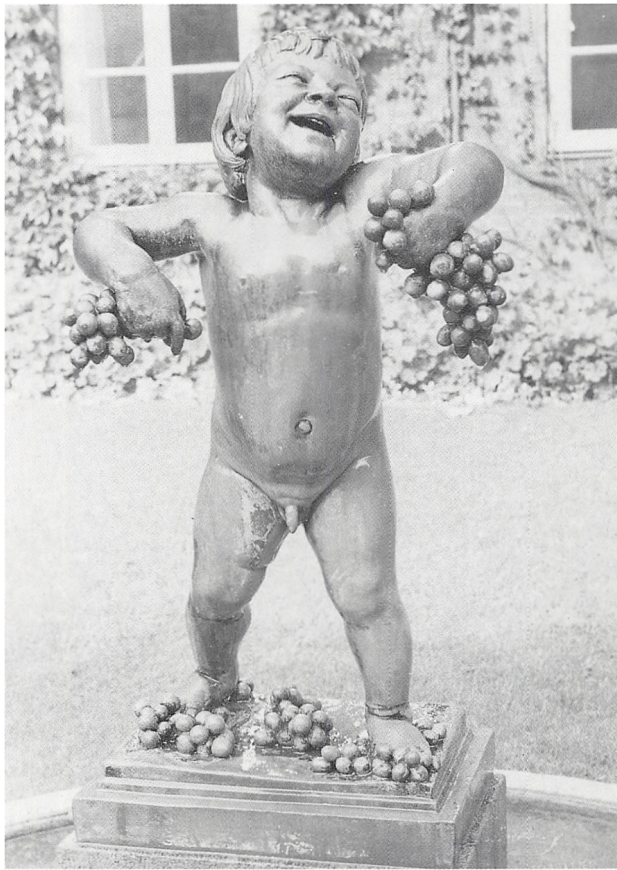
Anne Marie Carl-Nielsen: Lazarus' opvækkelse fra de døde. Kristkirken i Kolding. 1927. Foto: Jan Salomon.

eget og fabrikantens navne på som givere, kan man vel drage den slutning, at hun ikke har fået tilstrækkelig betaling for kunstværket. Hun er nok heller ikke for dette arbejde blevet betalt efter fortjeneste. Det synes ofte at have været hendes lod.

Bacchusbarn med druer

I 1933 købte Kolding by – med byrådssekretær Niels Jacobsen som mellemmand – en lille bronzeskulptur til Rådhushaven. Prisen var 4000 kr., som man forsøgte at få støtte til via Ny Carlsbergfondet, dog uden positivt resultat. Pengene blev så skaffet fra Teaterfonden (efter at 37.500 kr. prosaisk nok var blevet anvendt til asfaltering af gaderne i bymidten!) og fra Rådhusets udsmykningsfond.

Bacchusbarn med druer var egentlig blevet modelleret allerede i 1897, hvor Anne Marie og Carl Niensens 3-årige søn, Hans Børge stod model til den charmerende lille skulptur. Hvor-

Anne Marie Carl-Nielsen: Bacchus-barn med druer. 1897. Opstillet i Rådhushaven i Kolding i 1933. Foto: Lisberg.

når den blev støbt i bronze, ved vi ikke. Men i 1906 blev den udstillet, og den er fremstillet i mindst tre eksemplarer. En findes i Ålborg, en i Albertinum i Dresden – og en altså i Kolding.

Det var byrådssekretærens ide, at skulpturen skulle fungere sammen med springvand, hvad den ikke var skabt til, men Anne Marie Carl-Niel-

sen bifaldt ideen og glædede sig over den, da hun den 31. maj 1933 var til stede ved afsløringen. Hun erklærede ved den lejlighed, at statuen var tænkt som en »opposition mod dårligt humør«.

Bacchusbarnet, der endnu ikke bærer præg af tilbøjelighed til dionysisk ekstase, men har barnets spontane livsglæde intakt, bliver kildet af vandstråler, der kommer fra to sneglehuse anbragt yderst i kummen, som omkranser figuren. Den refererende journalist fra Folkebladet kaldte da også Bacchusbarnet for »det lille smil«. Sneglene er givetvis også Anne Marie Carl-Nielsens værk. En gipssnegl findes i Carl Nielsen Museet, men om den er udført i anledning af, at der skulle konstrueres springvand til Bacchus, eller om hun har haft sneglen i forvejen og blot fundet den passende til formålet, vides ikke. De små bronesnegle i Rådhushaven kan i øvrigt ganske aktuelt fortælle lidt om den appel, billedhuggerens små dyreskulpturer har, idet de på noget uheldig vis kom i søgelyset i sommeren 1996. De blev stjålet af en ukendt gerningsmand, men efter omtale i den lokale presse har samvittigheden nok tynget, idet de i nattens mulm og mørke blev leveret tilbage til Rådhuset. På et ældre foto af skulpturen kommer vandstrålerne fra noget, der ligner et par frøer nede i bassinet, men der er ikke dukket oplysninger op i forbindelse med kildesøgning til denne artikel, som kunne klarlægge, hvornår og hvorfor opstillingen er ændret.

Uffe

Den anden statue i Kolding, Uffe, erhvervede byen først to år efter Anne Marie Carl-Nielsens

død. Det var hendes døtre, Irmelin Eggert Møller og Anne Marie Telmányi, der i 1947 forhandlede købet af den med byrådssekretær Jacobsen (10.200 kr.). I slutningen af september måned blev Uffe sammen med originalmodellen til Dronning Dagmar-skulpturen i Ribe sendt til Kolding, hvor han i første omgang blev placeret i Kunstforeningens udstillingssal på Koldinghus, men i april 1948 fik han endelig plads i Byparken. Han blev placeret, hvor tidligere en anden skulptur, Granitpigen, havde stået. Der havde i den mellemliggende tid været delte meninger om, hvor han nu skulle anbringes. Nogle foreslog Akseltorv foran Rådhuset eller trekanten ved Slotssøen, hvor Fredericiagade og Ejlersvej stødte sammen, andre altså Byparken.

Den store bronzeskulptur af Uffe hin Spage – den træge yngling, der i nødens stund omsider viste sin handlekraft med sværdet Skræp – er fremstillet flot atletisk og med en vågnende bevidsthed og beslutsomhed. Den kendte sagnhelt var oplagt som motiv for en skulptur for Anne Marie Carl-Nielsen, idet Danmarks historie og de gamle sagaer havde haft hendes store interesse siden ungdomsårene, hvor hun som så mange af tidens kunstnere blev grebet af nationale strømninger i kunst- og kulturliv. Om både Anne Marie Carl-Nielsen og flere andre af århundredeskiftets radikale unge, kvindelige kunstnere fortælles endog, at de nærmest opfattede sig selv som moderne valkyrier.

Uffe blev dog ikke alene modelleret ud fra hendes gamle interesse for historie og sagn, men må ses på baggrund af, at hun i 1920'erne var optaget af at studere sportsfolk. Hun opsøgte sportspladser og -haller for at overvære træning og kampe, mens hun sad med små klumper voks

Anne Marie Carl-Nielsen: Uffe hin spage. Modelleret i 1927. Købt af Kolding Kommune i 1947, opstillet i Byparken.

eller ler og modellerede hurtigt formede skitser af kroppe og bevægelser. Forklædningen som sagnhelt af en moderne sportsmand gav hende desuden en passende undskyldning for at afprøve motivet i en stor skulptur, idet sandsynligheden for at finde en køber til helten Uffe var meget større end til en tilfældig flot atlet.

Modellen til Uffe er i kilderne hidtil identificeret som en danmarksmester i diskoskast ved navn Moesgaard, som Anne Marie Carl-Nielsen havde fundet ved et atletikstævne i København. Han beskrives som en flink ung mand, der gerne ville tjene lidt ekstra til sine studier ved at stå model. Denne forklaring på Uffe-skulpturens herkomst stemte dog ikke godt overens med en historie, der var fortalt til Carl Nielsen Museet, og som i sin enkelthed beretter, at Anne Marie Carl-Nielsen i sin søgen efter en egnet model til skulpturen var cyklet til Amalienborg for at studere gardere. Hun fandt en passende, som hun fulgte efter, da han havde fri. Først cyklede hun lidt bag ham, så ved siden af, så overhalede hun, stoppede og lod ham passere. Den unge mand blev bange og begyndte at løbe, hvorefter den aldrende billedhuggerinde satte efter ham og spærrede ham vejen med hvinende bremses. Efter sigende et meget godt eksempel på hendes temperament og usædvanlige indfald.

I forbindelse med Anne Marie Carl-Nielsen udstillingen på Koldinghus i 1995 udsendtes en efterlysning gennem pressen for at få opklaret sagen om, hvem der havde lagt krop til Uffe, idet der for at gøre forvirringen komplet gik rygter i byen om, at Uffe havde været gymnasielærer i Kolding! Efterlysningen gav da også resultat, og løsningen på mysteriet var ret overraskende. Alle oplysningerne var nemlig korrekte. Diskoskasteren Moesgaard havde lagt overkrop til, men Anne Marie Carl-Nielsen mente, at hans underkrop ikke var muskuløs nok, og hun var derfor gået på jagt efter et par passende ben. Og hendes blik for mandlige fortræffeligheder var åbenbart godt, for bag garderuniformen gemte sig en dygtig højdespringer med

Anne Marie Carl-Nielsen i atelieret med Uffe, der i dag findes i Byparken i Kolding, og udkast til monument over Carl Nielsen. ca. 1932. Foto i Carl Nielsen Museet, affotograferet af J. E. Friis.

kraftige lægmuskler. Han hed Hell Hansen og blev siden gymnasielæktor i Kolding. Når man betragter Uffe i Byparken, må man beundre Anne Marie Carl-Nielsens evne til at konstruere en flot mand, når nu naturens værk ikke var godt nok!

Uffe blev modelleret i 1927 og er støbt i bronze senest i 1932, idet der findes et foto af Anne Marie Carl-Nielsen fra dette år, hvor hun ses i sit atelier ved siden af Uffe i bronze og med et af sine første udkast til Carl Nielsen monumentet til Grønningen i den ene hånd. Indtil Uffe kom til Kolding efter hendes død, har hun formodentlig haft ham i hænde selv, og det vides, at skulpturen deltog i en stor kunstudstilling med sportsfolk som tema i Berlin i forbindelse med Olympiaden i 1936. Fra sin plads i Byparken har skulpturen kun været flyttet en enkelt gang, nemlig i forbindelse med udstillingen på Koldinghus, hvori den var et af hovedværkerne. Desværre har skulpturen også været genstand for mere uheldige former for opmærksomhed, idet den flere gange har været udsat for hærværk, bl.a. er den blevet overhældt med maling.

Kunstmuseet Trapholt

En række værker af Anne Marie Carl-Nielsen tilhører Kunstmuseet Trapholt og stammer fra Kolding Kunstforenings samling. Der er bl.a. tale om modellen til Dronning Dagmar-monumentet i Ribe samt en fin lille modelleret skitse til dette værk; modellen til vandkunstfiguren »Thor og Midgårdsormen«, samt relieffet »Egil Skallagrímon og hans døde søn«. For mange af disse arbejder gælder, at det er hendes originale gipsmodeller til værker, der er udført i bl.a. bronze.

Det er ikke klarlagt, hvornår værkerne er tilgået Kolding Kunstforening, men det er tænkeligt, at de alle er overdraget til samlingen, da kunstnerens døtre afviklede hendes dødsbo, hvor det vides, at »Dronning Dagmar« blev sendt til Koldinghus samtidig med, at byen købte »Uffe hin spage«. »Dronning Dagmar« kan betegnes som hendes betydeligste skulptur i Jylland, mens der ikke er nogen umiddelbar forklaring på, hvorfor mange af de andre værker endte i Kolding. Saga-helten Egil har det derimod været meget oplagt at placere på hendes hjemegn.

Motivet til Egil-relieffet stammer fra Egil Skallagrímsons saga, hvor teksten om det såkaldte Sønnestortab beretter om den gamle mand, der rider hjem med sin druknede søn, slægtens håb:

Min æt nu
mod enden stunder,
som skovstammer,
stormslagne,
frisk er ej den mand,
som frænders ben
fra ligbænken
bær til graven.

Relieffet var udført inspireret af en af barndommens stærkeste oplevelser, hvor hendes ældste bror omkom ved nedrivning af en lade på Thygesminde. Den 14-årige Hans Heinrich Brodersen blev dræbt under en nedstyrtende mur, og Anne Marie, som da var 10 år gammel, glemte aldrig synet af faderen, der bar sin døde søn over gårdspladsen. Hun brugte oplevelsen, da hun udførte sagahelten i den stride vind til Kunstakademiets guldmedalje-konkurrence i 1889. Værket fik ikke medalje, nok fordi det var været for

Anne Marie Carl-Nielsen: Egil Skallagrimson og hans døde søn. Bronze udført efter model fra 1889 i Kunstmuseet Trapholts samling. Skallagrimsgården Reykjavik. Foto: Kunstakademiets Fotosamling.

moderne i sit udtryk for de bedømmende professorer. Men uden for akademiet blev det et af hendes meget roste værker, og købtes i bronze til opstilling ved Skallagrimsgården ved Reykjavik.

Omkring 1920 forærede Anne Marie Carl-Nielsen desuden en gipsafstøbning af Egil-relieffet til den såkaldte Kunstnergave til Sønderjylland, som var danske kunstneres genforeningsgave til den sønderjyske befolkning. Og da havde sagagens »Sønnestortab« fået endnu et symbolsk lag, idet de mange dansksindede sønderjyder, der døde som tyske soldater i Første Verdenskrig netop i et poetisk storladent sprog omtaltes som sønnestortabet. For Anne Marie Carl-Nielsen, der voksede op tæt ved den grænse, der blev lagt efter nederlaget i 1864, og hvis forældre stammede fra Sydvestslesvig, har Genforeningen haft stor betydning, ligesom hun betragtede sin kunst som udtryk for noget dansk. Hendes kollega, billedhuggeren Utzon-Frank, gav da også i sit forord til en lille bog om hendes værker i 1943 en beskrivelse, som både er tidstypisk og karakteristisk for den måde, hendes arbejde er blevet opfattet på. Han mener, at hendes værker er præget af oprigtig danskhed, og at opvæksten i det danske landskab »tvinger den udøvende Kunstner til Sanddruhed og Utilbøjelighed til at give andet og mere fra sig, end hvad der er hans eget Eje. Denne typiske Danskhed i kunsten varmer altid vore hjerter«.

Gravminder og mindesmærker

Ved indgangen til alléen ned mod Damgård, der ligger i Erritsø Sogn ud mod Lillebælt, står der på højre hånd en mindesten i granit rejst

over frk. Charlotte C. M. Trap de Thygeson. I stenen er sat en portrætmedaljon, og oven på stenen er hugget en kurv med frugter. Anne Marie og Carl Nielsen var nære venner af Charlotte de Thygeson, der var en markant personlighed. De besøgte hende ofte – og ofte på skift, idet Damgaard i perioder, hvor deres ægteskab haltede, var en form for refugium for den ene af parterne. Også deres retarderede søn, Hans Børge, tog hun sig af, og han tilbragte en stor del af sin voksentilværelse på Damgaard. Mindestenen har Anne Marie Carl-Nielsen udført engang efter frk. de Thygesons død i 1934. Den var oprindeligt tænkt som en statue, men dette projekt er formodentlig forkastet, fordi det har været for dyrt. Skitser til statuen opbevares i Carl Nielsen Museet og viser den særprægede dame med sin stok.

På en af Koldings gamle kirkegård ved Tøndervej ligger Anne Marie Carl-Nielsens fætter, læge Niels Petersen. Han var gift med hendes eneste søster, Lucie. På hans gravsten sidder et bronceportræt udført af Anne Marie Carl-Nielsen. Måske findes der andre, uregistrerede gravminder i Kolding og omegn af kunstneren. Tanken er nærliggende, idet hun livet igennem holdt kontakten til fødeegnen og gamle venner vedlige, og når man kender en billedhugger, er det ikke ualmindeligt at bede vedkommende »gøre et minde« i forbindelse med dødsfald. Hun har desuden udført små relief-portrætter af familimedlemmer, som i dag findes i Carl Nielsen Museets samling, ligesom der kendes enkelte andre eksempler på, at hun har portrætteret bekendte på hjemegnen, således findes i private portrætrelieffer af Johanne og Christian

*Læge Niels Petersens gravsten på Kolding Kirkegård.
Foto: Anna-Grete Hedegaard Andersen.*

Christiansen, der ejede Stenderup Østergård frem til 1899 og var hendes forældres venner.

Anne Marie Carl-Nielsens tilknytning til Kolding og omegn sandsynliggør, at der rundt omkring i privateje kan findes værker af hende, der er gået

i arv, og som ikke kendes i kunsthistorien. Eksempelvis dukkede der et lille statuette-føl op på Lykkesgård i Sdr. Stenderup i forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel. Den lille figur har fulgt gården, hvor der i øvrigt findes relieffer og statuetter, der er kopier efter Thorvaldsen, og hvorom det siges, at disse er udført af Anne Marie Carl-Nielsen, hvilket da også er tænkeligt, da hun kan have brugt dem som øvelsesstykker i sin studietid. Hun arbejdede også en periode i Vonsild, hvor hun modellerede en hingst, så det er tænkeligt, at hun også i den forbindelse har efterladt sig spor i form af relieffer eller statuetter. Da hun desuden yndede at tegne landskabsskitser på rejser, kan der også eksistere tegninger og akvareller med motiver fra området.

På Thygesminde fandtes desuden indtil for ca. 30 år siden en række skulpturer i haven, som Anne Marie Carl-Nielsen siges at have udført. Det har ikke været muligt at finde fotos, der viser skulpturerne i haven, og det vil være interessant, om der eksisterer et eller flere billeder, som kan afgøre, hvilke statuer, der var tale om.

Litteratur

Anne Marie Telmányi: Anne Marie Carl-Nielsen. Gyldendal 1979.

Birgit Jønvold (red.): Anne Marie Carl-Nielsen. Museet på Koldinghus 1995. Med artikler af Carl Nielsen Museets direktør Niels Oxenvad og kunsthistoriker Esther Nyholm.

Yderligere henvisninger findes i artiklen.

Fiskehandel på Kolding Havn

Af Anker Nielsen

Man begyndte at sælge fisk på havnen i Kolding længe før min tid. At fiskere har solgt deres fangst direkte over havnekajen er en selvfølge. Jeg har også ladet mig fortælle, at fiskekoner fra Strandhuse før i tiden gik med kurve fyldt med fisk langs stranden ind til havnen. Om de solgte fisken på havnen eller på torvet, ved jeg ikke. At de gik langs stranden til byen skyldtes, at den eneste vej fra Strandhuse til Kolding dengang gik over Nr. Bjært. Sikkert er det i hvert fald at Strandhusenavne som Vinding, Skak og Strandby, i mange år dominerede fiskehandelen på havnen.

Ålehandelen havde fra århundredskiftet sit hovedsæde i Kolding. I min barndom var der adskillige åleeksportører i byen. Den største var ubetinget firmaet P. Christensen. Distributionen foregik på det store område, der blev kaldt Naboløs, det lå ved åen, hvor nu Skippergården er bygget. Den store kønne patriciervilla ud mod havnen ved siden af »Skandinavien« (nu Admiralen) tjente til kontorer og beboelse. En del af Toldbodgade, Petersholm ved Vesterbrogade hørte med. Den senere direktør V. Christensen boede i den palæagtige villa »Næset« i Strandhuse.

Senere samledes hele ålehandelen under det hæderkronede firma Th. Petersen, der med de mange kvaser blev helt dominerende. Hvem husker ikke de lange rækker af hyttefade i fjorden og åen, men det har direktør Hans Jacob

Damkjær så udmærket beskrevet i Koldingbogen 1994.

Skoledreng og fiskehandler

Min far havde et af fiskehusene på havnen. Min egen tilværelse som fiskehandler begyndte allerede i skoleårene. Som 12-13 årig gik jeg fra dør til dør og solgte friskrøgede makrel og sild, undertiden også ål.

De var virkelig friske, helt varme, når jeg kl. 4 om eftermiddagen fik dem i min dertil indrettede kassekurv, selvfølgelig hjemmelavet af krydsfiner og snild med to låg.

Dengang var skolegangen indrettet, så vi var hjemme en time til middag. Så vaskede jeg de flækkede makrel, dengang var alle makrel flækkede. Mens jeg var i skole de sidste to timer, røgede min far fiskene i en hjemmebygget røgeovn, som han havde bygget i haven på Lykkegårdsvej, hvor vi dengang boede.

Efter skoletid gik jeg fra kl. fire til seks halv syv og distribuerede den absolut fine vare. Min far var mester i røgekunsten.

Jeg fik selv virkelig udbytte af handelen, de 20% af salget var mine egne. Jeg solgte for mellem 10 og 12 kr. om dagen i fem dage, det gav altid 2 kr. til mig selv. Nogle gange, når jeg havde ål med, kunne jeg tjene helt op til 5 kr. Når man betænker, at en dagløn dengang var 10 kr., var det jo en ganske god forretning på 2 timer for en

Anker Nielsen som fiskehandler, 13 år.

knægt i den alder. Andre skolebørn fik kun 2-3 kr. om ugen i deres budpladser. Priserne husker jeg tydeligt. Makrellerne kostede pr. stk. 30 øre – i en rask handel 3 for en krone!

Knap så spændende var det, at mine skolekammerater ofte bebrejdede mig, at jeg lugtede af fisk. Ved en enkelt lejlighed i mit 16. år, da jeg gik til dans i Michael Madsens danseinstitut i Lås-

bygade, hørte jeg en af de unge piger udtale, at godt nok var Anker meget sød, men hun var ikke specielt vild med drenge, der lugtede af røgede sild. Det tog hårdt på mig.

Nå pengene lugtede jo ikke, jeg er nok en af de eneste, der kan prale af, at jeg selv har betalt mit konfirmationstøj.

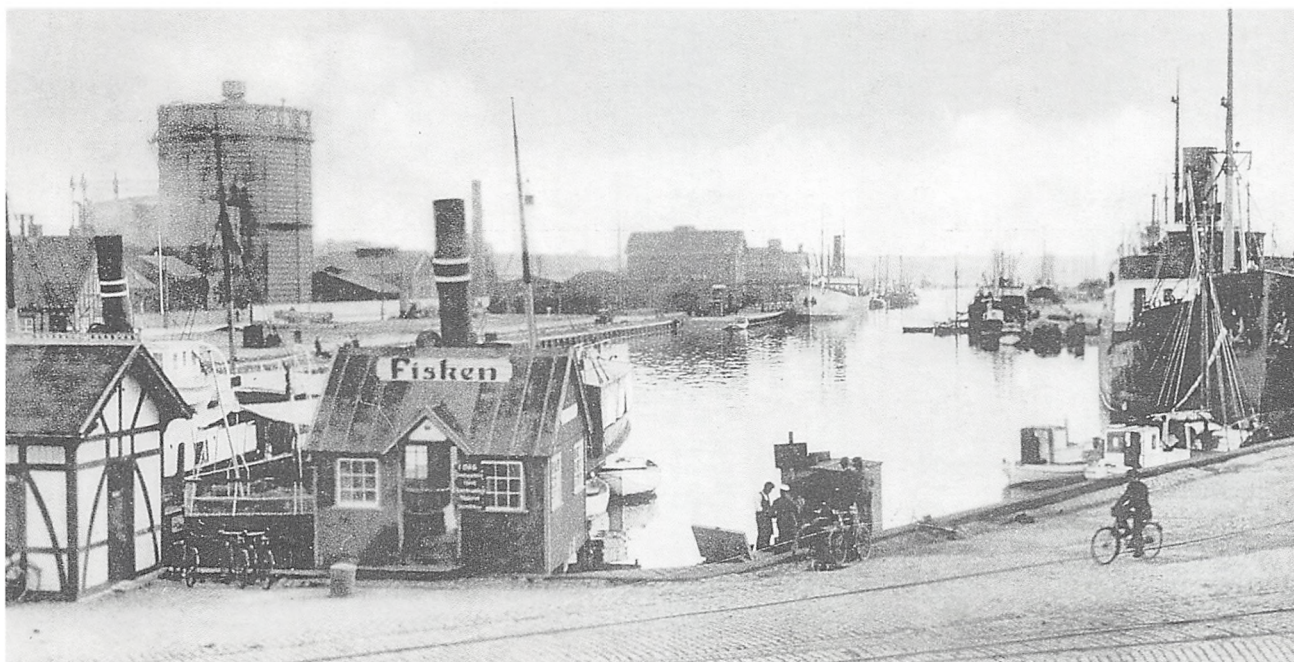
Landhandlerne kunne med deres cykler naturligvis ikke komme så langt omkring og heller ikke have så meget med, men kunne de sælge for 30 kr., var de 10 kr. af dem dog deres egne, og det var jo datidens dagløn. Rige blev de dog aldrig.

Der var et ondskabsfuldt slogan, der sagde, at det ikke var nødvendigt at være tosset for at handle med fisk, men det var i hvert fald en fordel! Sikkert var det dog, at kunne man ikke klare sig på anden måde, kunne man da prøve at sælge fisk. Der fortaltes også om en mand, der solgte fisk fra en hestevogn (det var ikke ualmindeligt), når han kom ind i en gård på landet, råbte han »Ben, klude og andre metaller købes – Fisk sælges«.

Fiskehusene

Min egen erindring går tilbage til sidste halvdel af 1920'erne. Dengang lå der en køn pavillon inderst på havneterrænet. Gennem en port i pavillonen kom man ud på en bro, hvor fjordbådene Freja, Frigga, Dan og Kolding sejlede med passagerer til traktørstederne ved fjorden.

Omkring denne pavillon var der ikke mindre end 5 salgssteder for fisk. Min far havde en af dem, og handelen foregik på en overbygget fiskebåd. I 1939 byggede han med mig som hjælper »Fiskehuset«. Selv om det var gør-det-selv

Kolding Havn, 1932. Anker Nielsens far, Chr. Nielsen, solgte fisk fra den overbyggede fiskerbåd til højre for »Fisken«. Fiskehuset, 1937.

arbejde, holdt huset i over 50 år og blev det sidste af slagsen.

I 1945 overtog jeg Fiskehuset, fordi min far døjede meget af søsyge. Fiskehusene kunne ved stærk østenvind gyngede temmelig meget. Min kone, Anne-Lise, der i det meste af vort ægteskab havde sit daglige virke i Fiskehuset, havde også store problemer og måtte af samme grund ofte tage hjem. Det var en barsk tilværelse, jeg bød hende. Mange tons fisk har hun forarbejdet. Hun påstod, at jeg engang havde lovet at drukne hende i mink. Det blev til fisk i stedet for!

Vi fik en lille god forretning på de 24 m² med mange trofaste kunder. Bl. a. leverede vi fisk til

Sygehuset i mere end 40 år. Også Den danske Kommando i Tyskland fik fisk herfra.

Omkring 1930 blev pavillonen revet ned, en bro blev anlagt ca. en meter under kajhøjde, direkte beregnet til de daværende 4 fiskehuse, der på flåder lå fortøjet her. Hver fiskehus havde flere hyttefade. To af fiskehusene handlede mest en gros.

Livet startede meget tidlig om morgenen, mellem kl. 4 og 5. Gade- og landhandlere fik her deres forsyning. På torvedagene fik også en del af torvehandlerne deres fisk herfra. Det var faktisk en ret stor arbejdsplads med 40-50 menne-

Fiskehusene ved højvande 1941.

sker beskæftiget. Det var som et lille fiskemarked på travle dage.

Der var landhandlerne, som regel med en cykel med en hjemmelavet anhænger. De mest maleriske var dog gadehandlerne, der råbte deres tilbud ud i byens gader. Her var virkelig farverige personer imellem, rigtige originaler forstået i ordets bedste betydning. Den sidste af disse kan mange stadig erindre. Der var Oliver, der med sin gennemtrængende stemme, der kunne høres flere gader væk, reklamerede med bl. a. »fræskrøget makril«. Gadehandlerens trækvogne var forsynet med en hvid kasse med låg. Her lå de levende fisk, som blev flået hos kunden. Ofte sad der en kat og ventede på affaldet.

Jeg kan stadig huske navne som Mundeling,

Onkel, der vist nok hed Frederiksen, Laugesen, Colfax og ikke mindst Kehlet fra Sdr. Bjert, der både solgte fisk og høns og alt mulig andet.

Vi var fire fiskehandlere, vore fiskehuse lå på flåder, en slags pontoner af træ, alle med to eller tre hyttefæde bag ved. Her gik handelen op og ned i ordets rette betydning, idet vandstanden kunne variere 3 meter. Når der var lavvande, måtte de kvindelige kunder samle skørterne, så der ikke blev afsløret for meget af det, der var over knæene.

Vandet til at gøre fisken ren i, pumpede vi direkte op fra havnen med en håndpumpe. Ved længere tids østenvind kunne vandet være så beskidt, at det næsten ikke kan beskrives. Der

kunne ligge døde dyr og andre uhumskheder, ofte lå der et tykt lag olie, når skibene havde renset deres tanke. Det gjorde de ofte i havnen. Alt affald fra skibe blev smidt ud over siden, det var der ingen, der tog notits af. Vandet var ofte så beskidt, at vi ikke kunne pumpe det igennem pumpen, der var ofte vandmænd eller det der var værre. Til gengæld var vandet ved vestlig vind klart som kildevand. Det blev dog til sidst sundhedsmyndighederne for meget, og vi fik gennem gummislanger indlagt vandværksvand, senere fik vi også elektricitet til at afløse bluslamperne.

Konkurrencen mellem fiskehusene var knivskarp. Vi stod ofte i døren og slæbte kunderne ind med øjnene. Køberne var uhyggelig kvalitetskrævende, og vi kunne kun sælge levende fisk. En ekspedition tog lang tid. Først måtte vi med en ketcher fange netop den eller de fisk, kunden ønskede, så blev de vejet på jordens mest pålidelige vægt, bismere. Her var tyngdeloven kundens sikre garant, prisudregningen foregik som hovedregning, her kunne nutidens ungdom ikke stå mål. Uden lommeregner havde vi på et øjeblik fundet prisen. Et lille eksempel: 2,7 kg. a kr. 0,90 3 dage 9 minus 27 øre o.s.v. Intet problem!

Selvfølger kunne alle fisk jo ikke være levende. Sild, makrel og hornfisk dør hurtigt, efter at de er fanget. Kunderne kendte dog de sikre kendetegn – friske røde gæller. Sildene måtte ikke være rødhovede o.s.v. I dag køber kunderne ukritisk ind, men her er det nok mig, der er undtagelsen.

En stor del af fisken døde alligevel, især under transporten eller i hyttefadet, og de skulle trods alt også sælges. En stor del af fisken blev bragt ud, de var rensede og flået, så her var det ikke

muligt at kontrollere, de sladrede jo ikke, og fisken fejlede da heller ikke noget. Jeg tror roligt, at jeg kan påstå, at de sagtens kunne måle sig med nutidens fisk, der ofte er en hel uge gamle. Et godt trick var også, når man viste den lige hensovede fisk, at stikke langfingeren under den, så kunne man med lidt øvelse få det til at se ud, som om den var helt vild og ikke til at holde. Ak ja, også dengang ville verden bedrages, fiskens kvalitet var dog udmærket, hvad kunden ofte bekræftede. Som omtalt kunne køberne være krævende, ja ofte helt urimelige, gik fra den ene til den anden. Der var flere af dem, vi havde lyst til at lukke ud af bagdøren.

Selv om huslejen var billig og vandet gratis, var der alligevel store problemer. Et af dem var at holde flåden tæt, hvilket aldrig lykkedes. Ofte var vi i sidste øjeblik, så var det om at komme til pumpen, jeg ved ikke hvor mange gange, jeg har pumpet havnen igennem. Jeg har tilbragt mange timer nede i flåden for at finde utætheder i den halvrådne flåde og tætte den med bomuld og værk. Det var meget ubehageligt at kravle i det våde mørke med en lommelygte. Det ville mange kulminearbejdere have nægtet. I de hårde isvintré måtte vi hugge en rende rundt om husene, ellers kunne vi risikere at isen skruede os ned. Det kunne være strengt arbejde, ikke underligt at jeg den gang ikke havde problemer med den slanke linie.

Vinteren var også på anden vis en hård tid i fiskehusene, vi frøs meget. Ofte var væggene indvendigt helt rimet til, det samme var ruderne. Vi stillede et stearinlys, så der kom et ovalt optøet hul, vi kunne kikke ud af. Døren stod som regel åben, så vi fik alle kuldegraderne med.

Vi havde et lille kontor på 4 m². Her havde vi

en lille petroleumsovn, som vi kunne varme os ved i ledige stunder. Luften her var ubehagelig, her har nok været masser af tungmetaller i luften, men sådan var det også i mange hjem på den tid. Datidens mennesker må nok være gjort af et godt materiale, i dag ville nok mange ikke have overlevet.

Ude for enden af Sydhavnen var der en lille fiskerihavn. Vi brugte stedet, når vi skulle have vore hyttefade på land, og hullerne skulle renses og tjæres. Det var et stort arbejde, som altid foregik om efteråret. Her var slæbested med gangspil, som man naturligvis selv måtte trække. Her var tjæregryder, små skure til redskaber, en rigtig lille idyl, som stadig eksisterer, blot er den nu flyttet over til åmundingen ved Sorte Bro. Den er stadig værd at besøge. Her er alt stadig som i tyverne.

Da Fiskehuset gik ned i 1974.

Selv om vi passede på, gik det alligevel galt for de utætte flåder. Vi prøvede alle at komme ned på havnen og se fiskehusene ligge på havnens bund. De kunne jo ikke holde evigt. Alle mine naboer måtte prøve det to gange, og til sidst kom også turen til mig. Jeg havde drømt det utallige gange (gør det forresten endnu). Jeg blev ringet op en søndag morgen. Jeg nåede at komme derned, fik reddet, hvad reddes kunne, og gik ned med mit skib som en rigtig kaptajn. Det var ikke så farligt, idet der ikke var langt til bunden. Når jeg kravlede op på køleskabet, var jeg reddet. Min efterfølger måtte også igennem den ubehagelige oplevelse – også han reddede livet.

Jeg mødte stor hjælpsomhed både fra havnemesteren og havneformanden. Det sidste flydende fiskehus i landet skulle reddes, så jeg blev løftet op på kajen, hvor vi fik lov at stå i tre måne-

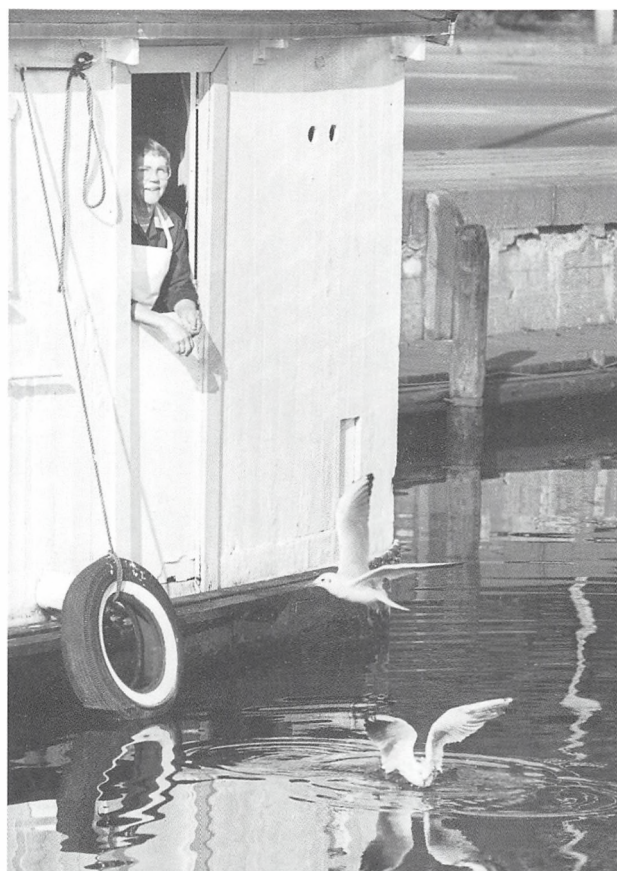

Anne-Lise og Anker Nielsen i Fiskehuset ca. 1980. Foto: Holger Bundgaard

der, mens vi reparerede.

Det var en mærkelig fornemmelse, at huset ikke gængede under os. For første gang følte jeg en form for søsyge, for Anne-Lise var det tre dejlige måneder.

Havnen var en dejlig arbejdsplads, vi følte at her var byens centrum, 500 slagteriarbejdere, flere hundrede havnearbejdere, godsekspedition, gas-

Anne-Lise Nielsen, 1980. Foto: Ludvig Dittmann

værk, skibshandlere og kiosker, det store kreaturmarked, Københavnerbåden samt de nævnte fjordbåde, toldkontorerne med de mange tolde-re og ikke mindst de mange faste beboere, ja selv havnefogeden, som han hed dengang, boede her med familie, og så naturligvis de mange skibe, der ikke som i dag blev losset og lastet på få timer.

Fiskehuset ved daglig vandstand, 1980. Foto: Ludvig Dittmann.

Interessant var også de mange landevejsriddere. Når de kom til byen, var det altid havnen de stiledede imod. Her blandede de sig med de lokale sprittere, som de kaldtes, det var godmodige fyre, der dog havde den kedelige tendens, at de skulle tigge til livets ophold. Det kunne ofte være en plage. I dag gider de ikke komme på havnen, den er blevet kedelig, synes de, og det er jeg ganske enig med dem i.

Til trods for at byen i 1920'erne kun havde 17000 indbyggere var der mange fiskehandlere og fiskerøgerier i Kolding. I dag er der to tilbage foruden torvehandlere, den ene er i Kolding Storcentret. I 1985 afstod jeg Fiskehuset til fiskehandler Gunnar Strandby. Efter en årrække på havnen, flyttede han til Tvedvej og senere til storcentret, hvor han i dag driver en af landets største fiskeforretninger.

Hjemmesygepleje på landet

Af Karen Horsted

Efter 7. klasse gik jeg ud af skolen. Det ville være forbundet med rejseudgifter og bøger, hvis man skulle fortsætte, men alle var lige, og ingen af mine kammerater gik videre. Der var landbrugskrise, og jeg var den ældste af fem børn. Den unge pige, min mor altid havde haft til hjælp på gården, kunne spares, og jeg overtage arbejdet. Det var i 1926.

To år senere blev min søster færdig med skolen, og jeg fik plads på en gård hos en dygtig kone og fortsatte med at lære husholdning og ledelse af et hjem. Altsammen såre vel, men det førte ikke til noget ønskværdigt for mig på længere sigt.

Sygeplejen blev min redning. Der stilledes ikke krav om eksamen, kun at man skulle være 21 år gammel, have været et år i huset og haft et højskoleophold. Det år, hvor jeg fyldte 21, var jeg på Rødning Højskole.

Jeg var lidt betænkelig, da sygeplejen var en ukendt verden for mig, men der var ikke tvivl i mit sind om, at det var det, jeg ville være – og jeg fik alle mine forventninger om et indholdsrigt arbejdsliv opfyldt!

Den 1. marts 1935 blev jeg sygeplejeelev på Holstebro Sygehus. Jeg var da 22 år. Sygeplejeuddannelsen på sygehuset varede tre år. Derefter fik jeg undervisning i psykiatri på Sct. Hans Hospital og i barselspleje på Dr. Møllers private fødeklinik. Jeg fik derefter ansættelse på

Sundby Hospital og var der i seks et halvt år, indtil jeg blev gift med min mand, Christian Horsted.

Vi flyttede til Kolding og blev bestyrere af æbleplantagen »Solbakken« i Kolding, der ejedes af Ejner Johansen, hvis datter Ida Johansen senere flyttede plantagen til Drejens. Plantagen lå dengang ved Østervej ned mod Alpedalen, hvor nu Brennerpasset ligger i dag.

Men jeg savnede arbejdet som sygeplejerske og fik først ansættelse som natsygeplejerske på Kolding Sygehus. Senere kom jeg til Dr. Ørkild i børnekonsultationen og til sidst hos Ingeborg Lou på Ortopædisk Ambulatorium. Men så begyndte jeg at få vrøvl med mit knæ, og efter et stykke tid søgte jeg jobbet som hjemmesygeplejerske i Harte-Bramdrup Kommune efter opfordring fra fru pastor Sarnæs, der var formand for Sygeplejeforeningen i Seest og Harte-Bramdrup. Med anbefaling fra flere, bl.a. fru Johansen, der var tidligere sygeplejerske, blev jeg ansat den 1. april 1953 af Harte-Bramdrup og Seest Kommuners Sygeplejeforening.

Ordnningen var således, at alle, der var A-medlemmer af Sygekassen fik gratis hjemmesygepleje. Sygekassens B-medlemmer skulle betale kontingent til Sygeplejeforeningen. Hvis Sygeplejeforeningen havde underskud, trådte kommunerne til og dækkede underskuddet. Embedslægen førte tilsyn med hjemmesygeplejen.

Sygeplejerske Karen Horsted, født Loftager ca. 1940.

Lønnen fulgte overenskomsten. Den lå lidt lavere end det, sygeplejersker på sygehusene fik, og pensionen var intet værd, hvad jeg mærker til i dag.

Foreningen stillede et yderst beskedent depot til rådighed for hjemmesygeplejersken. Her var nogle ramponerede bækkener, en hovedgærde-rejser, et par sprøjter, en irrigator til lavement, et kogekar, så man kunne koge sprøjter. Så var der en taske med et yderst ussel indhold. Heldigvis havde jeg selv nogle sprøjter og kanyler. Til renholdelse af sprøjter og desinfektion udleveredes årligt 2 l rent hospitalssprit 90%.

Nødtørftig forbindelse betalte patienterne selv. Jeg kan ikke huske, hvordan jeg bar mig ad, men jeg fik lov til at supplere op med forskelligt på

depotet, så jeg syntes, det var forsvarligt.

Bilen, der skulle transportere mig rundt i distriktet, skulle jeg selv anskaffe, men fik så 4.000 kr. om året til at dække omkostningerne. Stor var min glæde, da jeg fik en ny Folkevogn for 12.000 kr. Vi lånte hver øre.

Min forgænger havde lovet, at hun kun ville holde fri, når der ingen patienter var. Om søndagen skulle jeg kun tage mig af det, der var livsnødvendigt. Det var rædselsfuldt, men jeg gik ind på det. Penicillin blev kun givet i sprøjter, det kunne man ikke springe over. Barselspatienterne skulle jeg kun tage mig af, når der var tid, men det duede ikke, for hvem skulle så snydes. Det var småt med fridagene.

Hjemmesygeplejerskerne i Kolding var ansat af Sygekassen under frk. Rasmussens ledelse, og de havde mere ordnede forhold. De hørte også til et sted og var flere, men hvad hjælpemidler angik, var vi ens stillede.

Det var en stor overgang fra et velordnet hospital, hvor der altid var en læge i nærheden og en samlet patientgruppe – men hvor var arbejdet i hjemmesygeplejen spændende! Vi fandt på alt, hvad der kunne gøres med beskedne midler – en papkasse kunne lette trykket fra en tung dyne, nogle mursten, pakket pænt ind, kunne gøre sengen højere, nogle brædder i sengen over en hullet spiralbund kunne gøre den mere behagelig. Jeg fik kontakt med nabosygeplejersken og Kolding-sygeplejerskerne, så vi kunne udveksle gode ideer. Det var de andre oplandssygeplejersker, jeg fik mest glæde af at snakke med. Efterhånden blev det til, at vi mødtes ca. en gang om måneden. Vi havde det samme behov for kontakt og vejledning, og var der en, der havde gjort nye erfaringer med f. eks.

skinnebenssår, blev de endevendt, mens vi nød samværet med kolleger og drak kaffe.

Hvert andet år blev der holdt en uges kursus på Nyborg Strand for over 100 hjemmesygeplejersker fra hele landet. Dygtige læger talte om relevante sygdomme, og hvad vi kunne gøre. Selvfølgelig betalte vi selv og skulle bruge ferien til det, men det var en drøm at være med. Man kom hjem fuld af notater og nye ideer. Nød lærer nøgen kvinde at spinde, siger man. Jeg ved ikke, om det er det, der har givet så mange hjemmesygeplejersker gode ideer. En enkelt var genial, hun havde fundet alle tiders middel mod liggesår. Hun syede et specielt betræk i to dele, der blev fyldt op med hakkelse. Fordybningen i midten gav en bedre aflastning end luftkranse. Min nabo forsynede i en periode et plejehjem i Fredericia med hakkelse. Så opfandt Krøyer plastkuglerne, og de støvede ikke.

Da der var gået et år, forlangte jeg én fridag om måneden, året efter gav de mig én mere. Efter at jeg havde arbejdet som hjemmesygeplejerske i fire år, overtog Dansk Sygeplejeråd også hjemmesygeplejesektoren. Løn og pension kom efterhånden op på det samme som sygehus-sygeplejerskerne.

Henvi-sning af patienter kom fra lægen, i reg-len med besked om en bestemt behandling, men den besked var ofte så mangelfuld, at jeg måtte ringe til lægen. Lægerne blev dog efterhånden bedre til det. Ligeledes var den besked, vi fik fra sygehus-et, under al kritik. Engang vendte jeg bilen og kørte derind og traf dér frk. Finne-mann, som jeg kendte lidt til i forvejen. Hun kunne godt forstå min harme. Sygehus-et regne-de ligesom ikke rigtig med os – men også det blev bedre.

Fra omkring 1960 fik vi sygeplejeelever i prak-tik. De skulle følge hjemmesygeplejerskens arbej-de i en uge og lave et skriftligt arbejde om en patient, men ellers fik vi ingen direktiver om, hvad vi skulle lære dem, men det var en anled-ning til at gøre sygehusene opmærksomme på det vigtige i det primære arbejde, som vi udførte. Hvis der var tale om patienter, som eleven havde fulgt på sygehus-et, lærte de, at det var vigtigt at se på patientens tilhørsforhold og sociale funktion i hjemmet. Eleverne lærte også, hvordan de skulle holde tingene sterile og at være opmærksomme på alt, der kunne lindre patienterne. De var meget åbne og interesserede, og det var sundt for en selv, at der blev stillet spørgsmål til den måde, man havde vænnet sig til at gøre tingene på. Det var anstrengende at have eleverne med rundt, men jeg kunne godt lide det ansvar, jeg følte, det var. Senere bad assistenter om også at følge arbejdet, og de var med ude i to dage. Hjemmesygeplejerskerne fik også mulighed for at følge arbejdet på en afdeling et par dage. Det var dejligt at mærke den anerkendelse af det pri-mære arbejde, der lå i denne udveksling.

Det var et stort fremskridt, da der kom sund-hedsplejersker til alle, og da fødslerne blev flyttet ind på sygehusene. I midten af 1960'erne havde jeg på et år 64 barselspatienter. De fik besøg to gange dagligt i fire dage, og de lå i sengen 6-8 dage ved en normal fødsel. Da der ingen sund-hedsplejersker var, ringede mødre-ne til mig om alle de mange småting, der kan være, navnlig, når det var første gang, de fødte. Om navlen, der blødte, om barnet fik nok af spise, om det tog nok på i vægt. Det med vægten nægtede jeg at svare på for ikke at stå i vejen for kravet om ansættelse af sundhedsplejersker. Min viden om

børn og børnepleje var ikke specialiseret udover det, der indgik i uddannelsen. Så var det lægen, der måtte tage over, hvor jeg ikke kunne hjælpe. Selvfølgelig var det også et savn for mig, da alle barselspatienter forsvandt. Man mistede forbindelsen til den yngre del af befolkningen, og det at tage del i familiens udvikling. Mange år efter er det stadig morsomt at få et puf i siden og blive spurgt, om man kan kende vedkommende. Det kan knibe, hvis det er 30 år siden, men kontakten er der. Det var nærmest blevet sundhedsfarligt at føde hjemme efter sygehusets mening, så nu blev alle indlagt. Det er som meget andet et både og.

Da barslerne forsvandt, og vi dér blev overflødelige, voksede til gengæld alt det øvrige. Patienterne blev sendt hjem dårligere end før. Det stillede større krav til observation, pleje, pasning af større sår, og hvad der ellers måtte være. Nu blev der også via depotet stillet forbindninger og hjælpemidler af alle arter til rådighed. At det så efterhånden blev for dyrt, var for vi andre gamle knap så uforståeligt.

Men de unge fattede ikke vilkårene fra før. En elev bemærkede engang, hvor jeg hjalp en gammel kone, der ikke kunne skifte en gasflaske, at det var ikke kompetent arbejde!.

Der var så mange pudsige oplevelser undervejs. Der var et par gamle koner, jeg tilså. Den ene havde et dårligt hjerte, så det kneb med at få vejret. Hun var en lille rund kone, men hun gik så let. Den anden havde dårlige knæ, så for hende var det gangen, det var galt med. Kristiane sagde: »Tine siger, at jeg kan sagtens, for jeg kan rende, men hvad så – hun kan da få sit vejr«. Og Tine sagde det omvendte. De var ellers gode venner og naboer. En anden bemærkede, medens

hun blev vasket og syntes jeg puslede lige rigeligt: »Gem lige lidt hud til mig!«. Jjeg må have været for energisk.

Hygiejnen var dengang hos de ældre ikke, som vi kender det i dag. Så var det om at gå på listesko og efterhånden få rettet op på det værste, uden at de fandt det for fremmed og besværligt.

Men man oplevede også store mennesker i meget små huse. Sikken en kontakt, der er mulighed for at få, medens et skinnebessår bliver ordnet eller personlig pleje bliver afviklet. Jeg havde også en komplet asocial patient med sukkersyge, som kommunen havde installeret i et stort ubeboet hus. Jeg var rent ud sagt bange for ham. Han havde flere småvåben, men jeg opdagede, at hvis jeg råbte lidt højere end ham, så var jeg den stærkeste. Han havde en hæftedom, som skulle afsones. Jeg forsøgte at få kommunen til at hjælpe med at betale de 5-600 kr., men de afviste. Han svor på, at han ville gemme sig. Jeg overtalte ham til at vaske sig og klæde sig pænt på, så ville jeg køre ham derind. Det gik han ind på, det forløb fint. Han var hunderød. Om aftenen blev jeg ringet op af fru Mainz, lederen af Hjemmesygeplejen – det var efter at vi var kommet ind under Kolding – der sagde, at kredslægen havde ringet og fortalt, at min patient grædende havde bedt om, at jeg måtte komme op på Arresthuset og give ham hans insulin, hvilket blev bevilget. Da han skulle ud, havde han bedt betjenten om at ringe efter mig, da jeg så skulle køre ham hjem. Det var selvfølgelig pral, og det afslog jeg. Efter samråd med ham selv og forvaltningen kom han under administration, det fungerede fint. Han kom ind i en lejlighed i Skovparken, hvor han fik hjemmehjælp og andre foranstaltninger, men ingen turde komme der, så det smuldrede. Jeg

Hjemmesygeplejerske Karen Horsted på hjemmebesøg ca. 1960.

traf ham i byen senere, hvor han så ynkelig ud og græd over gamle dage. Det står for mig som en tragedie. Han var umulig at hjælpe, men synd var det nu.

Men det siger lidt om det brede aspekt, som arbejdet rummede. Rent psykisk kunne man tage nogle utrolige hop på en dag. Man kunne komme fra et gammelt ægtepar tilsyneladende raske, hvor konen pludselig var segnet død om på gulvet, og den chokerede ægtefælle stod alene tilbage og så i næste besøg være sammen med et ungt ægtepar, der havde fået deres første barn, beun-

dre barnet og glæde sig over den veloverstået fødsel. Desværre har man ikke altid styr på tanker, selv efter mange års træning.

Efterhånden overtog kommunerne hjemmesygeplejens økonomi, og da jeg havde et fint forhold til kommunekontorerne, fik jeg lov at købe det, der var brug for, og der var kommet flere gode ting til aflastning. Vi gik over til engangsprøjter efter en periode med sterilisering af sprøjter i en trykkoger.

I 1970 blev Harte-Bramdrup og Seest sammenlagt med Kolding og blev underlagt den ledende hjemmesygeplejerske i Kolding Kommune. Vi fik nu forbindninger og et depot med hjælpemidler. Vi fik også flydende distriktsgrænser, så belastningerne bedre kunne reguleres. Det var virkelig ideelt.

Man kunne nu også komme på kontoret og hente råd, hvis det brændte på. Følelsen af forladthed og hjælpeløshed fra de første år var forsvundet. Jeg opnåede også, at få normal frihed. Jeg blev selv bedt om at finde én, der kunne og ville afløse på mine fridage. En afløser var den første betingelse, derefter at kunne nøjes med den indtjening, det kunne give. Jeg var heldig at have to afløsere, der var enestående samarbejdspartnere. Vi var nu to om at observere, forbedre og hjælpe patienterne, det var en stor støtte. Det var det også, da hjemmehjælperne blev ansat. Deres hjælp og evner var af uvurderlig betydning for patienterne. De kunne følge det op, som sygeplejersken var i gang med, og i nogle tilfælde afløste os, når der var travle og forjagede perioder. Det var en skønne tid med vind i sejlene. Jeg sluttede arbejdet som hjemmesygeplejerske som 66-årig i 1979.

Indlemmelsen i 1970 begrænsede dog også vores ret til at være lidt praktiske. Et lille eksempel. Der var et velfungerende alderdomshjem i Harte, Solgården, hvor jeg vidste, det var nedfældet i bestemmelserne for hjemmet, at det var forbeholdt beboerne i Harte-Bramdrup Kommune. På den anden side af vejen boede et gammelt ægtepar, hvor manden blev syg. Det oversteg konens kræfter at passe ham, og det lakkede mod enden. Sygestuen var tom på Solgården. Der var ingen sygeplejerske på hjemmet, men jeg kom der at foretage insulinindsprøjtninger, lægge forbindinger på dårlige patienter, og hvad der ellers måtte være ønske om. Lægen fandt ideen om, at manden flyttede derover, glimrende, Solgården ligeså og familien ikke mindst. Selvfølgelig sagde jeg besked til forvaltningen inden, og fik allertiders røffel om, hvad jeg bildte mig ind. Jeg henviste til paragraffen og fik at vide, at den var ude af funktion – men at det fik gå denne gang!

I bakspejlet kan jeg se logikken, også for forvaltningen, men sådan skulle man ikke udradere Harte-Bramdrup. Det lykkedes en gang mere, men da var det forvaltningens egen ide. Der var også problemer med en barselspatient, der boede yderst i sognet på en gård, og som havde fået tvillinger. Der kom en hjemmehjælper inde fra byen, og det var meget uheldigt, deres kemi passede ikke sammen. Da der blev bedt om en af »vore egne«, kom der besked om, at med den afstand måtte man tage, hvad der kom. Jeg mente, at vores skattekroner var lige gode, og vi fik »vores egen«. Men det var kun begyndervanskeligheder, der hurtigt blev overvundet.

Jeg vil også nævne, at jeg fra 1966 til 1970 var medlem af Harte-Bramdrup Sogneråd. Mod mit ønske blev jeg valgt ind i sognerådet i 1966. Jeg

var selvfølgelig glad for tilliden, og det var første gang, der kom kvinder i sognerådet, og så blev vi endda to, da Grethe Venborg også blev valgt ind. Jeg følte, det var en for stor opgave at tage stilling til ting, der var svære at overskue: budgetter, vejplaner, skoler, der skulle bygges, de mange udstykninger og endelig kommunesammenlægningerne. Men det var utrolig spændende at være med i. Kun på det sociale område følte jeg mig på hjemmebane. Gennem mit arbejde havde jeg ofte været på kommunekontorerne for at søge om hjælpemidler til mine patienter og hvad det ellers måtte være – og havde derigennem fået indblik i love og regler.

Jeg var med til at få gang i omsorgsarbejdet i kommunen og en ansat til at lede det. Det omfattede håndarbejde eller samvær og besøg i hjemmet for de immobile. Der blev holdt et par større arrangementer om året, udstilling af håndarbejde, foredrag, oplæsning eller andet.

Man bliver filosofisk, når man tænker tilbage, og meget taknemmelig over det gode liv, man har haft. Al den arbejdsglæde, det gode bagland, først mit hjem og senere min mand, kammeraterne og vennerne. Efterhånden tynder det ud, det er det grimme ved at blive så gammel, for de, der er gået bort, kan ikke erstattes. De legemlige skavanker er også svære at håndtere, især smerter og immobilitet, men jeg har trods alt levet den længste tid på solsiden.

Jeg håber meget, at sygeplejersker i dag må opleve den samme glæde ved arbejdet, selv om det ikke altid lyder sådan, når man taler med dem eller læser om dem i avisen. Vi knoklede også dengang, men der var ikke så meget papirnusseri og direktiver ovenfra. Det var patienterne, der var det centrale.

Gøhlmanns Mølle

Af H.C. Ervald

Af Koldings møller er det kun Gøhlmanns Mølle, der endnu står tilbage.

I de sidste halvhundrede år har man kunnet følge med i det sørgelige syn at se et mølleanlæg forfalde. Selve mølleanlægget med bygningerne placeret omkring den store gårdsplads er helt væk. Det burde have været bevaret som et hele, for det kunne have givet et godt indblik i en af landets største møllevirksomheder ved århundredskiftet. I hovedbygningen, beboelsen, var der mange fine detaljer såvel inden- som udendørs, som fortalte om møllens tidligere storhed.

I december 1987 købte Kolding Kommune ejendommen med de forfaldne bygninger, og i 1990 gik man i gang med et omfattende arbejde for at genbruge det samlede anlæg.

Beboelsesbygningen og de østlige og nordlige længer (lade- og staldbygninger) blev revet ned. På grunden blev der opført små rækkehuse.

Den vestlige møllebygning blev fuldstændigt renoveret og ombygget til brug for kontorer og værksteder for det kommunale jobcenter. I bygningen er bevaret de gamle kværne, som oprindeligt blev drevet med kraft fra en dampmaskine, senere af en dieselmotor og sluttelig med elkraft.

Ombygningsarbejdet og anlæggelse af gårdspladser, stier m.m. er altsammen under professionel ledelse blevet udført af arbejdsløse som beskæftigelsesarbejde.

I 1995 fortsattes arbejdet med en renovering af selve vindmøllen. Det var tanken, at møllen skulle fremstå som et vartegn og et minde om en svunden tid i Kolding samtidig med, at den kunne bruges til et nutidigt formål.

Så vidt så godt. Det har været en fornøjelse at følge, hvordan møllekroppens meget forfaldne murværk er blevet udbedret med nye sten og kalket hvid, så man kunne begynde at se storheden i møllen. Også indvendigt i møllen gik man i gang med en grundig istandgørelse af mur- og træværk.

I november 1995 blev møllen af en møllebygger forsynet med en ny møllehat. Det blev fejret med et rejsegilde og hurraråb – men desværre fik den ikke den rigtige møllehat! Hatten blev nemlig af møllebyggeren forsynet med en

Gøhlmanns Mølle ca. 1880.

»swans« – en hale beregnet til at man med håndkraft skal tage fat i den og dreje den, hvergang vinden skifter retning, så møllevingerne kommer op i vinden.

På alle kendte fotografier af møllen er den forsynet med en såkaldt »vindrose«, et krøjeapparat, som med vindens kraft automatisk drejer møllehatten, når vinden skifter retning.

Gøhlmanns Mølle skulle selvfølgelig have haft en hat med en vindrose. Gøhlmann var en mand med initiativ og fremsyn, og da hans mølle blev genopbygget efter en brand i 1860, blev den selvfølgelig forsynet med en vindrose, der gav en maksimal udnyttelse af vindkraften, fordi den var selvkrøjende og var arbejdskraftbesparende i forhold til at skulle dreje møllen med håndkraft.

Gøhlmanns livshistorie

Peter Jürgen Gøhlmann var født den 11. juni 1809 i Haderslev, og han døde den 17. juni 1884 i Kolding.

I 1828, kun 19 år gammel, flyttede han til Kolding. Her startede han sin første virksomhed som selvstændig møller. Samme år købte han »Stubmøllen«, som lå ved »Langdalsvejen«, i dag Dyrehavevej. Helt præcist lå den på grunden lige nedenfor Rylevej, nu en del af Svaneparken.

Han solgte Stubmøllen i 1843, sikkert fordi han havde mange andre ting at udrette. Han købte to gårde i Ejstrup. Ved den ene af gårdene var der også et ørredfiskeri. Han havde et garveri i Låsbygade, et kalkværk og teglværk på arealet mellem Borgergade og Langelinie, et saltkøgeri, en cindersfabrik og et eddikekøgeri.

I 1847 opførte Gøhlmann en vindmølle af hollandsk type ved daværende Vejlevej, nu Gøhl-

Peter Jürgen Gøhlmann, foto formentlig fra 1870erne.

mannsvej. Møllen brændte 1. september 1860, hvorefter en ny mølle blev opført. Det er denne, vi i dag kan se restaureret, men desværre med et noget fejlagtigt udseende. Vindkraften blev i 1860 suppleret med en dampmaskine, og møllen fik navnet: »Kolding Vind- og Dampmølle«.

I Gøhlmanns tid fra 1847 til 1877 har møllen

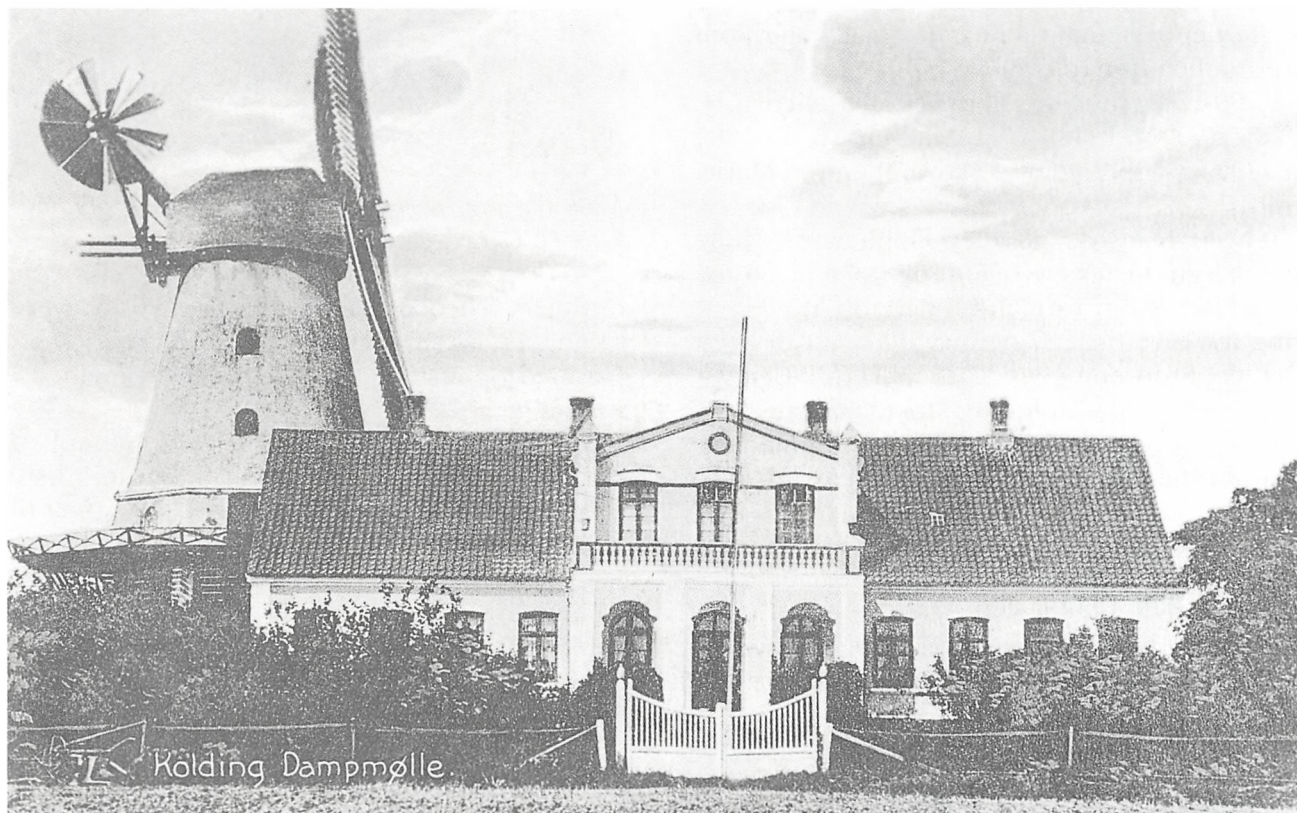
ud over at være en kornmølle også i en periode været en »barkmølle«, dvs. at møllen var forsynet med stampeværk for knusning af egebark, hvorefter der udvandedes garvesyre til brug ved garvning af skind.

Man kan læse, at der på møllen også var en gærfabrik og et brænderi velsagtens til fremstilling af brændevin. Gøhlmann havde også anlagt sit eget gasværk, der kunne forsyne hele ejendommen med gas til belysning.

Kolding Dampmølle, ca. 1925.

Til møllen hørte et landbrug på 40 tdr. land. Det skulle også passes, så Gøhlmann har haft rigeligt af gøremål, dygtig og energisk må han have været.

Gøhlmann blev gift med en koldingpige, Kathrine Jakobsen, datter af gæstgiver og avisbruger Jakobsen i Klostergade. I ægteskabet var der fire børn, en dreng og tre piger. Sønnen kom ulykkeligt af dage ved en løbskkørsel ned ad den stejle bakke fra møllen til byen.

I 1877 solgte Gøhlmann møllen til P. H. Jackeroth. Gøhlmann flyttede herefter til en gård, han havde købt nede ved Kolding Havn. Herfra ledede han sine øvrige foretagender indtil sin død i 1884.

Gøhlmann har ingen efterkommere, der bærer hans navn, men i navnene Gøhlmanns Mølle og Gøhlmannsvej er det jo godt bevaret.

Møllens videre skæbne

Møller Jackeroth døde i 1881, hvorefter enken bortforpagtede møllen til en møller Friis. I 1883 solgte dennes enke møllen til Th. Plenge, som drev møllen frem til 1891.

I 1891 blev møllen solgt til møller Nicolaj H. Madsen (1863-1938). N.H. Madsen var fra 1886 til 1893 også forpagter af Skovmøllen ved Marie-lund.

I N.H. Madsens tid blev Gøhlmanns Mølle drevet frem til at være blandt de største i landet. N.H. Madsen var formand for Dansk Mølleforening fra 1918 til 1937 og blev udnævnt til æresmedlem af foreningen i 1938. N.H. Madsen var også medlem af Kolding Byråd i to perioder.

I 1911 udskiftedes møllens dampmaskine med en dieselmotor, og der anvendtes nu ikke længere vindkraft.

I 1929 blev møllen overtaget af N.H. Madsens søn, Nicolaj Madsen (1896-1973). I hans tid, i 1932, mistede møllen halvdelen af sine vinger, og i 1938 fjernedes de to resterende vinger. I 1959 fjernedes også møllehatten, og møllen afdækkedes med en betonplade.

Den 6. januar 1959 solgtes møllen til O. Røn-nov Poulsen, som forsøgte at drive hotel- og restaurationsvirksomhed i hovedbygningen og

*Møllen i dag. Som det ses desværre uden vindrose.
Foto: H. C. Ervald.*

østfløjen. Nicolaj Madsen fortsatte møllevirksomheden i vestfløjen frem til 1965.

Hermed ophørte den sidste møllevirksomhed i Kolding.

Rønnov Poulsen forsøgte at pynte på møllen med opsætning af attrapvinger, men de blæste ned efter ganske kort tid. Fra omkring 1980 til kommunen overtog bygningerne, havde Dansk Flygtningehjælp kontorer og flygtningecenter på møllen.

Kilder.

Niels Meyn og H. Loft:: Danske møller 1934.

P. Eliassen. Det gamle og nyere Kolding

Kolding Folkeblad 1938 og 1940

Folkebladet Sydjylland: 6.sept. 1989 og 1. juni 1990.

Da selv skolerne begyndte at passe børn

Af Bruno Pedersen

Den 12. august 1995 kunne man fejre 10 års jubilæum for skolefritidsordningerne på Harte Skole og på Sdr. Stenderup Centralskole. I det følgende tegnes et billede af den udvikling, som børnepassningsordningerne og skolerne har gennemløbet sammen fra 1985 og frem til i dag.

Vigende elevtal/behov for børnepassning

Baggrunden for denne udvikling skal findes i sammenfaldet mellem et markant vigende elevtal i årene 1980-95 i folkeskolerne og et stigende behov for børnepassning i samme periode.

Kampen mod lokalemangel, der har været et gennemgående træk i Koldings skolehistorie fra 1800-tallets midte – med en kulmination i årene 1955-80, hvor 14 af de 20 skoler, man havde ved indgangen til 1980'erne, er blevet opført og udbygget – kunne i 1984 aflæses under indtryk af, at elevtallet efter at være toppet 1. september 1979 med 8.452 elever fordelt på 447 elevklasser viste en faldende tendens, som blev fastholdt ud i årene af et fald i fødselstallet fra 1977 helt frem til 1985 – uden derefter igen at nå niveauet fra før 1977.

Med faldet i elevtallet fulgte et fald i elevklasserne og i behovet for normalklasselokaler. Det betød, at man skole for skole over tid kunne realisere den gamle drøm om, at hver elevklasse fik sit eget klasseværelse – det såkaldte hjemklasseprincip – men samtidig tonede billedet af le-

dige lokaler frem, og i kølvandet heraf risikoen for skolelukninger, først aktualiseret, da Sct. Nicolai Skole – byens ældste folkeskole – blev nedlagt den 15. juni 1983 efter indstilling fra skolen selv på grund af manglende elevtilgang fra skoledistriktet Kolding centrum.

I »Skoleudbygningsplaner 1984-1996 for Kolding Kommune« analyserede man sig frem til, at den kommende planperiodes udfordring ikke ville blive opførelse af nye skoler, men tværtimod en tilpasning af lokaleprogrammet til det faldende elevtal. Set i bakspejlet er det lærerigt og betryggende at kunne konstatere, at den udvikling, planmaterialet beskrev, holdt stik, især når man tænker på den tvivl, der i hele procesforløbet var om troværdigheden af modellen, der baserede sig på kendte tal for faktisk fødte børn i 11 årgange plus prognosetal for følgende år.

Udviklingen blev, som det var forudset i prognosen: Hvor der i 1984 havde været 7632 elever fordelt på 417 elevklasser, var der i 1995 kun 5464 elever fordelt på 299 elevklasser, hvoraf 32 var børnehaveklasser. Der var således en tilbagegang fra 1984 til i dag på 2.168 elever og 118 elevklasser efter en tilbagegang fra 1979 til 1984 på 820 elever og 30 elevklasser. I perioden var der tilsvarende tale om en nedgang i antallet af normalklasselokaler med 110. Nedgangen svarer elev- og lokalemæssigt til 5 to-sporede skoler på hver 440 elever.

Løsningsmuligheder

Fra omstillingsprocessens start var der politisk og administrativ forståelse for, at opgaveløsningen rummede en bred vifte af muligheder, og at udviklingen ville forløbe forskelligt fra skole til skole. Det indebar, at diskussioner om den enkelte skoles beståen eller nedlæggelse kom til at foregå på de vilkår, som gælder for enhver demokratisk debat, sagsbehandling og beslutningstagning i det kommunale system.

Retrospektivt betragtet kom lokalekapacitetens tilpasning til det faldende elevtal og det stigende pasningsbehov til at omfatte følgende løsningsmodeller: Afhændelse af skoler, afgivelse af lokaler til administrative formål, indretning af lokaler til ændrede formål i skolens eget regi og endelig indretning/afhændelse af lokaler til børnepasning.

Vel vidende, at en skoles lokaler omfatter flere lokaletyper – normalklasselokaler, børnehaveklasselokaler, faglokaler, administrationslokaler – har jeg i det følgende valgt udelukkende at holde mig til antallet af normalklasselokaler, fordi disse giver et godt indtryk af en skoles størrelse og på en enkel måde illustrerer omfanget af lokalekapaciteten og fordelingen inden for de fire løsningskategorier.

Afhændelse af skoler

Seest gamle Skole, som var anneksskole til Bakkeskolen, blev rømmet den 1. august 1987, da der nu var plads til alle eleverne i Seestområdet på Bakkeskolen. Medens *Sct. Nicolai Skole* – efter flere salgsforsøg – er forblevet i kommunalt regi og anvendt til vekslende formål – ungdomsskole,

musikskole, voksenundervisning, undervisning af bosniske børn og nu administrationslokaler for dele af Social- og Sundhedsforvaltningen – lykkedes det at sælge skolen i Seest til et privat firma, der udlejede hovedbygningen til en daginstitution, som i dag har 20 børnehavebørn og 30 børn i skolealderen. Resten af grunden blev ryddet for skolebygninger, og i stedet blev der bygget nye parcelhuse til unge og ældre.

Riis Toft Skole blev nedlagt den 31. juli 1988 efter en grundig debat og under stærk protest fra forældrekrederen og børnenes side. Historien gentog sig ved *Nørreskovskolens* lukning den 31. juli 1991. Byrådet har flere gange forgæves forsøgt at sælge Riis Toft Skole, men nu huser den Musikskolen, Den kommunale Tandplejes centralklinik og administration, Den Centrale Uddannelsesstjenestes undervisningslokaler og en børnehave med 80 pladser. Nørreskovskolen var placeret i lejede rækkehuse, og blev ved lejemålets ophør tilbageført til boligformål.

Planer om at nedlægge Dalby Skole og Sdr. Stenderup Centralskole har været fremført, men er nu definitivt opgivet.

Kapaciteten på Riis Toft Skole, Seest Gamle Skole og Nørreskovskolen var 35 normalklasser og på Sct. Nicolai Skole 26 normalklasser.

Anden brug af de ledige lokaler

Bakkeskolen afgav i januar 1991 tre normalklasselokaler til Kolding Kommunale Skolevæsenes skolebiblioteksadministration, der var en ny aktivitet i skolevæsenet, ligesom Dyrehaveskolen i oktober 1984 afgav lokaler, der tidligere har rummet skoletandklinik m.m., til Skolepsykologisk Kontor.

48 normalklasselokaler blev taget i brug af skolerne selv til børnehaveklasselokaler, modtagelsesklasselokaler, specialundervisningslokaler, grupperum og pædagogiske værksteder.

Lokaler til børnepasning – en ny udfordring

En ændring af folkeskoleloven af 6. juni 1984 med efterfølgende cirkulære af 22. juni 1984 åbnede mulighed for etablering af børnepasning i skoleregi. Sigtet med lovændringen var at skabe helhed, sammenhæng og nærhed i det enkelte barns hverdag ved at skolen tog sig af både undervisning og pasning inden for sine ledelsesmæssige, pædagogiske, personalemæssige og fysiske rammer.

To skoler tager udfordringen op

Skolefritidsordning (SFO) var nyskabelsens officielle navn, og skolerne og de daværende skolenævn i Harte og Sdr. Stenderup ansøgte straks kommunens skoleudvalg om at måtte oprette hver sin ordning. Pr. 12. august 1985 blev der som en forsøgsordning over to år etableret en skolefritidsordning på følgende vilkår: Skoleinspektøren skulle være pædagogisk og administrativ leder, den daglige ledelse skulle ligge hos lederen af skolefritidsordningen, der skulle ansættes to pædagoger på hver af de to skoler, det maksimale antal børn i ordningen skulle være 24 fra børnehaveklasse til 3. klasse, og der skulle være åbent før og efter skoletid i 200 dage om året. Formålet var at tilbyde børnene mulighed for leg og beskæftigelse, herunder lektiehjælp, og forældrebetalingen blev gradueret efter antal tilmeldte timer.

Skolefritidsordningen på Harte Skole begyndte i disse lokaler, der nu igen alene bruges som klasselokaler. Foto fra september 1996.

Social- og Sundhedsforvaltningen iværksatte samme år en børnepasningsordning på Bakkeskolen i henhold til bistandsloven i lokaler, som fra skolens start i 1974 var blevet afsat til formålet.

Det store spring fremad

Hen mod slutningen af 1986 fik Skole- og Idrætsforvaltningen og Social- og Sundhedsforvaltningen til opgave at udarbejde et fælles forslag til etablering af 420 pladser til afvikling af de lange ventelister på børnepasningsområdet. Det resulterede i, at der oprettedes skolefritidsordninger på Dalby Skole, Parkskolen (Fritidsordningen Fynsvej), Lyshøjskolen og Alminde-Viuf Fælleskole, og ordningerne i Harte og Sdr. Stenderup blev gjort permanente med opnormering til 36 børn – og bistandslovsordninger under Social- og Sundhedsforvaltningen på Sdr. Bjert Central-skole, Vonsild Sogneskole, Aalykkeskolen, Bramdrup Skole og Sdr. Vang Skole. Traditionen, der

Skolefritidsordningen på Harte Skole fik eget basislokale i den nye tilbygning i april 1994. Foto fra september 1996.

sagde, at børnepasning var et socialforvaltningsanliggende, viste endnu engang sin styrke i forhold til folkeskolelovens helhedsopfattelse af barnet, men væsentligst er det selvsagt i denne sammenhæng, at forældrekrædsen ved 12 skoler inden for to år havde fået muligheden for at kunne supplere skolens undervisningstilbud med et tilbud om pasning af børnene samme sted. De resterende fire skoler kom med under det nye

fælleskoncept i årene 1990-92 med bistandslovsordninger på Brændkjærskolen, Dyrehaveskolen, Eltang Centralskole og Munkevænget Skole.

En fælles løsning

Men ventelisterne var stadigvæk ikke blevet afskaffet, hverken for skolebørn eller førskole-

børn. Som en del af forliget om 1993-budgettet indgik derfor atter ønsket om at kunne tilbyde en pasningsplads til alle børn, der havde behov for det.

En fællesgruppe fra de to forvaltninger tog i efteråret 1992 udgangspunkt i en sammentænkning af problemfelterne: Undervisningen i 0.-3. klasse, pasningen af de 0-10 årige, bedre lokaleudnyttelse i skoler og på institutioner og en koordineret anvendelse af personaleressourcerne.

Gruppen kunne notere sig, at eleverne i 0.-3. klasse gik for få timer i skole og mødte på vekslende tidspunkter, hvorfor fritidscentre og nogle skolefritidsordninger skulle holde åbent om formiddagen samtidig med skolerne, men kun for et begrænset antal børn. Forældrene mente, at der var for stor forskel mellem tilbudet i skolefritidsordningerne og på fritidscentre.

Ulla Nicolaysen, leder af Skolefritidsordningen på Harte Skole, er med børnene på den årlige udflugt til Ålykkeskolens svømmebassin, september 1996.

På baggrund af gruppens oplæg og en omfattende debat på skolerne, institutionerne og i offentligheden vedtog Kolding Byråd på møder i november 1992 og februar 1993 en ny model for undervisning og pasning i de første fire skoleår:

1. Alle børnehaveklasser fik den kommende folkeskolelovs minimumstimetal på 4 timer – dvs. en stigning på 1 time fra 3 til 4 timer pr. dag – med en fælles mødetid kl. 8.00-11.45.
2. Der tildeltes alle børnehaveklasser støttetimer gradueret efter elevtallet, og timerne blev tilbudt pædagoger fra begge ordninger.
3. Alle 1.-3. klasser fik 5 timers skoletid pr. dag og en samlet mødetid kl. 8.00-12.45.
4. Åbningstiderne i skolefritidsordninger og fritidscentre blev fra kl. 6.30 til 17.00.
5. På de skoler, hvor der var behov for det, ombyggedes børnehaveklasselokalerne, så de kunne benyttes af fritidsordningerne før og efter skoletid, og tilsvarende blev der i fritidsordningernes lokaler gjort plads til børnehaveklasser i tiden kl. 8.00-11.30.
6. Ens takster, betalingsmoderationer, visitation, åbningstider og normering indførtes i alle skolefritidsordninger og fritidscentre.
7. Det pålagdes Social- og Sundhedsforvaltningen og Skole- og Idrætsforvaltningen at søge etableret klubber under bistandsloven og væresteder i foreningsregi med hjemmel i folkeoplysningsloven til de 10-14-årige.

Mette Petersen spiller »Eventyrland« med børnene, september 1996.

Resultatet af indsatsen omkring budget 1993 blev oprettelse af 122 pladser i Skole- og Idrætsforvaltningens regi fordelt på 6 skolefritidsordninger, herunder nyetablering af en SFO på Sdr. Vang Skole i første halvdel af 1993 – samt for Socialforvaltningen 40 nye pladser til fritidscentret på Dyrehaveskolen.

Den samlede indsats

På 10 år blev der oprettet 8 skolefritidsordninger, 10 fritidscentre, 1 integreret institution, 1 fritidsforanstaltning for centerklassebørn og 2 væresteder på de 16 folkeskoler. Der bliver her passet 1411 børn, og rammerne blev skabt ved inddragelse af 25 normalklasselokaler, 4 lokaler i kate-

gorien »øvrige lokaler« og gangarealer, inddragelse af 7 tidligere tjenesteboliger samt dobbeltbrug af 12 lokaler – børnehaveklasselokaler, normalklasselokaler, ungdomsklublokaler og sportsklublokaler – og et nybygget basislokale på Harte Skole.

En bedre folkeskole

Ud over etablering af de mange nye pasningspladser har arbejdet med at løse problemet omkring de tomme skoleklasser og den evigt tilbagevendende ventelisteproblematik ført til en afklaring og styrkelse af folkeskolen. Skolestrukturen afspejler i dag i højere grad end tidligere lokalsamfundets ønsker og behov. Forældrene har siden 1984 haft frit skolevalg for deres børn, og kombinationen af undervisning og pasning kl. 6.30-17.00 giver barnet nærhed, helhed og sammenhæng i 253 hverdage pr. år på alle folkeskoler. Der er sket en harmonisering af pasningstilbuddene i skolefritidsordninger og fritidscentre og fem-timersmodellen for 1.-3. klasse og de fire timer i børnehaveklasserne med pædagogstøttetimer giver det enkelte barn en god indskoling. Endelig er det lykkedes at realisere hjemklasseprincippet og at inddrage et antal normalklasselokaler til aktuelle undervisningsaktiviteter. En løbende renovering af fagklasselokaler har styrket skolernes pædagogiske muligheder, samtidig med at ansættelse af uddannede pædagoger i pasningsordningerne har betydet en styrkelse af skolernes pædagogiske ressourcer, hvilket især opleves på skoler med skolefritidsordninger. Endelig skal det nævnes, at omstillingsprocessen har sikret en afbalanceret tilpasning af folkeskolens udgiftsniveau og ressourceforbrug til elevtal-

let. Som en yderligere styrkelse af folkeskolens koncept, forestår Brændkjærskolen i sine centerklasser – efter aftale af 1991 mellem Vejle Amt og Kolding Kommune – undervisning og pasning af elever med generelle indlæringsvanskeligheder.

Nye tider – nye behov, ønsker og krav

Tiderne skifter og forudsætninger og behov ændrer sig. Efter en tiårsperiode med markant faldende børnetal indvarsler et antal på 628 og 629 børnehaveklasseelever i skoleårene 1995/96 og 1996/97 en ny æra, hvor der udover øget efterspørgsel på dagpasningspladser atter vil komme et stigende elevtal på skolerne. Dette som en følge af større fødselsårge fra slutningen af 1980'erne og frem til i dag. De voksende ventelister på børnepasningsområdet skyldes dels det større børnetal og dels, at flere forældre ønsker deres børn passet uden for hjemmet.

Christian på fisketur med Skolefritidsordningen, september 1996.

Foreløbige prognoser for den kommende 12 års periode viser en elevtilvækst på ca. 1.800 i folkeskoleregiet. Det betyder, at elevtallet vil stige fra de nuværende ca. 5.600 til ca. 7.400 i 2008, men ikke jævnt fordelt på de nuværende 16 kommunale skoler. Folkeskolen vil på samme tid komme til at rumme babyboommet og de små ungdomsårgange – og får derved omkring årtusindskiftet en ændret profil med mange elever i de yngste klasser og få på de ældste klassetrin.

Hertil kommer så de udfordringer og inspirerende muligheder, som indførelsen af Lov om Folkeskolen af 30. juni 1993 til afløsning af 1975-loven fra skoleåret 1994/95 har givet. Hovedsigtet med undervisningen efter den nye lov er at tage udgangspunkt i det enkelte barns forudsætninger og udviklingstrin, at anvende det nye læringsbegreb om at lære gennem leg, eksperimenteren, oplevelse, undren og nysgerrighed, at inddrage den praktisk/kreative/musiske dimension i al indlæring, at inddrage naturen, miljøet, økologien og informationsteknologien i skolens hverdag og at stille alle elever over for nye udfordringer både intellektuelt, følelsesmæssigt og socialt for dermed at skabe de bedste vilkår for tilegnelse af kundskaber, færdigheder, værdier og holdninger.

Disse ideer og intentioner falder helt i tråd med det forudgående tiårs bredt accepterede fælleskoncept, og i marts 1996 vedtog byrådet enstemmigt en plan for undervisnings- og pasningsområdet, som indebærer, at der skal udvikles et multiøkohus til fællesbrug for undervisning og pasning og at der udarbejdes en skoleudbygningsplan, der tager højde for elevtilvæksten, en fornyelse af skolernes bygningsmasse efter folke-

skolelovens intentioner, 10. klassernes fremtidige placering og en fortsat sammentænkning af tilbuddet for de 6-9 årige i faciliteter, som er bygget og indrettet efter et flerbrugerkoncept, og som er placeret på og ved skolerne.

Mens udviklingsplanen for skole- og pasningsområdet skal fremlægges til behandling på byrådsseminaret i marts 1997, vil vinderprojektet i multiøkohuskonkurrencen blive forelagt byrådet til godkendelse snarest muligt.

Vi vil derefter have det nødvendige grundlag for i de kommende år at skabe den ønskede helhed, sammenhæng, nærhed, overskuelighed og tryghed i barnets hverdag gennem en kombination af undervisning, pasning, fritidsaktiviteter, få voksne, fælles kammerater i skole og fritid og overskuelige fysiske rammer beliggende i barnets nærmiljø.

Esther og Line ved klatrestativet ved Skolefritidsordningen i Harte, september 1996.

Fangeflugt

Af Johannes Lind

De efterfølgende beretninger er hentet fra en af Koldinghus Birketings justitsprotokoller. Birkeetinget bestod i årene 1719-70, den periode da området mellem Kolding, Fredericia og Vejle havde status af ryttergods og størsteparten af jorden var i kronens besiddelse med den såkaldte regimentskriver som administrativ myndighed under amtmanden. Protokollerne fortæller historier fra det virkelige liv, der ikke står tilbage for røverromaner.

Flugten fra alkoven

Det var en hjerteskrærende ynke at se den purunge Dorthe Christensdatter, da hun stod anklaget i retten i Viuf tirsdag den 25. januar 1724. En af konerne, der var med for at passe på hende, bad også anklageren om at fatte sig i korthed, for den unge pige kunne ikke tåle at stå der ret længe. Og sandelig var der heller ingen grund til at trække sagen i langdrag. Pigenes tilståelse forelå allerede i et politiforhør den 6. januar, og hun lod uden forbehold sin forsvarer gentage den i retten: Hun havde født et barn i dølgsmål i sin seng og havde straks klemmt det ihjel mellem sine knæ.

Forsvareren var i denne sag birkeskriver Just Lund selv, og han gav i rørende vendinger udtryk for den unge piges anger. Hun vedkendte sig – desværre nu alt for sildigt – med hjertelig anger og fortrydelse, at hun både havde født sit barn i

dølgsmål og også have haft et så ondt forsæt som at dræbe det i fødselen, og dette onde forsæt havde desværre fået fremgang. Og nu måtte hun henfly for det første til den barmhjertige, gode Gud om denne sin store synds og misgernings nådige forladelse og for det andet til den højgunstige, kristne øvrighed med ydmyg bøn om, at hun, hvis hun ikke kunne blive benådet for dødsstraf, så dog i det mindste kunne nyde den store nåde at komme i kristenjord efter sin død.

Pigenes husbond var Hans Buch i Skærup. Han kunne bevidne, at hun havde tjent ham i næsten fire år så tro, flittig og ærligt, som han af noget tjenestetyende kunne forlange, indtil denne ulykkelige hændelse. De andre vidner gav hende samme skudsmål.

Så blev pigen kørt tilbage til Skærup. Hun var nemlig alt for svag til at komme i fængsel i arresthuset (på Koldinghus). Det havde kvinderne omkring hende vurderet. Og det var også let nok at se. Man havde måttet bære hende ud til vognen, da de skulle i retten. Så var hun besvimet, og man hentede jordemoderen Marie Donses, der ville have givet hende noget brændevin. Da ingen af de omkringstående havde noget med, havde hun taget et stykke rugbrød op af lommen og gnedet den stakkels pige om mund og næse med det, til hun kom til bevidsthed. Jo, det var soleklart, at hun ikke kunne tåle at være længe i retten og heller ikke ville have tålt at være i arresthuset borte fra varme og kvindeopsyn. På

vejen hjem besvimelede hun også igen, og en af karlene måtte bære hende ind, hvor hun fik lov til at varme sig foran ilden, inden hun blev lagt i seng.

Det var en god, varm alkoveseng. Dens bagvæg var muren til bageovnen. Og den havde ingen andre indgange end den, som vendte ud mod dagligstuen. Dette sidste var praktisk nok, for der skulle jo holdes vagt over pigen. Hans Buch havde bedt sig fri for at have hende i huset; men Jens Damgaard, der var fuldmægtig hos regimentskriveren (anklagemyndigheden i dette tilfælde), havde sagt, at hun ikke kunne sættes i arresthuset, så længe hun var så svag, og ansvaret skulle ikke være Hans Buchs; det skulle derimod ligge hos de vagter, som han havde beordret til at sørge for hendes tilstedeværelse.

Vagterne var delt op i hold på to karle, der vogtede et døgn ad gangen. Til det første hold havde Jens Damgaard sagt, at de skulle vogte arrestanten sådan, at om hun slap bort, skulle de selv stå i strikken for hende. Den ordre gik videre fra det ene vagthold til det andet, og der blev holdt vagt, så det forslog. I dagligstuen, hvor alkovens eneste udgang jo var, sad vagterne; de lukkede ikke et øje, og om natten havde de lys tændt.

Inde fra alkovesengen hørte de i et væk Dorthe jamre og råbe og sukke. Og sådan gik det i seks døgn. Og sådan gik det også, da Niels Olufsen og Niels Hanneberg af Børkop havde vagten. De havde måske ikke lige hørt den ordre om at stå i strikken i fangens sted; men det gjorde nu ingenting, for de var klar over, at der skulle passes på. Og det blev der. Om aftenen ved ottetiden kom Hans Buch og hans kone ind til vagterne i dagligstuen. Niels Olufsen stod med øjnene rettet mod alkoven, hvorfra der lød den sædvan-

lige idelige jamren og råben, og den anden skulle til at tage sig noget mad. I det samme kom der to fremmede kvinder ind for at se fangen. Niels Olufsen ville tænde et lys med den brændende syve, som madame Buch havde taget med ind. Men den gik ud, og lige idet karlen bøjede sig ned for at få ild ved ovnen, blev der stille i alkoven.

»Jeg tror hun sover«, sagde han, »men der bliver så stille«. Så gik han hen til alkoven og lettede dynen. – »Hun er her ikke! Hun er borte«. »Er hun borte?«, udbrød den anden karl. »Så har dog Fanden taget hende, siden hun kom så hastigt bort!« Straks var de allesammen ude i gården for at søge efter fangen, men der var sådan en skrækkelig mørk mulm og regn, at de ikke kunne se hinanden. Hans Buch ville nu låne vagterne en hest, så de kunne komme ud at lede efter hende. Det tilbud tog Niels Olufsen imod; men han red først hen til byens sognefoged, Niels Buhl for at melde flugten og få tilladelse til at ride ud og lede efter pigen.

Men den fik vagterne ikke. I stedet lod sognefogeden dem arrestere for forsømmelse under vagten. Næste dag sendte han bud til regimentskriveren om det passerede, og først da der kom bud tilbage om, at man skulle eftersætte den rømte, kom eftersøgningen i gang. Det var to nætter og en dag senere. Der var nemlig 6 á 7 mil frem og tilbage mellem Skærup og Kolding, forklarede sognefogeden.

Om det nu skyldes, at regimentskriverens tilid til denne sognefoged var blevet en smule rystet, så sørgede han i alt fald for, at en særlig undersøgelse blev foretaget af to af egnens andre sognefogeder, nemlig Morten Dahl og Jens Pedersen fra Gauerslund Sogn. De skulle

syne forholdene omkring alkoven hos Hans Buch, og de fandt, at der rigtignok ikke var andre udgange fra alkoven end den, der førte ud i dagligstuen. Men alkovens loft bestod af løse brædder, der engang havde været klinet sammen med ler uden brug af søm. Brædderne var blevet løftet af, og neden for bageovnen

stod der stadig en trebenet malkestol. »Fjælen var let at optage, så ingen skulle høre det, særdeles som blev dem berettet, at hun med klagen og råben undertiden og næsten ideligt skulle have gjort larm, og når hun var nede af sengen ved bageovnen, stod straks en åben dør for hende«.

Kort over Koldinghus Rytterdistrikt, ca. 1720.

Hans Buch fik lov til at aflægge ed på, at han aldeles intet havde vidst om denne mangel ved alkoven og i ingen henseende havde bistået med flugten. De forskellige vagthold havde heller ikke vidst noget derom, heller ikke de to sidste, som pigen slap væk fra. Men de skulle alligevel dømmes for det, som var sket. Regimentskriverens fuldmægtig havde krævet dem dømt efter forordningen af 21/9 1695*) Men dommeren fandt nu, at den straf var for hård, idet de ikke havde vidst noget om de løse brædder og heller ikke havde været beskænkede eller havde sovet på deres vagt. Så de to vagter »slap« med hver et år ved skubkærren i Fredericia på vand og brød samt en bøde på 2 rigsdaler til fattigkassen i Holmans Herreds Provsti. Hvis de ikke havde penge til at betale med, kunne de gå en uge ekstra i skubkærren.

Den ene af vagtmændene, Niels Olufsen, erklærede, at han ville appellere sagen til Højesteret. Og det kan en nutidig læser sikkert godt forstå. Niels Buhl var indblandet i en sag om skovtyveri året efter; men han beholdt vistnok i mange år endnu sit tillidshverv som sognefoged. I et skattemandtal af 1743 finder vi ham endnu omtalt som sognefoged på en ryttergård. Han var ikke af tilstrækkelig formue til at betale kopskat. De to fremmede kvinder, som kom ind i det kritiske øjeblik, hører vi ikke mere til. Og Dorthe – hun var borte!

Frie forhold i arresten på Koldinghus

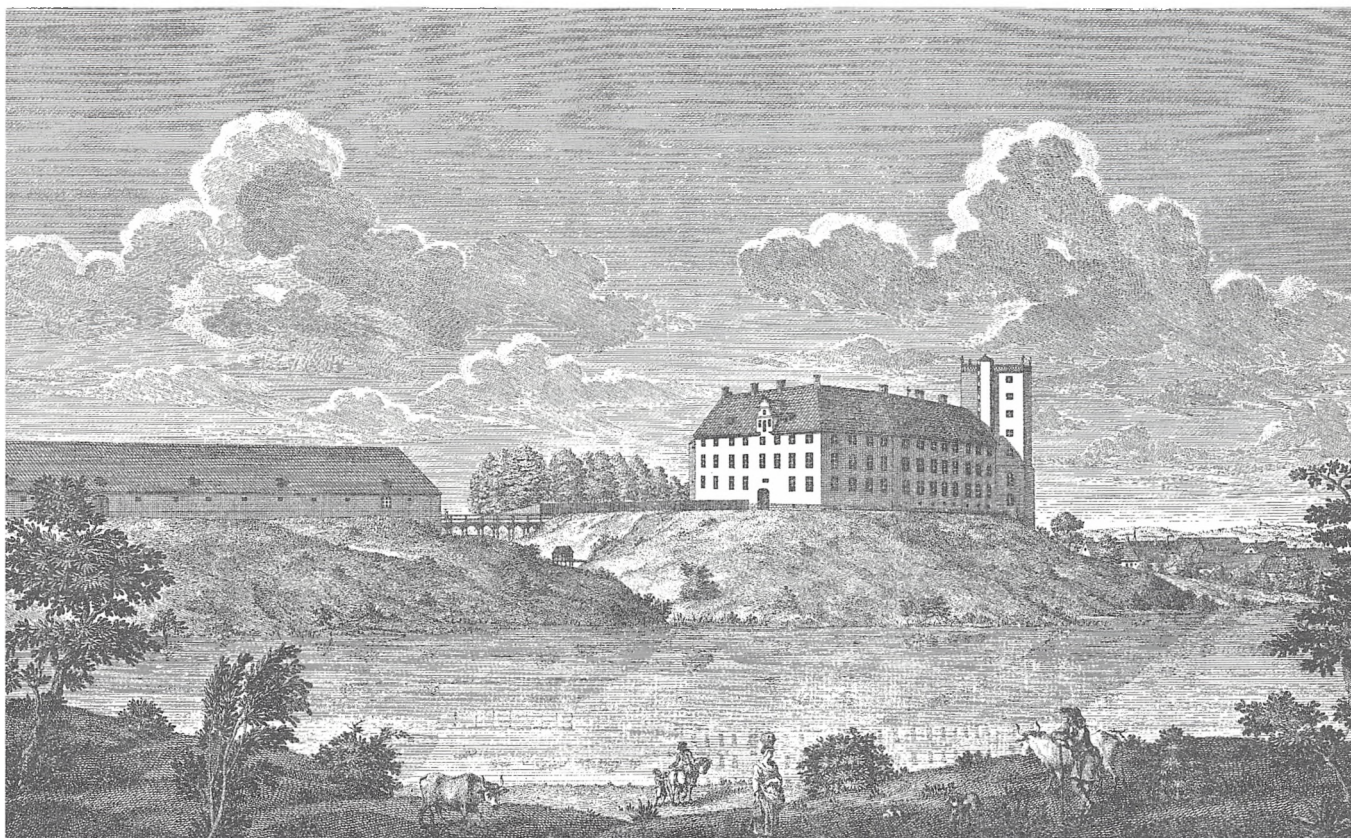
Som det kan ses af ovenstående var det muligt at pålægge folk arrest uden brug af de offentlige arrester. Men sædvanligvis var det dog disse, der kom i anvendelse, når det drejede sig om krimi-

nelle. Og det vil i vor sammenhæng sige arresten på Koldinghus.

I april 1731 kom Ole Joensen Brandt fra Norge for retten. Det var før grundlovsforhørernes tid, og man kan se, at han i alt fald har været arresteret allerede i september 1730. Da var han til forhør i Ribe, og senere samme måned var han blevet forhørt i Kolding. Man havde fundet hos ham et par falske pas samt nogle breve, blandt andet et fra forældrene i Kristianssand. Nu var han mistænkt for at have stjålet bl. a. en hest, hvilket kunne kvalificere til hængning. Han nægtede, men blev siddende i fængsel på Koldinghus, mens undersøgelserne stod på. Og de tog deres tid. Der skete den ene udsættelse af sagen efter den anden, og sidste gang møder vi ham i retten den 3. juli 1731. Sagen blev atter udsat, men vi finder ikke flere retsmøder om denne sag.

Først den 25. november 1732 møder vi hans navn igen. Nu er han død. På et vist tidspunkt er han flygtet fra arresten. Det var frostvejr, og han undslap sine forfølgere ved at løbe ud over søen, hvor han imidlertid gik igennem isen og druknede. Hans lig kom op til overfladen, da det igen blev tøvejr.

Nu skulle fangefogeden retsforfølges. Det var igen regimentskriveren, der var anklagemyndighed, og han førte sagen gennem sin fuldmægtig, Simon Møller. Fangefogeden hed Ulrich Schlegel. Han tilbød sin ed på, at han var ganske uskyldig i og uvidende om denne fangeflugt og føjede i øvrigt til, at hans kristenpligt bød ham at bede for sin hustru, at hun måtte få en mild dom. Den gik dog ikke. Anklageren måtte fastholde, at det var fangefogeden og ikke hans kone, der havde ansvar for fangerne, og det hav-

Prospekt af Kolding, Thura 1749.

de været hans pligt at efterse, at fangerne var sikkert lænket.

Der var nemlig sket det, at nordmanden pludselig havde kastet alt sit jern af sig og var stukket af. Det viste sig, at der var blevet sjuksket med lænkningen, som bl. a. bestod i, at en stang skulle stikkes igennem fire bøjler. Den var kun stukket igennem to af dem. Fangefogeden og hans kone havde ladet både nordmanden og andre fanger låse og lukke selv. Og desuden

havde Ole Brandt tilsyneladende været i besiddelse af en falsk nøgle, hvormed han kunne åbne sine håndjern. Faktisk fandt man efter ham et stykke voks med aftryk af nøglen. Retten fandt nok dette forhold stærkt mistænkeligt, men dømte dog, at ægteparret skulle have adgang til at aflægge ed på deres uskyld; derudover skulle de betale en bøde på 4 mk. til rytterdistriktets fattigkasse. Det skulle lære fangefogeden at agte sin embede kært i tiden fremover.

Det var kun nordmanden, der flygtede i denne omgang, selv om der har været andre indsatte. En af dem var måske mordbrænderen Niels Ulf fra Asbo. Han havde sammen med den ganske unge Kirsten Jørgensdatter sat ild til sognefoged Anders Andersens gård i Gesten natten mellem den 8. og 9. juni 1732. Pigen var blevet hjulpet på flugt af Niels' halvbroder Anders Ulf, men Niels og enken på en af nabogårdene var snart efter blevet arresteret og indsat på Koldinghus, hvor de meget hurtigt tilstod. Niels' moder mente i øvrigt, at tilståelsen var blevet fremhjulpet ved pinebænken.

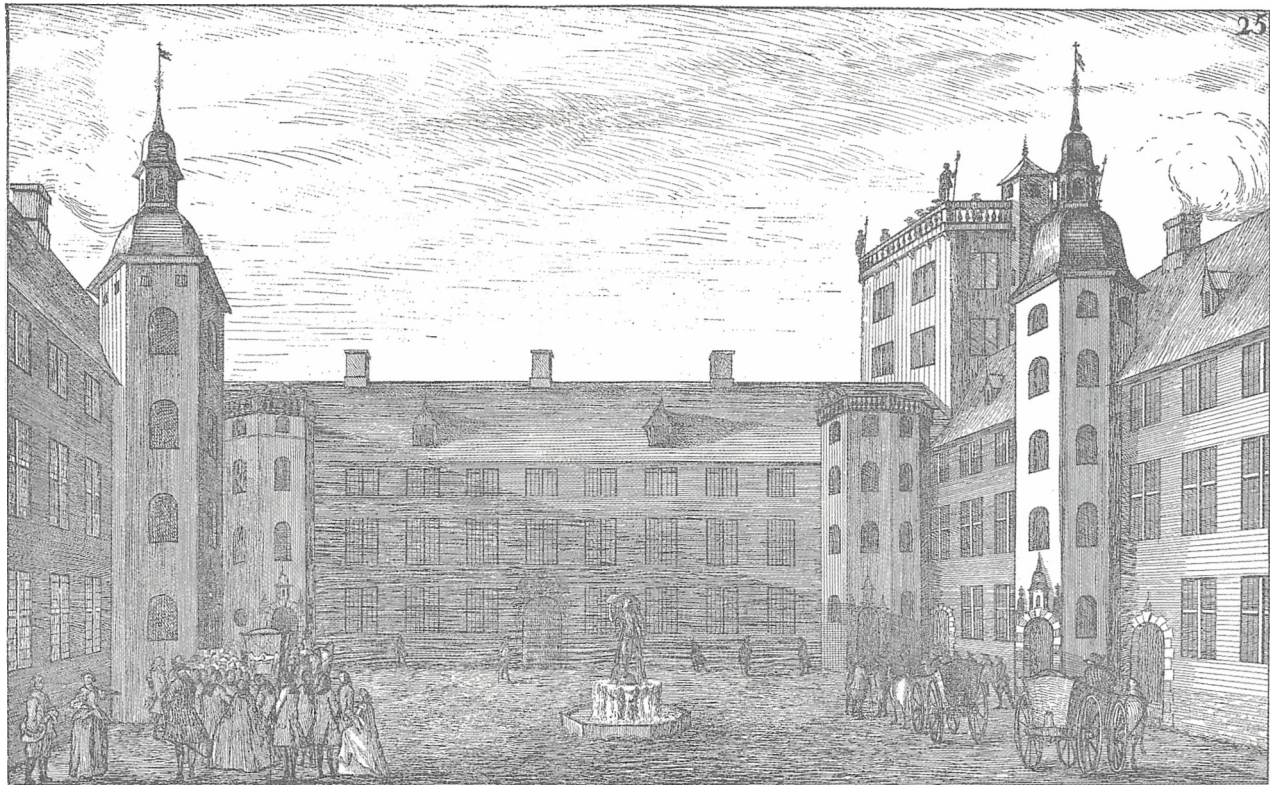
Deres ophold i arresten var så frit, at de fik lejlighed til at avle et barn, Både moder og barn døde i fødselen. Tilsyneladende har det generet regimentskriveren, at denne kvinde sådan skulle slippe for al straf ved bare at dø. Der er i alt fald et brev til ham fra amtmanden, som argumenterer med, at kvinden både havde bekendt sine synder og modtaget alterets sakramente, hvorfor hun nu var fri af yderligere jordisk retsforfølgelse og alene endnu skulle stå for den nådige Guds domstol. Han havde derfor beordret stedets sognefoged til at indfinde sig med byens mænd for at føre liget til ordentlig begravelse på kirkegården.

Et par måneder efter flygtede Niels Ulf. Det var den 29. maj 1734 efter næsten to års arrest. Det var lige før domsafsigelsen, som fandt sted den 1. juni. Her nævnes der ikke noget om hans flugt. For dommen er vel skrevet inden da. Han blev dømt til halshugning med økse, hovedet skulle sættes på stage og kroppen lægges på stejle.

Atter måtte der rejses sag, for at skylden for undvigelsen kunne placeres. Foruden fangefogeden havde der været vagthold på to mænd til at

passé på fangerne. Men denne gang var der grund til at anse dem for sagesløse. Vagtafløsningen var sket om morgenen, efter at flugten havde fundet sted. Havde de ansvarlige været berusede? Nej, de to bønder, der skulle afløse, havde ved deres ankomst fået sig en drik brændevin for en skilling hver, men de var også de eneste, der havde fået noget at drikke, og først bagefter opdagede man, at Niels Ulf var væk. De to, der havde været der om natten, var det også svært at placere ansvaret hos. Den ene var en gammel, affældig mand, der gik under navnet Knud And (det står vist for Andersen). Han var fra Kolding og hørte altså ikke til blandt bønderne, som kunne udkommanderes til vagthold; men det var almindeligt, at nogle af byens borgere påtog sig vagten mod betaling. Foruden at være svagelig var han også blind på det ene øje, og med det andet kunne han næsten ikke se. Hvis ellers fangen havde været ordentlig sluttet (lænket), ville der ikke have været nogen flugt. Den anden, Niels Hansen fra Brørup, var en gammel enfoldig mand. Ham havde fangerne sendt op til portnerboligen ved portstuen med nogle penge til brændevin. Portnerkonen havde nemlig udskænkning af brændevin og tyndt øl, som hun dog kun solgte til nødtørftighed. Lige idet Niels Hansen kom op til portstuen, var portneren iøvrigt kommet ud for at gå ned til arrestkælderen.

Portneren var stadig Ulrich Schlegel. Han bedyrede naturligvis sin uskyld, og han havde aldrig hørt om – før nu – at Niels Ulf i sin arrest undertiden havde kunnet gøre sig fri af sine lænker. Men denne gang slap han ikke. Han blev for sin forsømmelighed med lås og lukke for Niels Ulf og andre arrestanter dømt til arbejde på livstid i Bremerholms jern.

Den 17de Maj Klokken 7. Eft^r. brædde Hans Majestæt af paa Colding Slot. Tegnet af Sørensdell.

Frederik V's rejse til Norge, 1746.

Niels Ulf blev iøvrigt indfanget igen i slutningen af september, og så er der vel blevet passet så godt på ham, at man har kunnet gennemføre henrettelsen. Det, som sker efter en domsafsigelse, nævnes normalt ikke i rettens protokol, Men i dette tilfælde har Simon Møller (regimentskriverens fuldmægtig) haft brug for bevis på, at han havde udspurgt fangen bl. a. om, hvem der havde skrevet visse uforskammede og løgnagtige indlæg for ham, mens processen endnu stod på, og at

Niels Ulf ikke havde villet røbe det. Det skulle aldrig nogen få at vide, havde han sagt, thi om en ærlig karl eller mand skrev noget for ham, og han igen røbede ham, gjorde han som en skælm, og det skulle aldrig ske, om han så skulle dø i morgen!

Niels Ulf, der var dømt for en af de alvorligste forbrydelser, man kan tænke sig, havde i grunden trods fangekælder og lænker haft frie forhold i sin arrest. Ikke blot havde han haft lejlig-

hed til at blive far, men han havde også haft god kontakt med verden udenfor, som vi kan se det af notatet om hans indlæg i retten.

Om forholdene i arresten lærer vi en del mere i tingbogens næste sag om fangeflugt. Fangefogeden hed nu (1738) Anders Nielsen, og den bortrømte var denne gang en Christen Sørensen, der havde stjålet en hest i Gadbjerg og desuden havde fået fremstillet et falsk pas. Hesten var blevet vurderet til mindre end 10 rd., så hænges skulle han ikke. Men han skulle kagstryges og brændemærkes i panden med tyvsmærke, og for sit falskneri skulle han have den ene hånd hugget af, hvorefter han skulle arbejde i jern på Bremerholm på livstid. Denne dom fik han den 29. juli 1738 på Koldinghus Birketing, og det var på Koldinghus, han under sagen var arresteret. Her sad han sammen med to andre delinkventer. Den ene var Anne Nielsdatter af Børkop, der i december 1737 var blevet dømt til halshugning med sværd for i syghjernethed at have druknet sit barn. Den anden var skoleholder Jørgen Collerup fra Bjert, som i marts 1738 var blevet dømt for dokumentfalsk.

Så længe de alle tre var på Koldinghus, blev der som sædvanligt udkommanderet vagthold til at bistå fangefogeden med overvågelsen. Men da kvinden var blevet henrettet og fangefogeden havde været i København for at aflevere skoleholderen, blev vagten ophævet.

Anders Nielsen havde bedt regimentskriverens fuldmægtig om assistance, men det var blevet ham nægtet. Sagen var nemlig den, at Christen Sørensen ikke hørte hjemme i rytterdistriktet, og hans forbrydelse var heller ikke begået i rytterdistriktet, så sagen havde egentlig været Kolding-

hus Birketing uvedkommende, og den var kun blevet ført her, fordi den bestjålnes husbond havde bedt sig fritaget for at føre den. Man forstår sikkert godt, at regimentskriveren, der havde ansvar for ryttergodsets finanser, kunne være irriteret over at skulle blive pålagt udgift til vagthold, når sagen overhovedet ikke angik hans distrikt. Så fangefogeden fik altså ikke sit vagthold.

Og så skete der da det, at fangen en aften, da Anders Nielsen havde givet ham lov til at tage rent tøj på og derfor havde gjort ham fri af hans jern, stak af. Anders Nielsen var en gammel mand og besværlig til fods, så han havde umuligt kunne tilbageholde tyven, langt mindre indhente ham, da han løb ned forbi rytterstaldene. Han gjorde sit bedste, men snart var tyven ude af syne, hvorfor han begav sig til regimentskriverens kontor, hvor han fik fuldmægtig Simon Møller i tale og bad ham om hjælp til at eftersætte den flygtede. Men Simon Møller mente ikke, at det var hans sag, og hvor skulle han skaffe folk fra, og hvor skulle man søge, når man ikke engang vidste, om flygtningen var søgt mod syd eller mod nord! Så Anders Nielsen måtte begive sig trøstesløs til sit hjem.

Nu skulle så også denne portner retsforfølges, og anklageren var endnu en gang Simon Møller, den samme som havde nægtet ham assistance med vagten. Og meget hurtigt kom Simon Møllers anklage til at ligne et forsvar i egen sag. Han ville gerne have kunnet bortvise, at der ikke skulle leveres vagthold, når det drejede sig om delinkventer, der ikke vedkom ryttergodset. Men det kom frem, at der altid tidligere havde været udkommanderet vagthold til delinkventerne, uanset hvilket gods, disse tilhørte. Han vil gerne have bekræftet, at det ikke ville have nyttet noget

at eftersætte flygtningen. Men det blev sagt, at fangen sikker kunne være blevet indhentet, hvis Simon Møller havde udkommanderet bønderne i Bramdrup og Seest, og hvis ikke han ville gøre det, kunne han have fået ryttervagten til at eftersætte den undvegne. Desuden forsøgte Simon Møller også at føre sin anklage på den påstand, at det slet ikke skulle have været nødvendigt med vagthold, fordi arrestfaciliteterne var sådan, at portneren skulle have kunnet klare opgaven selv.

I den forbindelse får vi at vide, at fanger kunne hensættes i de såkaldte tyvehuller. Det var arrestkamrene i kælderen. Simon Møller har tilsyneladende ment, at der i tilgift var et hul under et af disse arrestkamre, men det blev nu afvist. Oven over kælderrummene var portstuen (som vist også på denne tid var bolig for portneren). Her kunne fanger for den sags skyld også opholde sig, men inde bag ved portstuen var der endnu et mørkt arrestkammer. I alle arrestkamre var det tilsyneladende muligt at »slutte« fangerne med jern. Derimod plejede man aldrig at låse dørene undtagen om natten. Og døren til portstuen var slet i lukkelsen og stod altid åben, hvilket også var nødvendigt, fordi portneren skulle ind og ud for at hente brænde og forplejning til sig selv og delinkventen, foruden at han også skulle åbne og lukke slots- og staldportene. Folk udefra kunne iøvrigt altid i dagtimerne og til langt ud på aftenen komme ind til fangerne.

Det var ikke just isolationsfængsling, fangerne blev udsat for. Og hvis det stadig var muligt at købe øl og brændevin oppe på portstuen, må der egentlig have været grundlag for en vis selskabelighed både med andre fanger og med venner og bekendte udefra.

Fangekældereren har nok ikke været underjordisk. For i følge vidnernes beskrivelse lå portstuen lige over den. Og i en senere sag om fangeflugt får vi at vide, at den lå ret højt. En fange, der havde opholdt sig i portstuen, var nemlig pludselig sprunget op og rendt ud af døren, som han fik lukket i og sat haspe for, før end fangefogeden og vagtmanden kunne standse ham. Så sad fangefogeden indespærret dér med otte mænd, og da ingen kunne høre hans råb om hjælp, måtte han tilsidst lade sig hisse ned fra vinduet. Der var langt ned til jorden, tilføjede han i sin forklaring.

Simon Møller havde søgt Anders Nielsen straffet efter forordningen af 21. september 1695. Det måtte retten afvise, da denne forordning kun drejede sig om mordere og andre drabsmænd. Men på grund af sin uforsigtighed blev han dømt til at miste sin stilling og til at betale en bøde.

Den portner, der måtte ud af vinduet, hed Anders Hansen. Det var en tyv, der ved den lejlighed slap væk fra ham. Selvfølgelig blev han sat under anklage, men han opnåede benådning fra kongen. så sagen blev frafaldet den 25. april 1747. Ganske kort tid forinden havde han også været uheldig. Da havde man arresteret to sønderjyder sammen med to karle fra ryttergodset, mens de blev sagsøgt for krybskytteri. Efter et par dages forløb havde sønderjyderne sendt fangefogeden hen til regimentskriverens fuldmægtig for at få rede på, hvordan de skulle forplejes under deres arrest. Mens de så var under bevogtning af to karle fra Seest, sendte de den ene af dem afsted efter øl, og til den anden sagde de, at de skulle ud og lade vandet. Så gik de ned fra slot-

tet, og pludselig stak de af. Den vagt, der var ude efter øl, var lige kommet tilbage. Og begge greb deres flinter og optog forfølgelsen. Ude i Dyrehaveskoven kom de så tæt på, at de kunne skyde. Men da viste det sig, at fængkrudtet var blevet fjernet fra begge deres flinter. Den ene havde held til at indhente en af de flygtende, men nåede kun til, at denne rev flinten fra ham og med den gav ham et slag så hårdt i panden, at han faldt om som død. Så måtte hans kammerat tage sig af ham og hjælpe ham hjem til Seest. Denne sag afsluttes i birketingets justitsprotokol med, at det optages tingsvidne, og det kan betyde, at den er blevet pådømt ved en anden instans.

*) I den nævnte forordning udtrykker kongen sit største mishag over, at en del mordere og drabsmænd får lejlighed til at flygte fra deres fængsel, enten ved uforsigtighed eller med hemmelig tilladelse, "hvorudover de Skyldige fra deres fortjente Straf skal være bleven unddragen, og det af dem udøste uskyldige Blod ej have nydt sin tilbørlige Forsoning". De, der er skyldige i eller medvidere til sådan undkommelse, skal herefter fradømmes deres boslod og efter omstændighederne idømmes livsvarigt strafarbejde i jern på Bornholm.

Skoleelev i Sdr. Stenderup i 1930erne

Af Else Severinsen

For at give et tidsbillede fra 1930erne vil jeg fortælle lidt om Sdr. Stenderup Skole, som jeg husker den. Min første skoledag husker jeg udmærket. Jeg kendte kun en, der skulle begynde i skolen sammen med mig, han hed Hans Erhard og var fra Stenderup Østergård. Han kendte også kun mig. Min søster havde været barnepige for ham, og derfor havde jeg et par gange været der for at lege. Den første skoledag fulgtes vi ad til skolen hånd i hånd, det skabte nok lidt drilleri, for de følgende dage fulgtes vi også ad, men på hver sit fortov.

Sdr. Stenderup lille skole indeholdt to klasseværelser og her holdt de fire mindste klasser til sammen med de to lærerinder, frk. Horsbøl og frk. Jensen. 1. og 3. klasse gik i skole om eftermiddagen, og 2. og 4. klasse om formiddagen. De to lærerinder startede med en 1. klasse to år i træk, så var det den andens tur de næste to år. Lærerinden havde sin klasse i alle timer. Vi havde kun frikvarter kl. 10,00 – 10,15. Vi fik lært rigtig meget hos frk. Horsbøl. Vi blev gennemgående dygtige til at læse, skrive og regne allesammen, frk. Horsbøl krævede meget. Desværre krævede hun også, at vi sad pænt stille, så jeg må bekende, min laveste karakter hver måned var opførsel, og det lå også meget lavt. Min far spurgte engang, hvorfor den var så lav. »Jo, vi skal sidde helt stille og tie stille, og det kan jeg ikke.« »Godt«, sagde far, »det ved jeg godt, du ikke kan. Skidt med det«. Vi skulle sidde med fødderne pænt ved

siden af hinanden på gulvet, hænderne skulle vi holde på ryggen. Engang imellem fik vi lov at holde hænderne på bordet foran os, de skulle være foldet på bordet. På den måde kunne hun let se, hvad vi foretog os.

Lørdag havde drengene fri, men vi piger havde 4 timers håndarbejde, og vi fik lavet meget. Jeg husker, vi i 3. klasse syede chemise i lagenlærred med bændel syet indvendig i hals- og ærmegab og blonde også begge steder. Naturligvis var hvert sting syet i hånden. Foran var syet nogle rækker hulsøm og vore forbogstaver i fladsyning. Jeg tror aldrig, nogen af os brugte chemisen, man var forlængst gået over til at bruge undertrøjer. Det vigtigste var vel også, at vi fik lært at sy det. I 4. klasse syede vi kjoler også helt i hånden.

Vi brugte tavle og griffel. Tavlen stod i en ramme foran på vores bord. Når vi skulle have eksamen hvert år i marts måned, skulle vi have tavlen med hjem for at skure kanten, som var af træ. Griffelne skulle spidnes på en trappesten. Vi havde i vores klasse en dreng, der hed Jens. Han havde gået i 1. klasse to år tidligere og startede på 1. klasse for 3. gang sammen med os. Han kunne ikke lære noget. Vi blev glade for ham, og det var gensidigt. Han fik lov at følges med os op til 4. klasse, så var det slut. Lærerne ville ikke have ham i de store klasser, og Jens græd helt utrøsteligt, fordi han ikke måtte følges med os mere. Jens rejste sig hver dag på et tidspunkt,

hvor vi ikke brugte griflerne, samlede alle vores grifler sammen og gik ud og spidsede dem og kom ind og afleverede dem til os igen. Der var et stykke kulørt papir om den øverste halvdel af griflen, og han huskede, hvis der var hvis.

Så brugte vi naturligvis penneskaft og pen og blæk, som var i et hul foran i bordet med låg på. Vi skulle altid købe elastikpenne, sagde frk. Horsbøl. Da vi kom i de store klasser, måtte vi absolut ikke bruge elastikpenne, men Chr. d. IX pen. Vi brugte heller ikke tavler og grifler hos lærerne fra 5. klasse.

Det var spændende, når vi havde eksamen, men frk. Horsbøl var frygtelig nervøs og var altid syg nogle dage derefter. Jeg husker en eksamensdag, hvor vi havde hovedregning. Frk. Horsbøl spurgte: »Hvad er 7 x 8?« Jeg havde hånden oppe og fik lov at svare. »56«, sagde jeg. »Nej«, sagde hun, »det er forkert, er der en anden, der har tallet?« »Jo,« en mente, det var 58. »Det er godt,« sagde hun. »Else, hvad er det så?« »56,« sagde jeg stædig. »Nej,« svarede hun. Men så blandede forældrene sig, det var jo mig, der havde ret. Det var blot udslag af hendes nervøsitet.

Forældrene sad rundt langs væggen og fulgte undervisningen. Ved katederet sad præsten, som var formand for skolekommissionen. Somme tider blandede han sig i afhøringen og spurgte os ud, ikke mindst i bibelhistorie, hvor han elskede at køre os fast, men det var svært, for vi vidste, hvad vi havde lært. Vi havde også salmevers for, så snart vi kunne læse og desuden danske vers. Især Jeppe Aakjærs sange skulle vi kunne.

Jeg tror, de fleste af os holdt af frk. Horsbøl, men jeg har senere tænkt på, at hun gjorde nu forskel, men det var vist ikke ualmindeligt dengang. Det afhang nok af hendes forhold til vore

forældre. Når jeg var syg, kom hun på besøg og havde en plade chokolade med. Det var ikke alle, der oplevede det.

Et par brødre, som havde langt til skole, kom meget tit for sent. De kom pilende i deres træsko, eller hvis det skulle gå ekstra stærkt, så på bare ben med træskoene i hånden. Deres far var fodermester, og han og moderen var i stalden for at malke. Der var ingen til at kalde, og der var intet ur i huset. Når de kom for sent, tog vi det som en kærkommen afbrydelse af timen, når vi straks stemte i:

*Ude i stalden har køerne brummet,
ude i haven har bierne summet.
Far forlængst ud i marken er kørt,
sysovermikkel har ingenting hørt*

Senere har jeg tit tænkt: Stakkels drenge, det var en hård behandling.

Vi havde det indtryk, at fodermesterbørn var dumme, men de flyttede tit – hvert halve år, og vi havde ikke et bestemt pensum hvert år, så de kunne risikere, at gennemgå det samme i to skoler, og noget andet lærte de ikke.

Skolen havde ret nye, gode lokaler, men gymnastik havde vi i forsamlingshuset, som lå i nærheden. Forsamlingshuset hed »Dannevirke«. Jomfru Petersen boede ovenpå og holdt huset. Vi kaldte hende »Jomfru Danneværk«. Der var gymnastikredskaber, men der var ingen varme og altid snavset.

Den store skole

Den store skole lå ved kirken, det var den gamle skole, som man tidligere havde nøje's med. Her boede førstelæreren, og her var to klasseværelser til 5. og 6. klasse. Det 7. skoleår gik vi sammen

5.-6. klasse på Sdr. Stenderup Centralskole i 1938.

med 6. klasse, så det var en stor klasse. 5. klasse havde lærer Andersen fra kl. 8,00 – 10,00 og fra kl. 13,00 – 15,00 og lærer Lybecker fra kl. 10,00 – 12,00. 6. og 7. klasse havde modsat. Vi store børn havde kun lærerne, dog havde vi lørdag formiddag frk. Jensen til håndarbejde.

Vi havde nogle dejlige år i skolen, og vi lærte meget, selv om jeg og for det meste min sidekammerat har banket lærerens møbler og tæpper,

pudset hans bil, samlet æbler op, gået ærinder og vasket blækhuset. Var det mon, fordi vi kunne klare os med mindre antal timer, eller måske ville læreren gerne have os ud, fordi vi var for støjende? Vi var nogle værre grinebidere.

De sanitære forhold var ikke gode. Vi havde gammeldags »das.« Drengenes var et bræt med to huller, pigernes var med 4 huller, så kunne fire sidde der på en gang. Vi kunne ikke låse, der

skulle jo være adgang for flere. Der var ingen spand, men en kloak, så vandet løb væk. En gang imellem kom der en hestevogn, og så blev det, der var tilbage, skovlet op i vognen og kørt væk. Vi elskede at se på det.

Der var ingen, der havde noget at drikke med til den medbragte mad. Vi gik ud til vandhanen i gården, og alle suttede på den samme vandhane. Middagen var fra kl. 12,00 – 13,00, og alle, der kunne nå hjem, gik hjem og spiste, men det hastede ikke med at komme tilbage, var vi der blot kl. 13,30, var det godt, før var læreren ikke vågen efter middagssøvnen.

Centralskolen

I 1938 blev gymnastiksalen bygget. Vi var begejstret for så fin en bygning. Der var omklædningsrum og baderum, og ved siden af var der toiletter til drenge og piger hver for sig med træk og slip, og der var håndvaske. Lærerne fortalte os, at vi skulle vaske hænder, når vi havde været på toiletet. Det havde vi aldrig hørt før. Hjemme hos os skulle vi vaske hænder, før vi spiste, og det var vist almindeligt, at man brugte det.

Vi piger fik nu lærer Lybecker til gymnastik, og jeg skal love for, vi piger fik drengegymnastik. Vi fik alle lært at springe over bukken i øverste hul. Vi forstod det sådan på læreren, at det vigtigste her i livet var at kunne det. Hans kone kom og hjalp os med brusebad bagefter, det var noget meget nyt og spændende. Der var kun ganske få, der havde prøvet det før.

I 1939 byggedes resten af Centralskolen, det var den lille skole, der blev udbygget, så der blev 5 klasseværelser og et lærerværelse, hvor der også var bibliotek, det var også noget nyt for os. Oven-

på var der håndarbejdslokale og frokoststue. Pludselig fik vi at vide, at det var uhygiejnisk at spise, hvor vi havde arbejdet hele formiddagen. Det varede dog kun få år, så blev frokoststuen inddraget til undervisning, og så måtte man igen spise i skolestuen.

Da Centralskolen blev indviet 1. september 1939, fik vi nu 7. klasser. Jeg kom i 6. klasse, så jeg fik resten af skoleåret og næste år i Centralskolen. 5. klasse fik lærer Andersen til klasse-lærer, 6. klasse lærer Noe, som hidtil havde været lærer i Stenderupskov Skole, og 7. klasse fik lærer Lybecker, som ejendommeligt nok var den eneste, der ikke var uddannet lærer.

Vi skulle nu have 5 minutters frikvarter for hver time, og vi opdagede, at vi fik slet ikke så meget bestilt, når vi skulle pakke sammen og pakke ud hver time. Til gengæld fik vi kun 20 minutters middag, så læreren måtte droppe sit middagshvil. Kun ganske få kunne løbe hjem for at spise. Nogle forældre protesterede og holdt børnene hjemme i en time som tidligere, men da de efterhånden fik mulkt for det, blev det for dyrt. Lørdag eftermiddag fik vi piger nu 4 timer i skolekøkkenet, hvor vi var delt i fire familier, den ene familie brugte gammeldags komfur, to familier brugte primus og den 4. familie brugte elektrisk komfur. Det var så nyt, så kun jeg kendte det, og mange børn var hundeangst for at tænde for det. Lørdag eftermiddag havde drengene sløjd, også noget nyt på skemaet. Den gamle skole var lavet om til skolekøkken og sløjdlokale.

Andersen var regnelærer, han var nok for hurtigt til at sige, at noget var for svært for os, så vi fik ikke lært meget til brøk eller procent, men vi kunne den lille og store tabel forfra og bagfra, den blev terpet. Så havde han de fleste historieti-

Sdr. Stenderup Centralskole i 1938.. Tilbygningen er den venstre side af skolebygningen.

mer, her var han dygtig, og han havde naturhistorie, og der var ikke den ting han ikke kendte til inden for dyrenes og planternes verden, var vi sikker på. Lybecker havde helst alle dansktimer i de store klasser, og desuden havde klasselæreren religion og sang, dog kunne Andersen ikke synge, så i hans klasse må vi have haft en anden.

Jeg husker især Lybeckers dansktimer. Han skaffede os læsebøger for seminarier, han ville ikke undervise i det andet barnemad, sagde han. Resultatet var, at meget gik hen over hovedet på os. Der var mange vanskelige ord, og han herse med os, men hvad hjalp det, når han ikke fortalte os, hvad det betød, hvor skulle vi så lære

det. En dag sagde han til Karen: »Hvis du ikke ved, hvad det ord betyder, så gå hjem og spørg din far.« Karen kom slukøret næste dag og sagde: »Far ved ikke, hvad det betyder.« Jeg fortalte min far det, da jeg kom hjem fra skole. Hans kommentar var: »Det er vel Karen og ikke hendes far, der går i skole, og hvis ikke læreren kan lære jer det, så ved jeg ikke, hvem der skal.«

En dag læste vi om Dalgas, og han spurgte, hvem Dalgas var. Det var der ingen, der vidste. Jeg fik besked på at gå hjem og slå det op i et leksikon. Jeg måtte så fortælle næste dag, at der stod ikke noget om Dalgas. Leksikonet var nemlig fra 1898.

Lillebilsstationen og Redningsstationen i Kolding

Af Birger Høj

Min far, Marius Christian Høj, blev født den 1. juni 1897 i Kjær Mølle ved Hejls. Han kom i lære som karetmager, blev udlært og arbejdede som karetmagersvend i Kolding, hvor han træf min mor, Karen Christiane Schmidt. De blev gift og vendte tilbage til min fars fødeegn. I Sjølund startede min far sit eget karetmagerværksted, men drev det kun i ganske kort tid, inden de flyttede tilbage til Kolding igen.

I Kolding begyndte min far karetmagerværksted sammen med en, der hed Kaiser. Det var i Sct. Jørgensgade i nogle garager i en gård over for et autoværksted kaldet »Motor Hansen«. Kaiser forlod virksomheden ret hurtigt, hvorefter min far fandt en ny kompagnon, hr. A. Thomsen. De flyttede til større lokaler på Haderslevvej.

»M. Chr. Høj og Thomsens Karrosseriværksted« blev startet den 12. januar 1924. Værkstedet gik godt. Man lavede dengang karrosserier i træ, både til hestevogne og biler, men da man senere gik over til at lave karrosserier i stålplader, solgte de værkstedet.

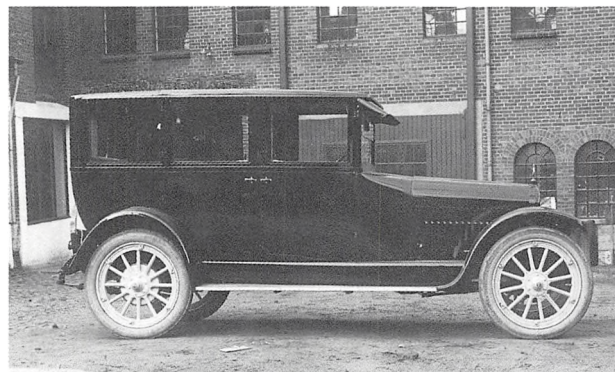
I handelen indgik to Ford T-automobiler. Med dem startede de lillebil-forretning i Hotel Hvide Hests gård i Søndergade. De var nu tre, Martin Foged, A. Thomsen og så min far. De havde et lille kontor, vist oprindeligt staldkarlens værelse. Både hestestald, mødding og lade i gården hørte til hotellet. Dengang kom folk stadig kørende ind fra landet i hestevogn for at handle i byen.

De fik hestene opstaldet i hotellets stald, og det var staldkarlens opgave at sørge for det. Staldkarlen havde samtidig en cykelstald og reparation af cykler.

Lillebilforretningen havde kørt i nogle år, da Foged og min far overtog en Zone-sprøjte. Den skulle tage sig af brandslukningen i Kolding. De kom begge på brandslukningskursus i Vejle, og fik senere også en kranvogn. Så begyndte det at knibe med plads, og de lejede sig derfor ind i nogle garager i gården bag ved »Borgen« på Haderslevvej. Der kom senere en ambulance og en ko-vogn, som blev brugt til at hente syge større dyr med.

Det blev efterhånden for meget at drive begge dele sammen. Min far havde fire lillebiler, udlej-

Karrosseri fra M. Chr. Høj og Thomsens Karrosseriværksted, ca. 1925.

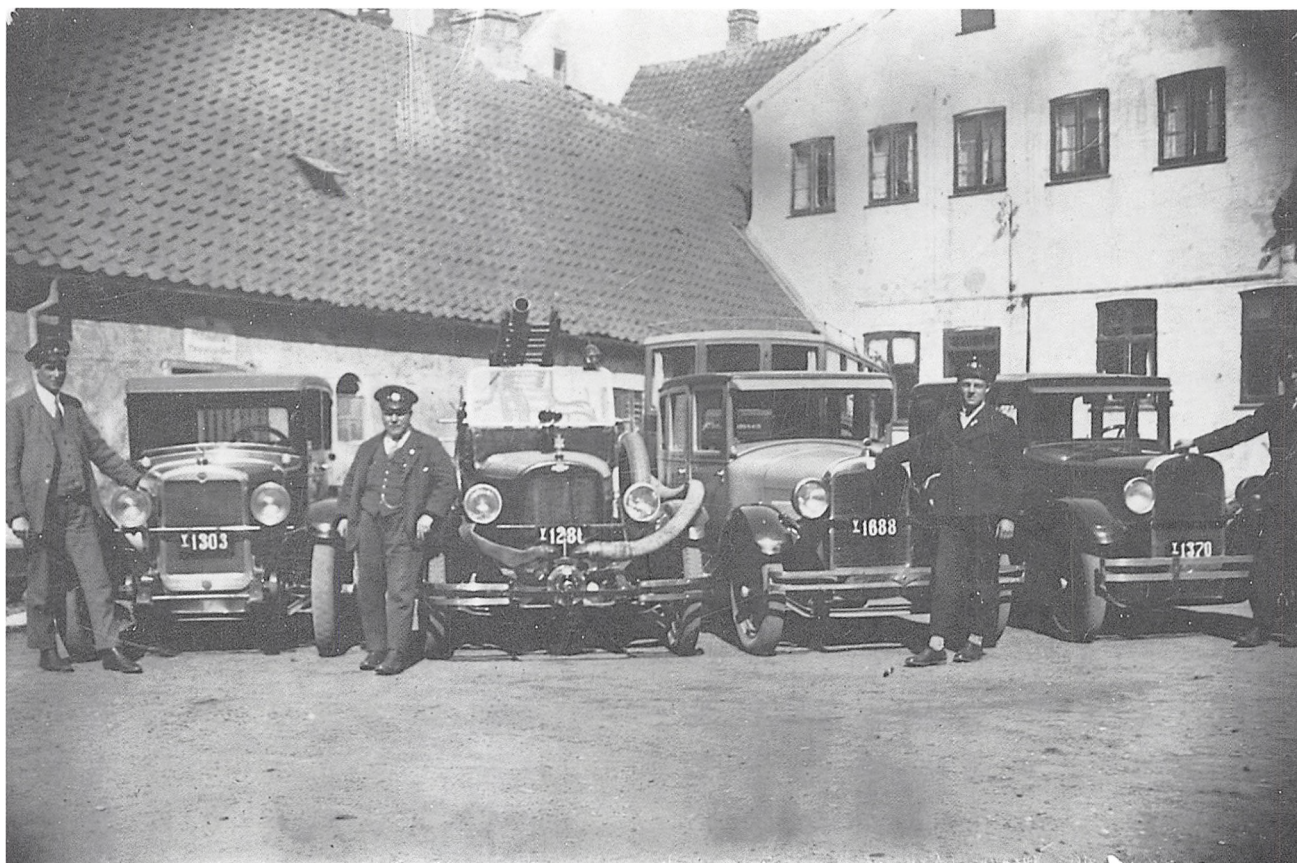
Hotel Hvide Hest i Søndergade 1931. Indkørslen til venstre viser, at her holder Kolding Redningskorps og Lillebilsstationen til. Foto: Peter Nissen.

ningsbiler og så var der vist også fire redningsbiler. Foged og min far blev enige om at overtage hver sit. Foged tog redningskorpset og min far lillebilerne.

Det blev starten på en ny omvæltning. I Hvide Hests gård blev der bygget et nyt kontor til lillebilerne ind mod apotekets bygning og en ny redningsstation vinkelret på det nuværende Bredga-

de. Det blev begyndelsen til »Kolding Redningskorps« (senere »Falcks Redningskorps«) – og »Sønderjyllands Lillebil« – eller »844«, som det kom til at hedde i folkemunde. Jeg mener, at det var i 1927-29.

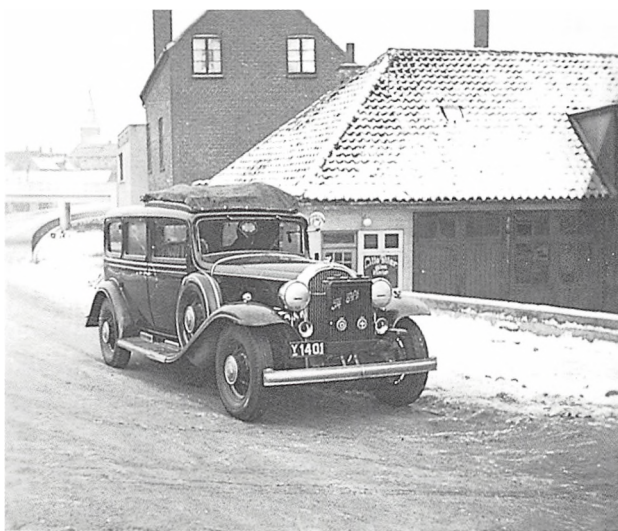
Da Bredgade omkring 1940 skulle brydes igennem fra Haderslevvej til Rendebanen, blev redningsstationen og lillebilkontoret revet ned.

Koldings Redningskorps og Sønderjyllands Lillebil, 1929. Fra venstre M. Chr. Høj, Martin Foged, Hugo Madsen og Karl (Kalle) Knudsen.

»Falck«, som det var kommet til at hedde, flyttede om i Sydbanegade, hvor der blev bygget en helt ny Falckstation. Min far fik Hotel Hvide Hests ejer, Hans Nielsen, til at bygge et nyt kontor og garager af de gamle materialer fra redningsstationen og det gamle lillebilkontor. Der blev bygget kontor og fire garager, hvoraf min far havde kontoret og de tre garager. Den fjerde blev

skilt fra og lejet ud til en lastbilvognmand, Otto Jacobsen. Der var ydermere plads til to biler på tværs inde bag ved. Der er blevet skrevet om og vist billeder af denne bygning, og det er blevet hævdet, at det var Koldings gamle brandstation, men jeg kan forsikre for, at der aldrig har været en brandbil inde i de bygninger: Det var min fars gamle lillebilstation.

En af Højs biler og Lillebilstationen set fra Bredgade, ca. 1942.

Vi er nu fremme ved den tid, hvor Danmark blev besat af tyskerne. Der kom rationering på næsten alt – også på benzin. Den første tid fik min far tilladelse til én bil på benzin med tilde-
ling af omkring 30 ltr. pr. måned og en bil med gasgenerator. Senere faldt benzintildelingen væk, så han havde kun én bil med gasgenerator. Gas-
sen blev fremstillet ved, at der blev fyret med træ i generatoren. Det var bøgetræ, som var savet i små klodser på størrelse med en knyttet hånd. Når han skulle på en lang tur, fyldte han sække med generatortræ op på taget af bilen. Den kunne køre ca. 40 km. på en sæk træ.

Min far var glad, da Bredgade blev ført igen-
nem. Da blev der nemlig udkørsel både til Søn-
dergade og Bredgade, og det medførte, at han
kunne fortsætte lige igennem gården, hvis han
så, at der stod tyske soldater ved kontoret. Han

vilde ikke køre med dem, så han fortsatte hjem i
Fredensgade, hvor vi dengang boede.

Jeg mindes også, at der engang holdt en
meget fin hestedrosche i gården forspændt to
flotte sorte heste, vistnok tilhørende en heste-
handler. Han havde spurgt, om han måtte lade
en kusk holde der og tage de overskydende
køreture.

Min bror og jeg arbejdede begge to på »Motor
Compagniet« i Låsbygade som mekanikere. Jeg
var i lære, og min bror var udlært. En dag kom
min fars chauffør gående ind på værkstedet. Han
fortalte, at han havde været på vej til Vejle, da
han var blevet stoppet i Alminde af tyske soldater,
der havde beordret ham ud af bilen, hvorefter de
tog den og kørte, så han måtte gå hjem fra
Alminde. Min far blev ikke særlig glad, da han fik
det at vide. Nu var gode råd jo dyre. Ikke alene
havde han mistet bilen, men også muligheden
for at klare dagen og vejen. Det var jo hans ene-
ste levevej. Han henvendte sig til den tyske Orts-
kommandant, der havde til huse på Højskole-
hjemmet i Jernbanegade i Kolding. Han viste sig
at være en forstående mand og lovede min far at
undersøge sagen.

Der gik næsten en måned, hvor min far måtte
undvære bilen, før der kom besked om, at de
havde fundet ud af, hvor bilen befandt sig. Han
skulle blot henvende sig på Ortskommandantur-
en, hvor han fik en udleveringsseddel, så han
kunne få sin bil igen. Det viste sig, at den befandt
sig i Fredericia i Hanneruppavillonen, og at det
var danske Hippofolk, som havde taget bilen.

Min bror og jeg spurgte vores chef på »Motor
Compagniet«, om vi måtte låne værkstedsvo-
gnen til at hente bilen, for vi vidste jo ikke, hvilken
stand den var i. Min bror fik arbejdsmanden på

værkstedet med, og da de kom til Hanneruppavillonen, viste det sig at være en slags hovedkvarter for danske Hippofolk, der var i tysk tjeneste. De gik rundt der i deres sorte uniformer, og det var ikke særligt spændende for min bror og arbejdsmanden. De blev spurgt om deres ærinde, og min bror forklarede, hvad de kom for og viste udleveringsseddelen på min fars bil. Han fik den besked, at den kunne de ikke sådan uden videre få udleveret. En anden Hippomand havde hørt samtalen og sagde at han nok skulle klare det. Det var åbenbart én, der havde noget mere at sige.

De fik lov til at tage bilen og fik den lynhurtigt spændt for værkstedsvoغن, for køre det kunne den ikke. De skyndte sig at komme ud af lejren og kørte hjemad i en fart.

Min far blev glad, da han genså sin bil. Det viste sig, at den ikke havde lidt nævneværdig overlast, på trods af at vi havde hørt, at bilen havde kørt rundt i Fredericia med Hippofolk skydende ud af vinduerne.

Under krigen var det vanskeligt at skaffe bildæk, så min far havde fire biler stående opklodset. Det vil sige, at de var løftet op og så var der sat træklodser under akslerne, så de ikke hvilede på dækkene. Når så dækkene på den ene bil, min far havde tilladelse til at køre med, var slidt, så blev dækkene på de opklodsede biler afmonteret og sat på bilen, som han måtte køre med.

Da befrielsen kom i 1945, og der igen kom benzin til landet, blev generatoranlægget afmonteret på den bil, min far havde kørt med under det meste af krigen, og den blev ført tilbage til benzindriften. Den havde efterhånden kørt 350.000 km

og kørte med den anden motor, som også trængte til at blive udskiftet. Min bror og jeg var ved at lægge den tredje motor i bilen, da min far ringede fra København og fortalte, at han havde handlet med bilen, så derfor skulle vi stille med den i Nyborg så hurtigt som muligt.

Han ville ikke fortælle, hvad det var for en bil, han havde med sig hjem. Det viste sig at være en af de første amerikanske biler, der var blevet importeret til Danmark efter krigen, nemlig en Chevrolet Fleetmaster, et såkaldt »dollargrin«. Vi blev slemt overraskede, men glade. Der blev en hel folkevandring ved min fars lillebilstation, da alle kom for at se vidunderet.

Min far var i mellemtiden flyttet fra Søndergade til Sydbanegade. Det var på det tidspunkt, Kino skulle bygges, og Hotel Hvide Hest blev revet ned. Min far havde fundet en grund ved siden af den nye Falck-station. Grunden var en ren idyl. Der var en masse frugttræer og en fiskedam nede i baghaven, som fik sit vand fra et lille sluseanlæg, der igen fik vand fra et vandløb, som kom fra Borthigs Anlæg. Bækken blev rørlagt, da der blev bygget på grunden. Desværre lå der også to betonbunkere fra krigens tid.

For at min far kunne få lov til at fjerne dem og bygge nye garager og kontor, skulle der også foreligge færdige tegninger til en beboelsesejendom med fire lejligheder. Det krævede man, fordi der var boligmangel. Min far fik lavet tegningerne og sendte dem til København, men der gik over et år, inden han fik besked om, at det med lejlighederne var faldet bort. Han gik så i gang med at få betonbunkerne fjernet. Arbejdet blev overdraget til entreprenør H. C. Ervald. Da de var fjernet, byggede min far nyt kontor, garager samt et lille værksted. Han kunne flytte ind i

HØJ'S
Lillebiler
Telf. 844

* 6 VOGNE MED
OG UDEN FØRER
SAMT KØRESKOLE

* Radiotelefon i alle Vogne
betyder bedre Kundeservice

Hvad **BIL** De skal ha' -
- hvor kan De dog spørre
selvfølgelig
OTTE - FIRE OG FYRRE

TELF.
844

Annonce fra 1953.

1947. Forretningen kom nu til at hedde »Højs Lillebiler«.

Efterhånden blev de gamle biler fra før krigen skiftet ud med nyere biler. I begyndelsen af 1950erne blev der monteret radiotelefon i alle bilerne, hvilket medførte, at de ikke havde så meget tomkørsel. Før skulle de jo tilbage til kon-

toret hver gang for at få en ny adresse. Lillebilerne var en privat forretning og måtte ikke tage passagerer op på gaden. De måtte kun køre på bestilling fra et kontor. Radiotelefonerne var et meget stort fremskridt for lillebilerne.

Midt i 1950erne kom den frie hyreret, hvilket indebar, at lillebilerne nu måtte tage passagerer

Højs Autoservice, ca. 1970.

op på gaden. Det medførte desværre også, at man bare kunne købe sig en bil, få den indregistreret som lillebil og så køre i sin fritid. Erhvervet kom ud af kontrol. Man havde ikke noget sted at henvende sig, hvis man følte, at der var noget forkert. Der kom også nogle små biler, som kaldte sig »minicabs«, der kørte over hele byen til ens pris. Det var stort set med til at ødelægge de veletablerede forretninger. Minicabs gik ganske vist i sig selv igen, men min far besluttede sig alligevel for at stoppe med at køre lillebil, trods det, at han havde haft forretningen i ca. 35 år. Han forpagtede forretningen ud i 1960, men der gik kun få år, hvorefter forretningen lukkede.

Da lillebilforretningen var udlejet, spurgte min far min bror og jeg, om vi kunne tænke os at få eget autoværksted. Han byggede så et autoværksted, som passede os begge to. Det blev til »Højs Autoservice«. Vi var efterhånden kommet til at køre lillebil, hvor vi før reparerede de gamle

biler, vores far havde fra før krigen. Men de var jo blevet skiftet ud med nye.

Vi havde værkstedet i 22 år. Vores far passede benzintanken og vores regnskab i de første år. Han døde 5 december 1968. Min bror og jeg havde 22 gode år. Værkstedet blev solgt til Dansk Shell i 1983, og det ligger der endnu.

Kgl. tolder og borgmester i Kolding Hans Pedersen

Af John Helt Green

Hans Pedersen, der var født i 1637, var borgmester i Kolding i to omgange – første gang fra 1691-1696, anden gang fra 1707-1724. I den mellemiggende periode var Niels Baltersen borgmester i Kolding, men der var så meget rod i hans embedsførelse, at Hans Pedersen påtog sig at blive borgmester endnu engang. Han havde til gengæld orden i sagerne og forblev som borgmester i byen indtil sin død som 87-årig i 1724 – det sidste år dog med hjælp fra en »vicarius«, den senere borgmester Jens Riis, der til gengæld fik lovning på at blive borgmester efter ham.

Hvor Hans Pedersen stammede fra, vides ikke. Måske fra Åbenrå. I juli 1671 omtales som fadder for Jørgen Hansen Skrædders datter Anne Cathrine en »Hans Pedersen hos toldereren«. Tidligere samme år var der i januar omtale af en »Hans Pedersen Aabenraa« som fadder for Johan Povelssens søn Jens. Fadder ved denne dåb var også Henrich Niemand tolder. Det var ham, Hans Pedersen efterfulgte som tolder. Henrich Niemann døde i juni 1677, og Hans Pedersen nævnes i januar 1678 som kgl. tolder.

Her skal ikke fortælles om Hans Pedersens gerninger som tolder og borgmester, men om hans hustru, børn og bekendtskabskreds især som beskrevet i Koldings kirkebøger.

Hans Pedersen blev i 1677 – han var på dette tidspunkt måske allerede udnævnt til tolder – gift med Margareta Catharina Kurtz (Curtz). Hvor-

når Hans Pedersen kom til Kolding, vides ikke. Han var ca. 40 år, da han blev gift. Hvor gammel hans kone var, vides heller ikke, men hun må have været noget yngre, da de nåede at få 12 børn i årene mellem 1681 og 1701, og hun døde først i 1730. Efternavnet antyder, at hun var af tysk afstamning.

I anledning af deres bryllup blev der trykt en bryllupsvisen forfattet af Christen Borch. Visen opbevares på Det Kongelige Bibliotek.

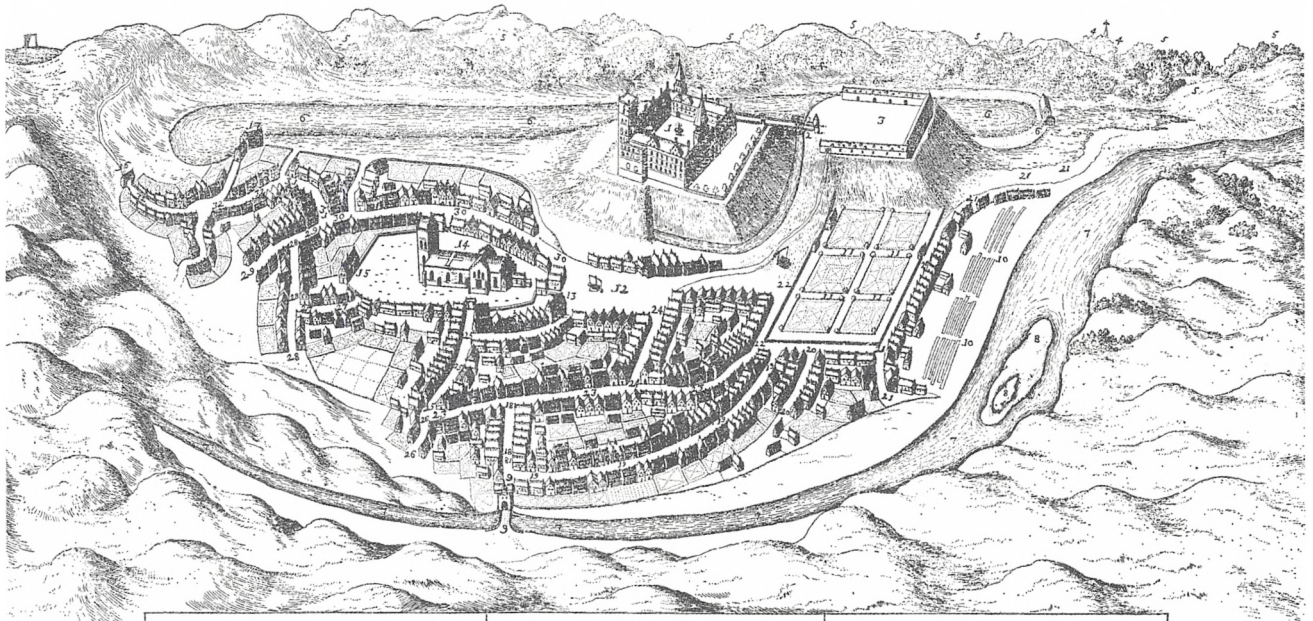
Hans Pedersen og hans kone blev gamle og samlede en betydelig formue, hvilket fremgår af Hans Pedersens skifte fra 1724. Deres børn blev alle godt gift. Mens P. Eliassen kun kender fem børn, har jeg i kirkebøgerne fundet 12 børn.

Den ældste datter Marie, født i 1681, blev båret over dåben i 1681 af generalinde Anne Sophie Reichow Rantzau fra Koldinghus Slot (måske gift med generalmajor Ditlef Rantzau, der døde i 1684). Hun blev i 1695 gift med sognepresten i Nr. og Sdr. Bork, Ancher Sørensen Anchersen med hvem hun fik 13 børn. Efter hans død giftede hun sig med hans eftermand i embedet Lauge Pedersen, der var søn af købmand og konsumtionsforpagter i Kolding Peder Laugesen.

Den to år yngre søster Gunnel Sophie, født 1683, blev også ved dåben båret af generalinde Anne Sophie Raichow Rantzau. Blandt fadderne var en major »under Wedells regiment« og amtskriverens kone. Gunnel Sophie blev i 1697 gift

R O D I N G C O L D I N G A

1 . Kildig Slot .	13 . Trefit .	23 . Brudekøben .
2 . Vindkroen .	14 . Raasbunje .	24 . Øster gade .
3 . Stalsgaarden .	15 . St. Niclas Kirke .	25 . Vester gade .
4 . Brandværk Skov .	16 . Skolen .	26 . Dørstul .
5 . Dyrkøben .	17 . Nørre Port .	27 . Skolegade .
6 . Svin og Mellem ved enden af Sien .	18 . Høstulst .	28 . Svin gade .
7 . Høden til Byen .	19 . Port gade .	29 . Porsøgaard .
8 . Smørskolen .	20 . Dørstulst .	30 . Nyst Trefit .
9 . Kildig kroen og Sinder Port .	21 . Svin gade .	31 . Løst huse .
10 . Høstønnen .	22 . Kjøbmand .	32 . Løst huse .
11 . Selskøben .	23 . Gade bag Slotte .	

med sognepræsten i Vejle, Jeremias Hansen Wulff, hvis familie stammede fra Kolding.

Den ældste søn Poul, født 1684, kunne efter datidens skik være opkaldt efter sin morfar, der så kunne være Poul Kurtz, der var kongelig guldsmed 1665-1676 og lavede Frederik III's kongekrone. Pouls faddere var bl.a. amtsskriveren og toldinspektøren i Kolding.

Den anden søn, Peder, fødtes i 1685. Amtmand Schwartz' hustru bar ham over dåben, og faddere var bl.a. amtmanden selv og amtsskriver Henrich Hansen. Peder Hansen blev kgl. tolder i Kolding efter faderen. 1709 måtte han stå åbenbar skrifte i kirken, da han havde fået et barn uden for ægteskab. I 1711 blev han lovformeligt gift med en datter af rådmanden i Kolding, Niels Petersen. Hun døde barnløs to år senere, og derefter blev han gift med Kirsten Pedersdatter Laugesen, der var datter af købmand og konsumtionsforpagter Peder Laugesen. De fik fire børn sammen. Da Peder Hansen døde, viste boet gode aktiver. Hans ejendom på hjørnet af Østergade og Helligkorsgade blev vurderet til 600 rigsdaler, og kongen skyldte ham 660 daler.

Amtmandfamilien må have været nære venner af Hans Pedersen. Amtmand Schwartz' kone er også omtalt ved de næste fire børns dåbs-handlinger: Den tredje dreng blev som den første også kaldt Poul. Han kaldte sig siden Poul Hansen Kurtz og blev sognepræst i Darum og Bramminge og oldefar til Steen Steensen Blicher. 6. barn var Charlotte, 7. barn Hans og 8. barn Charlott-Amalia. Charlott-Amalia blev i 1708 gift med sognepræsten i Harte-Bramdrup, Eskild Nielsen Busch, som i 1714 flyttede til embedet i Vejle og Hornstrup. Efter hans død blev hun gift med hans eftermand i embedet, Mou-

ritz Mouritzen Høyer.

Det 9. barn, Friederich, havde som faddere kaptajn Christian von Würkern, rektor Ancher Sørensen, postmester Hans Lund og den nye amtmands kone, Anne Rabe. Friderich afsluttede teologisk eksamen i 1715, blev i 1720 hører (lærer) ved Kolding Skole og var fra 1721 til sin død i 1760 sognepræst i Sønder Vissing og Voerladegård. Han blev gift med Karen Hansdatter Bruun, der var datter af købmand og rådmand i Kolding Hans Hansen Bruun og Kirsten Pedersdatter Laugesen.

Blandt fadderne til de tre yngste børn Othmar Christopher, født 1698, Gundel Sophia, født 1700, og Hans, født 1701, sås apoteker Bendix Thode, rektor Andreas Lunde, amtmand Woyda og regimentsskriver Jens Ducke.

En gennemgang af Kolding Kirkes kirkebøger frem til 1712 viser, at Hans Pedersen og hans kone også var populære som faddere. De har stået faddere henholdsvis 38 og 50 gange. Hertil kommer, at de også optrådte ved kirkelige handlinger i Koldings nabosogne. Det var almindeligt, at man søgte at få byens fornemme folk – og hertil må Hans Pedersen og hans kone regnes – til at medvirke, både af hensyn til den prestige, der var forbundet med det, og ønsket om gode gaver.

I 1719 betalte Hans Pedersen 100 rigsdaler i »krigsstyr«. Krigsstyren udgjorde 2 % af formuen. Han erklærer, at »alle hans samlede midler i jorder, huse, grunde, prioriteter, skibspapirer, vekslers, panteforskrivninger medregnet, så sandt hjælpe mig Gud« var lagt til grund for hans skattebetaling. Han har haft mange forskellige projekter i gang og efter dette en formue på 5000 rigsdaler.

I 1723, da Hans Pedersen var 86 år og i 66 år havde tjent i »adskillige bestillinger«, søgte han kongen om at måtte få en vikar til tolderembedet på grund af alder og svagelighed. Der var dog kun en, der ville påtage sig embedet, der var så lille, at det ikke kunne ernære en mand. Det var postmester og kontrollør Jens Riis, men kun, hvis han fik lovning på at fortsætte efter Hans Pedersens død. Hans Pedersen mente, at det ville være til gavn for byen, hvis disse tre embeder blev forenet. Det blev da også resultatet, og Jens Riis blev også borgmester.

Ved skiftet efter borgmester Hans Pedersen var der til arvingerne – efter at gælden var betalt – 2349 rigsdaler. Han havde også en lille bogsamling, der viser, at han var en belæst mand efter tidens forhold. Han ejede både Saxos og Arild Huitfeldts Danmarkshistorier og enkelte latinske bøger.

Hans hus og gård med have og lysthus på Rendebanen med tilhørende markjord på Koldingbjerg blev sat på auktion og solgt for 600 rdl, 1 mark til Lars Borch.

Kilder:

Kolding Kirkebog 1635-1712.

P. Eliassen: Borgmester Hans Pedersens bryllupsviser, Vejle Amts Årbøger 1915.

P. Eliassen: To Koldingborgmestre, Vejle Amts Årbøger 1911.

Frovin Jørgensen: Byrådsbogen 1969/70.

Kolding Byfoged. Skifteprotokol 1700-1725, f.356b.

En historie der har vasket sig

Fire generationer med rent linned

Af Ole Neergaard-Holm

Ved årsskiftet 1919-1920 fik Kolding fire nye indbyggere, der kom til at virke resten af livet her. H.C. Lorentzen og hustru Charlotte og sønnen Alex, nygift med fru Olga, kom alle fra Vejle, hvor man havde drevet H.C. Lorentzens elektriske vaskeri på Koldingvej 22. H.C. Lorentzen var uddannet skrædder og fru Charlotte havde lært fransk vask og strygning på DEHN's Dampvaskeri i København. Fruen var tillige kaptajn i Frelsens Hær og svenskfødt. Hun var den drivende kraft i vaskeriet i Vejle, hvad ofte var tilfældet i den type mand-og kone-forretninger.

Sønnen Alex var udlært tømrer hos maskinsnedkeriet Henriksen og Jeppesen i Vejle, men efter fyraften hjalp han med udbringning af vaskepakker over hele byen med en af tidens kendte transportmidler – en trækvogn.

Familien Lorentzen var energiske og fornuftige mennesker med begge ben på jorden, især når det kom til pengesager. De skrævede aldrig længere, end bukserne kunne holde, levede godt af den lille forretning og ville gerne udvide, når muligheden var der.

Gennem en herr Phaff, der rejste i maskiner og udstyr for dengang landets største fabrikant af vaskemaskiner, Georg E. Mathiasen, fik familien nys om, at en noget større forretning i Kolding var til salg. Han mente, at Lorentzens ville være de rette folk til at drive denne virksomhed, idet

han kendte familien godt. Han foreslog derfor Lorentzens at købe denne forretning, vel viden, at det var et vovestykke, men man tog mod til sig og kom i kontakt med ejeren, herr Frøkjær Jensen på Kolding Dampvaskeri og Kur-Badeanstalt, beliggende på Sønder Landevej 12, som adressen var dengang.

Grundlagt i 1904, den 18. februar af herr Dahl, 1915 overtaget af herr Frøkjær Jensen, på hvilket tidspunkt der var 15 beskæftigede og 20 i 1920, var der tale om et ret stort kompleks, dels mod Stejlbjergvej, dels mod den senere Haderslevvej i nr. 16 og 16A, på hvis modsatte side den efter datidens »skyskraberagtige« Nordisk Solar-bygning blev bygget et par år senere.

Badeanstalten, der kunne tilbyde alle former for bade, beslaglagde en større del af lokalerne end vaskeriet. Livsnerven i virksomheden var et kedelanlæg med dampmaskine, der sammen med øvrige maskiner, driftsmidler, inventar m.v. skulle være i god stand og ikke stå for nævneværdige reparationer lige med det første. Noget væsentligt for en køber.

Gennem forhandlinger og med bistand fra landsretssagfører Hove nåede man frem til en købspris på kr. 360.000, som skulle afdrages over en periode på (muligvis) 15 år. Med forrentning var der tale om en temmelig voldsom belastning. Det siges, at folk i byen med begreb om økonomi

Udbringning af vasketøj. Foto fra 1921.

rystede på hovedet over den astronomiske købspris, ligesom nogle gav udtryk for, at den gode herr Frøkjær kunne have været trykket på prisen.

Den 1. januar 1920 rykkede de to generationer ind i hver sin bolig i ejendommen, og alle deltog herefter i det daglige arbejde, der ofte strakte sig til langt hen på aftenen, også om lørdagen. Alex Lorentzen stod bl. a. for udbringningen af pakker, hovedsagelig eftermiddag og aften. Med i købet var en hest og en vogn. Denne ekvipage mindede om de velkendte mælkevogne og var selvfølgelig også hvid. Som et synligt tegn på

fremgang kunne man allerede i 1922 se Alex Lorentzen på førersædet af en Ford varevogn af HGF-typen, indkøbt hos Koldings aut. Ford-forhandler Søren Pedersen på Agrupvej, også kaldet Ford-Pedersen eller Søren Ford. Dette afstedkom stor bitterhed hos byens General Motors-forhandler i Låsbygade, der herefter forment Alex Lorentzen adgang til værkstedet for at samle vasketøj ind hos mekanikerne.

Men det var såmænd småting imod hvad der skete 3-4 år efter overtagelsen. Da brød såvel dampmaskine som kedel sammen, netop det der allermindst måtte ske. Det var en ekstra økono-

misk lussing af format. Nyt måtte installeres og mirakuløst klarede man tilsyneladende skærerne, men kun til 1929, da måtte man faktisk give op over for de alt for store afdrag og renter samtidig med krisetiderne i øvrigt.

Den efter sigende velsituerede herr Frøkjær, der i kølvandet af det vellykkede salg kunne etablere en familiefond, måtte sammen med Lorentzens til sagfører Hove og blev her stillet overfor valget imellem at tage virksomheden tilbage eller give familien Lorentzen mærkbart lempeligere vilkår, idet sagføreren spurgte herr Frøkjær, om han mente, der kunne findes nogen bedre til at drive forretningen. Det blev man hurtigt enige om, ikke var muligt. Afdrag m.v. blev næsten halveret, og familien kunne nu med ro i sindet fortsætte vokseværket fra 1920'erne ind i 1930'erne. Først i 1942 faldt sidste afdrag.

Både herr Lorentzen senior og junior forstod at omgive sig med pålidelige folk, der ofte blev i mange år. Rutinerede og dygtige strygersker var forudsætningen for en høj og vedvarende kvalitet ved alt »finvask« som f. eks. herrerne manchetter og kravetøj, knækflipper og såkaldte skjorte-bryster – i internt fagsprog kaldet »klipfisk«. Alt skulle stives, stryges og blankes i smukkeste udførelse og måtte tillige ikke koste for meget, skønt de, der brugte meget af den slags, ofte hørte hjemme i de bedre sociale lag.

Skønt det meste vask blev udført for private, havde man også grupper af erhvervs-kunder blandt tjenere, frisører, bagere, købmænd og læger m.fl.

Vaskerierne havde helt til begyndelsen af 1950'erne ofte et noget flosset omdømme, baseret på enkelte tilfælde af uheldig behandling af tøj. Der opstod myter, man måtte kæmpe imod.

F.eks. kunne rygterne gå, at man for at få tøjet rent, vaskede i syre og klor og andre kraftige sager, og at man sjældent fik alt sit eget tøj tilbage fra vaskeriet. At mange småvaskerier og rullestuer ofte lå i dybe, mørke kældre, lokaler, der stort set ikke kunne bruges til andet, gjorde jo ikke omdømmet bedre.

Badeanstalten var indtil anden verdenskrig en væsentlig del af forretningen. Her kunne man tilbyde eksempelvis russisk damp-, romersk tørluft- og badstuebad, lysbad, kulsyrebade og saltbad, skotsk douche, højfjeldssol, kulbuelys og meget mere. Endvidere behandlinger mod gigt, reumatisme og iskias. Det forlyder også, at borgere indfandt sig på badeanstalten for at svede en enkelt brandert ud. I en tryksag til reklame for badeanstalten stod ordret at læse til anbefaling for de forskellige bade »samtidig styrker de Nerverne og hærdner Konstitutionen mod vor fugtige og foranderlige Klima. Disse Bade er fortræffelige for såvel Mænd som Kvinder, der er tilbøjelige til Korpulence«.

Det bør også nævnes, at efter lægeordination tilbød man massage af eksamineret, lægeautoriseret massøse eller massør. Sidstnævnte var i mange år bademester Aksel Storm, som nogle måske endnu husker. Badeanstalten var åben for publikum hver dag, søndag undtaget, fra kl. 9 til 19, fredag og lørdag til kl. 22. Badende under den såkaldte »sygekassegrænse«, på den tid vistnok kr. 3.500 gik for halv pris, hvilket dannede grundlag for et kommunalt tilskud til driften. Normalt kostede et bruse- eller karbad 50 øre.

I midten af 1930'erne ansattes en chauffør. Hans navn var Peter Lorentzen, og han var ikke med-

Kolding Dampvaskeri og Kur-Badeanstalt, 1922.

lem af familien. Mange Kolding-borgere vil kunne huske ham, der bragte vasketøj ud til stort set alle dele af byen gennem 39 år. Mod slutningen af 1930'erne var der ansat tre chauffører med hver sin varevogn. Maskinparken blev løbende fornyet og udvidet. Man ville gerne have det bedste, men købte aldrig på afbetaling eller stiftede gæld. Moralen var, at man købte, når pengene var der, og betalte kontant.

Målbevidst konsolidere familien virksomheden, hvor omsætningen og kundekreds steg støt. Alle familiemedlemmer deltog aktivt i den daglige drift et godt stykke over fuldtid. Alex Lorentzen kunne træde ind og afløse på så at

sige alle pladser i de mandsbetonede jobs som kedelpasser, vaskemester, maskinmester, håndværker og evt. chauffør. Fru Olga var en rutineret strygerske ved multe(strygerulle) og strygejern, flipblanker m.m. og var i mange år en værdsat arbejdskraft i driften. Hun var desuden en omsorgsfuld husmor i hjemmet med en søn og to døtre.

Udover »Dampvaskeriet« fandtes i Kolding tre andre vaskerier, nemlig Vaskeriet Frem, Centralvaskeriet og Vaskeriet Thor, alle noget mindre end Kolding Dampvaskeri og Kur-Badeanstalt. Desuden fandtes rullestuer med såkaldte koldruller.

Besættelsestiden bød på en lang række problemer, der medførte restriktioner og indskrænkninger i aktiviteterne. To af de vigtigste råvarer for virksomheden, brændsel og vaskemidler, blev stærkt begrænset, og når man endelig fik tildelt noget, var det som regel af ringe kvalitet. Ved f.eks. tørv, indkøbt ved vintertide og angiveligt af prima kvalitet, kunne man få en kedelig overraskelse, når de kom hjem i varmen og pludselig blev forvandlet til en klat smadder. Et ganske andet problem var, at den tyske værne-magt kunne forlange, at virksomheden skulle påtage sig arbejde for den. Under pres med stor smidighed lykkedes det for Alex Lorentzen at

holde arbejde for besættelsesmagten på et minimum, men man måtte acceptere at vaske et kvantum lagner og håndklæder for de kaserne-rede soldater og at modtage et kontingent soldater på badeanstalten til afvaskning. Endelig kom også mange officerer og menige og afleverede deres private pakker i indleveringsbutikken på Haderslevvej. Lidt positivt kom der dog ud af det, idet man kunne gøre krav på nogle ekstra tildelinger af brugbare vaskemidler og brændsel. Benzinmangel medførte naturligvis, at udbringning af vasketøj blev noget indskrænket, men med gasgenerator på et køretøj og heste foran et andet gik det nogenlunde.

Kolding Dampvaskeris maskinpark i 1939. Til højre chauffør Peter Lorentzen. Foto: Ingemann.

1939 blev installeret en ny ny kedel til produktion af damp ved otte atmosfæres tryk. Hertil krævedes ifølge loven en fyrbøder/kedelpasser med certifikat. Kedelen blev leveret af en kendt Kolding-virksomhed De Danske Mejeriers Maskinfabrik. Endvidere etablerede Alex Lorentzen i 1942 en ny afdeling til rensning af garderobe m.v., som fik den ikke særlig publikumsvenlige betegnelse »kemisk tøjrensningsanstalt«. Trods tidspunktet var dette initiativ særdeles nyttigt for virksomheden, idet det blev et naturligt supplement til vasketøjet, der kunne hentes og bringes samtidig. Der skulle imidlertid gå mange år, inden man kunne vænne danskerne til begrebet kemisk tørrensning, efter det amerikanske udtryk dry-cleaning, der betød vask uden brug af vand. De kære gamle habitter og dragter m.m. fik efterhånden »pasform«, jo mere smuds og fedt, de samlede. Efter en grundig rensning kunne en reklamation derfor gå på, at nu hang det hele som en klud. Mandlige kunder måtte dog konstatere, at benklæderne efter rensningen føltes særdeles behagelige, især i skridtet.

I 1946/47 faldt seniorparret H.C. Lorentzen og hustru begge bort, og Alex Lorentzen stod som enejer af virksomheden, der endnu i nogle år måtte slås med restriktioner. Men efterhånden som disse forsvandt, mærkede man en markant fremgang for denne udprægede servicebranche. Behovet for mere plads, nyere maskiner, mere personale betød, at dele af badeanstalten blev inddraget til produktion. De gamle bygninger måtte gennemgå mange ændringer, og særlig store maskiner kunne kun komme ind ved at nedbryde ydermure og mure til igen. Naturligvis gik man også hurtigst muligt over til at fyre ke-

delanlægget op med olie. Det var et enormt fremskridt, når man sammenlignede med tidligere tiders brændsel som savsmuld, træspåner og de tidligere nævnte tørv. En 10.000 liters olietank blev lagt ned i Stejlbjergvej, da de store tankvogne ikke kunne komme ind i gården, En kæmpe-tank for datiden, men Alex Lorentzen planlagde langsigtet og tænkte altid i »baner«, som han udtrykte det.

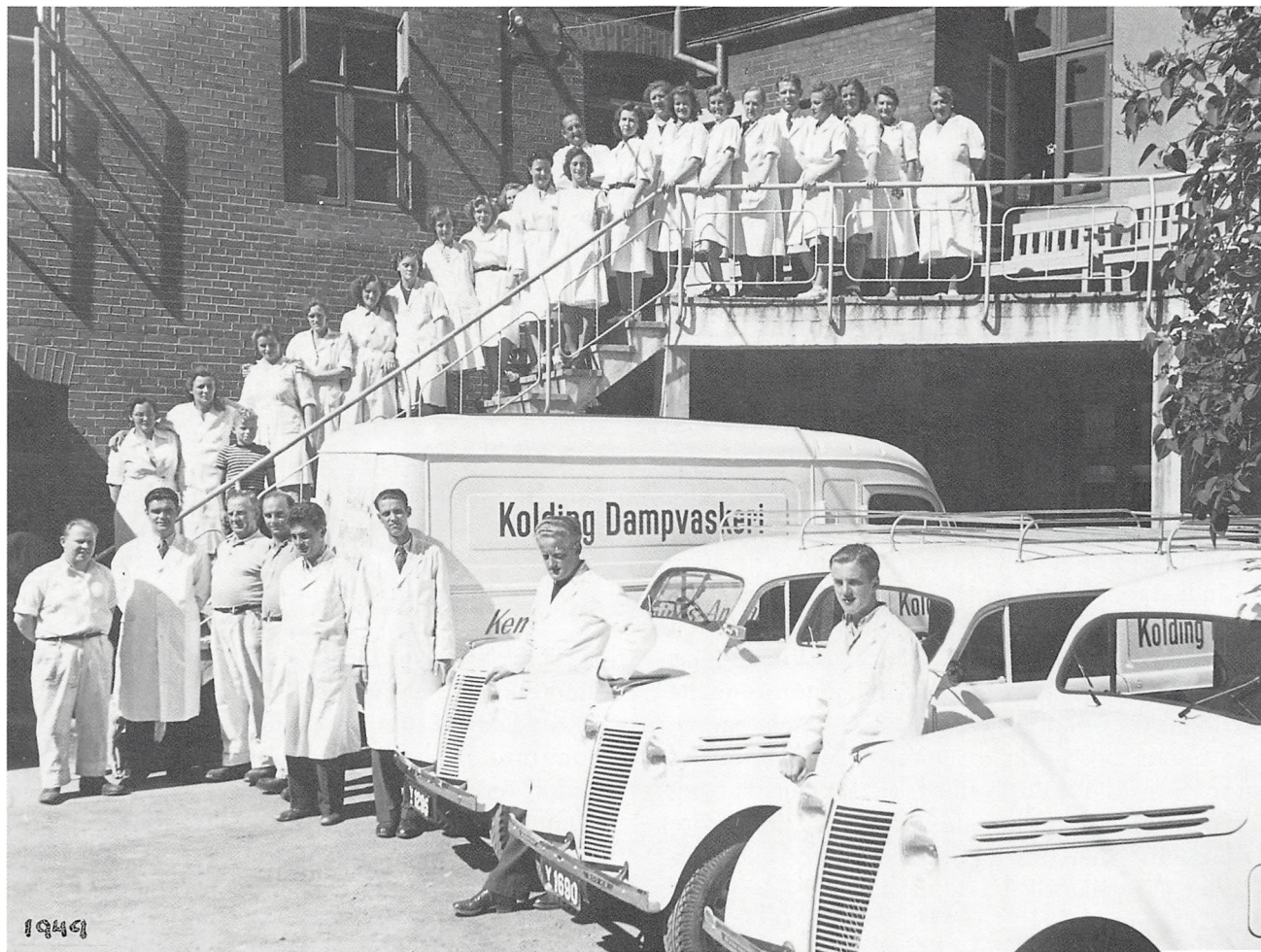
I 1948 foretog Alex Lorentzen og hustru en såkaldt slægtsrejse til USA, men turen blev i nok så høj grad udnyttet til at studere vaskeribranchen, der derovre havde et betydeligt og højt udviklet omfang, og som det så ofte var tilfældet i disse år, lod også denne branche sig kraftigt inspirere fra den anden side af Atlanten, især når det drejede sig om serviceydelser og vask på lejebasis til alle former for erhverv, et område der endnu var på begynderstadiet i Danmark, dog med et vist omfang i Storkøbenhavn.

Alex Lorentzen kom hjem med masser af indtryk og ideer, og netop udlejning af kitler og arbejdsbeklædning til detailhandelen og linned til hoteller og restauranter fik en langt højere prioritet end hidtil. Dog var dette fortsat en mindre del af virksomhedens produktion, idet vask for private fik en eksplosiv udvikling op gennem 1950erne. Begreber som våd-vask, tør-vask og rullevask var discount-tilbud, der blev beregnet efter kilo-mængde. Jo flere kilo i sækken, des lavere kilo-pris, noget, der blev betonet kraftigt i hyppig annoncering i dagspressen og som inspirerede til følgende slogan i en annonce: »det er mængden, der gør'et – i længden«. Det resulterede i, at Alex Lorentzen måtte indkassere en næse fra konditor Bertram Knudsen, Saxildhus, der følte, at hans slogan »det er smør'et, der gør'et« var

misbrugt og forlangte annoncen stoppet. Det måtte Alex Lorentzen imødekomme, idet man gerne så Saxildhus som kunde, når dette nødvendigvis måtte blive aktuelt. Man vaskede endnu selv alt linned fra restauranten og det tilkøbte Hotel Royal i dettes kælder på et skrot-klart vaskeanlæg, mens arbejdskraften endnu var bil-

lig. Heldigvis gik der ikke lang tid, før det hele brød totalt sammen, og Saxildhus blev kunde.

Denne artikels forfatter kom som svigersøn til Alex Lorentzen »i lære« i virksomheden i foråret 1950, et ansættelsesforhold, der varede i ca. 35 år. Ingen kunne på daværende tidspunkt forestille sig, hvilke udfordringer og muligheder, der lå i

denne branche. Behovet for udevask var stigende og ikke kun et byfænomen, men ligeså udpræget i landdistrikter. Alex Lorentzen havde åbnet nogle landruter i Koldings opland, der snart tog et sådant omfang, at vognparken måtte udvides betydeligt. I 1952 var der 6-7 store varevogne beskæftiget på fuld tid, hovedparten heraf leveret af firmaet Hans Knudsen på Tøndervej, forhandler af franske Renault, der i flere år var førende på markedet. Ekspansionen satte hurtigt sine spor i den daglige drift, idet man måtte gå over til 2-holdsdrift.

Der var konstant behov for mere plads, og de gamle bygninger på Haderslevvej/Stejlbjergvej havde svært ved at slå til. Der blev bygget til her og der, og man måtte overveje at nedlægge badeanstalten helt – eller rettere sagt den del, der endnu var tilbage, men man havde jo en vis forpligtigelse over for kommunen, der gav et årligt tilskud. Alex Lorentzen søgte i 1952 om at få dette tilskud forhøjet, beskeden som han var, fra 7000 til 7.500 kr, årligt, dette blev ikke imødekommet, og man enedes om at nedlægge badeanstalten helt, idet der var god brug for lokalerne til virksomheden. Omtrent samtidig erhvervede han naboejendommen Haderslevvej 18, hvor ejeren, fru Lea Klank, havde et gardinvaskeri i kælderen, der som et led i købet blev lukket få år efter. Endvidere blev et par småejendomme på Stejlbjergvej opkøbt. Det gav en betydelig større gårdsplads, og yderligere lokaler blev skaffet ved gennembrud af muren til nr. 18, specielt til brug for den "kemiske tøjrensingsanstalt". Endvidere købte han i maj 1952 aktiemajoriteten i dampvaskeriet »Østjylland« i Fredericia. Her blev hans anden svigersøn, H.L. Møller Nielsen, og familie bosat, og han var direktør for dette foretagende i

mange år. En rivende og positiv udvikling kom til at præge denne virksomhed, der havde været økonomisk nede i kælderen. Firmanavnet blev straks ændret til a/s Fredericia Dampvaskeri.

I det hele taget blev 1950'erne stærkt præget af store investeringer på flere områder, og når det var muligt, skyldes det ikke mindst, at det økonomisk gik særdeles godt i Kolding-virksomheden, der nu hed »Kolding Dampvaskeri & kemisk tøjrensingsanstalt«, men i folkemunde kort og godt »Dampvaskeriet«. Ja, så godt gik det, at Alex Lorentzen i flere år havde den tvivlsomme ære at figurere blandt de øverste på den i rådhusen fremlagte liste over byens største skatteydere. Med en vis stolthed over resultatet af hårdt arbejde, betragtede han – og med rette – sig selv som en beskeden privatforbruger. Men som indehaver af et enkeltmandsfirma måtte han jo betale skat af hele overskuddet, selvom de fleste penge var sat i maskiner m.m. i bedriften. En omstændighed, der var skattevæsenet uvedkommende, men som gav næring til ideen om omdannelse til a/s, der udover at lette den personlige beskatning for ham selv, ville gøre overdragelsen til næste generation enklere og hermed for hans arvinger til sin tid.

Selskabsstiftelsen fandt sted i midten af 1955 med en kreds af familiemedlemmer som tegnere og med Alex Lorentzen som majoritetsindehaver. Som direktør og formand lod han kort efter selskabet erhverve grundarealet til det tidligere »Dampvaskeriet« på Lykkegårdsvej 32A. Her var det meningen at opføre helt nye bygninger. Beliggenheden var ganske god, men grunden var fyldt med bygningsrester, nærmest ruiner fra en udbombning. Sådan havde det ligget, si-

den det under besættelsen var blevet både saboteret og schalburgteret. Bygningerne havde rummet bl.a. afkøleri og bemølsfabrik. Stuehuset fra det meget tidligere landbrug var nogenlunde intakt og beboet. Et større areal var nærmest en frugtplantage. Alt i alt en ret besværlig grund at gøre byggemoden.

En arkitekt blev hyret og planer diskuteret, og belært af års erfaring med driften i gamle bygninger i flere etager stod én ting helt klart, nemlig at ønskedrømmen måtte være én stor flad bygning i ét plan, hvor det afhentede vasketøj skulle snavset ind i den ene ende og rent ud i

den anden ende. Og sådan blev det til trods for, at byggegrunden ikke bød på den helt ideelle løsning, og som et af de første større vaskerier i Danmark flyttede A/S Kolding Dampvaskeri uden for bykernen til et et-plansanlæg, der efter færdiggørelsen blev besøgt af mange interesserede fra branchen.

Det nystiftede aktieselskab måtte som bygherre gå i Folkebanken og åbne en kassekredit til finansiering i byggefasen på 200.000 kr.. Det var nødvendigt, og Alex Lorentzen accepterede, at det var det nye a/s, der påtog sig en så »svimlende« gæld. Prisen for den rå fabriksbygning lå på

Kolding Dampvaskeri efter udflytningen. Foto fra 1958 af Peter Thastum.

220.000 kr., som udgjorde ca. en tredjedel af den samlede investering ved udflytningen. Byggeriet blev påbegyndt den 16. juli 1956, og 3. påskedag, den 23. april 1957 begyndtes produktion, efter at man havde arbejdet i døgn drift i påskeugen med flytningen. Ingen kunder mærkede noget. De gennem årene ophobede problemer med overarbejde, 2-holdsdrift, pladsmangel m.m. skulle hermed være løst én gang for alle – stort set – i hvert fald inden for en overskuelig fremtid.

Forud for byggeriet gik naturligvis ansøgning om byggetilladelse og godkendelse af projektet m.v. herunder om det var hensigtsmæssigt at placere et industriforetagende på dette sted, der udover CF-depotets tilstedeværelse kun var boligkvarter. Nå, men sådan blev det.

Og de moderne omgivelser og bygninger gav uanede muligheder for rationel drift. Ekspansionen fortsatte op gennem de glade tressere. Det geografiske kundeområde dækkede store dele af Syd- og Sønderjylland, således, at den mindste del af omsætningen blev hentet i Kolding by. Det var hensigtsmæssigt at indarbejde navnet KD VASK, som var mere neutralt i nabokøbstæderne, hvor man så skævt til denne udenbys konkurrent. Gennem diverse salgsfremstød prioriteredes udlejning af linned og arbejdstøj til alle erhverv med hovedvægten på hotel- og restaurationsbranchen og diverse institutioner, såvel offentlige som private, langt højere end tidligere. I 1960'erne fandtes endnu mange privatejede sociale institutioner, alderdomshjem og lign., som dog efterhånden blev nedlagt eller kun tilladt i offentlig regi. Sammen med de mange husholdningskunder blev det efterhånden en blandet landhandel, der var svær at holde styr på. Kunderne stillede krav til kvalitet, servi-

ce og priser. Medarbejderne stillede krav om højere løn, kortere arbejdstid, længere ferie, helldagsbetaling for skæve helligdage og løn under sygdom, krav, der efterhånden alle blev gennemført og satte dygtigt skub i inflationen.

Af vognparken på 14 stykker kørte 12 i fast rutefart, og medarbejderantallet lå tæt på 100. Der købtes nye og mere arbejdsbesparende maskiner. Automatisering var et kodeord i branchen til imødegåelse af de galopperende lønomkostninger. Kun fantasien satte grænser for kreativiteten hos branchens fabrikanter og leverandører af maskiner og udstyr. Utallige, nærmest lidt komiske Storm P-agtige opstillinger så dagens lys i bestræbelserne på at gøre manuel arbejdskraft overflødig. Ofte udstyr, der kort tid efter kunne skrottes til fordel for nyt og mere avanceret.

Det lykkedes at opkøbe stykker af kolonihaverne mod vest, indtil linieføringen for den fremtidige »Vestre Ringgade« var nået. Denne blev endelig droppet i begyndelsen af 1980'erne, men da ville kommunen ikke sælge os yderligere jord fra kolonihaverne, hvis sociale funktion blev vurderet højere end virksomhedens behov for udvidelser. En 3-4 tilstødende parcelhusgrunde blev tilkøbt og bygningsudvidelser – med den sidste i 1977 – blev foretaget en halv snes gange.

Trods udpræget mangel på kvalificeret arbejdskraft i de buldrende tressere med den fulde beskæftigelse og – paradoksalt nok – lokaler, der var ved at være for små mindre end 10 år efter nybyggeriet, kunne omsætningen årligt stige med 15-20% -, og med et suk må man tilføje – delvis som følge af kraftige og nødvendige prisforhøjelser.

Hallen på Lykkesgårdsvej, ca. 1960. Foto: Niels Lisberg.

Med en fortsat tilgang af erhvervs-kunder på leasing/leje-basis udgjorde privatvasken stadig en væsentlig del af produktionen. Men privatvask var besværlig, krævede meget plads og manuel arbejdskraft og var dermed løntung, omkostningsfyldt og beslaglagde en alt for stor del af hele produktionsapparatet. Prisen var efterhånden blevet

“urimelig høj” og privatvasken syntes at påvirke den samlede indtjening i negativ retning.

Et indhug i denne kunde-gruppe kom af sig selv, idet et af tidens fænomener, de såkaldte selvbetjeningsvaskerier, senere efterfulgt af møntvaskerier tiltrak mange kunder, der ønskede at prøve det nye, der var billigere. Endvidere stigende

salg af hjemmevaskemaskiner, vaskerier i boligkomplekser samt nye forbrugsvaner og mange nye former for tekstiler kom til. En af de nymodens velsignelser var de såkaldte »strygefri« skjorter, der skulle være en kærkommen hjælp til husmoderen, der havde bøvlet med at stryge mandens skjorter. Det havde de fleste stadig udpræget ulyst til, og resultatet var, at de havnede på vaskeriet til sædvanlig behandling. Flipperne havde imidlertid et indlæg af plastic, som smeltede ved vaskeriets høje stryge- og presstemperatur og trængte igennem overfladen, hvorved flippen blev grå og grim. Manden brokkede sig til konen, og hun videre til vaskeriet, der naturligvis måtte frasige sig ethvert ansvar herfor. Men ballade blev der. Senere kom de »prægtige« nylonskjorter, der mistede deres hvide »farve« og gulnede. Ingen af delene var beregnet til udevask. Dette og meget mere gjorde privatvask besværlig og uinteressant.

Ved Alex Lorentzens død i november 1968 overgik ledelsen af virksomheden til undertegnede – sammen med tidens problemer såsom moms, kildekat, længere ferie, kortere arbejdstid, fuld beskæftigelse og mangel på arbejdskraft. Hertil kom et enkelt år med lyserøde tal på bundlinien.

I foråret 1970 blev beslutningen taget om at indstille al vask for private sammen med et par andre urentable kategorier. Med denne kolbøtte opstod uundgåeligt rygter om snarlig lukning, selv blandt medarbejderne.

Hen imod slutningen af året var privatvasken fuldstændig afviklet, og de mange faste kunder havde haft mulighed for at finde en anden løsning på deres vaskeproblem. Juleaften 1970 blev nøglen drejet om til indleveringsbutikken på Haderslevvej. Med et vist vemod sagde man farvel til

mange hundrede trofaste privatkunder, husmødre fra alle sociale lag, langt hovedparten behagelige at samarbejde med, men desværre nogle få besværlige og urimelige, og ikke altid med lige god grund. Et par håndfulde vil jeg personlig huske. Men jeg er dem samtidig tak skyldig. På afgørende måde bidrog de til beslutningen om at afskaffe privatvasken.

En helt ny tid var begyndt hermed. I løbet af nogle måneder gik medarbejderstaben ned under 50, rutenettet gik ned fra 12 faste ruter til 7, varevogne blev solgt og afmeldt eller skrottet, utallige småmaskiner i driften var overflødige og diverse tekniske installationer kunne nedlægges. Mængder af papir og tryksager kunne spares, diverse omkostningskonti i bogholderiet faldt drastisk eller kunne helt lukkes. I forbindelse med den stadig kortere arbejdstid blev 5-dages ugen indført, noget, der var meget attraktivt for medarbejderne.

Men markedet for erhvervs kunder i alle kategorier var voksende, hvervningen blev intensivret betydeligt, og inden udgangen af det følgende regnskabsår var omsætningsnedgangen udlignet. »Udrensningen« gav mulighed for en større og rentabel merproduktion, nye produktlinier, der kunne tilbydes kunder i attraktive kategorier og former til konkurrencedygtige priser.

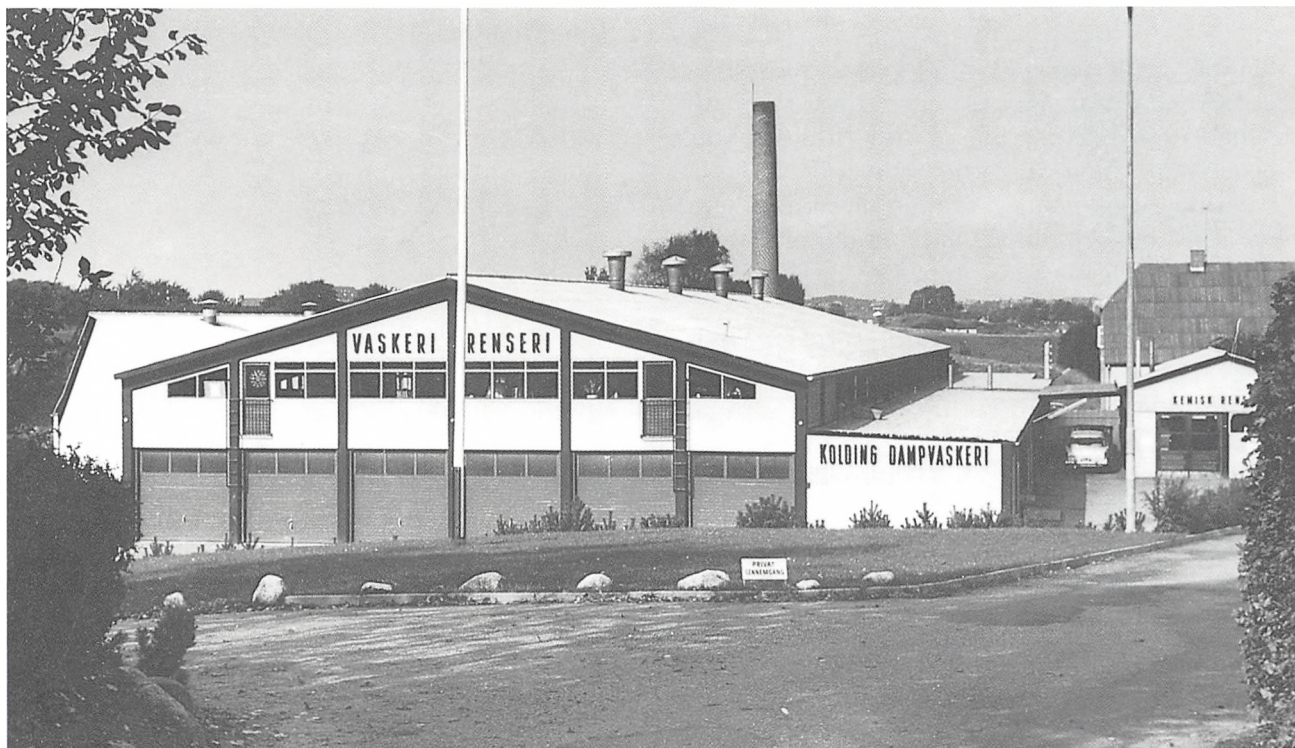
Hensigten var at skabe en industriel vaskeri-virksomhed med levering af linned og tekstiler og forskellige serviceydelser på næsten 100% lejebasis. Det lykkedes godt. Op gennem 1970erne satte KD sig på en væsentlig del af markedet for linnedservice i Syd- og Sønderjylland samt Vestfyn. Hertil kom, at KD fra 1977

indledte overtagelsen af A/S Fredericia Dampvaskeri, der siden generationsskiftet ved Alex Lorentzens død havde været helt selvstændigt.

Netop i 1970erne forekom en gevaldig koncentration inden for branchen, idet stribevis af seriøse kolleger/konkurrenter blev opkøbt af 2-3 af de store giganter i landet, som herved blev næsten landsdækkende. KD kunne imidlertid forholdsvis uantastet fortsætte en støt kurs helt op igennem det meste af 1980erne, hvor indtjeningen var særdeles god, god nok til en 100% selvfinansiering, som der var rigeligt brug for til

investering i nye avancerede maskiner og tekniske anlæg samt linnedlagre og udlejningsartikler. En »pengetank« kunne grundlægges og begynde så småt at kaste af sig. I begyndelsen af 1980erne kunne revisoren lidt drilsk konstatere, at pengetanken gav mere end primærdriften. Renteniveauet var altså godt, men konkurrencen på linnedudlejningsmarkedet, der som oftest gik på prisen, blev stadig skrapere, men KD kunne stort set fastholde sin markedsandel på god kvalitet og service – og endog udvide. Med et top-moderne produktionsapparat kunne

Kolding Dampvaskeri ca. 1965.

virksomheden i midten af 1980'erne behandle en daglig mængde tør-vægt på omkring 10 tons tøj.

I sommeren 1985 havde virksomheden den fornøjelse at kunne fejre den første og formentlig eneste 50-års jubilær, vaskemester Edward Christensen også kendt som medlem af »Eddy's Band«, der i mange år leverede musik i Kolding og omegn til alskens formål. På behørig vis blev jubilaren fejret på Industrien med spisning og underholdning. Denne lejlighed benyttedes til at indhente noget forsømt, nemlig at hylde alle tidligere medarbejdere med 25 år eller mere i ansættelsen. Der var ialt, nogle med henholdsvis 46, 39, 37 og 35 år i firmaet..

Fra 1986 var det igen tid til et generationsskifte, idet børnebørn af Alex Lorentzen havde meldt sig med nye, friske kræfter. En ny firmastruktur blev etableret med dem i den ansvarlige ledelse. De havde begge påbegyndt en tilværelse som hhv. lærer og læge, men efter nogle år i disse erhverv følte de sig mere tiltrukket af at virke i familieforetaget.

Med store ambitioner og en god portion energi tog 4. generation fat på opgaven med at foretage den nødvendige tilpasning og reorganisering, der er en uomgængelig følge af et generationsskifte, i takt med skærpede konkurrencevilkår, der ikke længere var begrænset til et vist geografisk område, men måtte gælde hele landet. Nye store kapitalkrav måtte imødekommes, og der var hård konkurrence fra »giganterne« Sophus Berendsen og ISS, Med »ærkekonkurrenten«, Vaskeriet Frem havde man fusioneret. En særdeles fornuftig handling for begge parter, og den fælles ledelse gik herefter

på indkøb blandt endnu attraktive selvstændige kolleger, som efterhånden blev lagt ind under den Kolding-baserede »koncern«, der i 1996 kan placere sig som landets 3. største vaskeri-virksomhed. I dag finder leverancer sted både i København og Århus i et ikke ringe omfang.

Såvel indvendige moderniseringer som udvendige tilbygninger har i 1990'erne atter fundet sted ved fabrikskomplekset på Lykkegårdsvej, der sammen med det tidligere Frem's moderne anlæg på Virkelyst rummer hovedparten af produktionen i LEJTEX-vaskerierne a/s.

Noget kunne således tyde på, at det oprindelige Kolding Dampvaskeri kan se frem til 100-årsdagen den 18. februar 2004.

Min byrådsgering 1909-1923

Af Oluf Bech

Da jeg i 1901 kom til Kolding, var borgmester Schjørring byens myndige, dygtige og meget sparsommelige borgmester. I byrådet var Venstre i flertal. Det havde kun et par enkelte medlemmer, der sluttede sig til Højre og slet ingen socialdemokrater, de kom først ind i 1906, såvidt jeg husker med to medlemmer.

Venstre havde hidtil været ganske enerådende i byrådet, og Kolding by var politisk set venstrepræget. Der eksisterede vel et højreparti i byen med en forening, der dog kun talte et ringe medlemsantal, og foreningen førte en stille tilværelse. På kongens fødselsdag den 8. april var der dog altid en smule fest.

I 1906 ønskede den gamle formand for foreningens bestyrelse at trække sig tilbage, og man opfordrede derefter mig, der siden min ankomst til byen havde været medlem af foreningen, til at overtage formandsposten i bestyrelsen. Efter nogen overvejelse indvilligede jeg deri.

I de følgende år arbejdede bestyrelsen på at forøge medlemstallet og i det hele taget vække opmærksomhed for Højres sag ved møder og foredrag – man ville forberede jordbunden for en fremgang i stemmetallet til byrådsvalget i 1909. Omstændighederne kom os til hjælp.

I september 1908 kom Alberti-affæren, der vakte megen opsigt og skadede partiet Venstre, hvoraf han var medlem. I samme måned skulle der foretages valgmandsvalg til landstingsvalgene. Ved valgene satte Kolding antallet af højre-

valgmænd stærkt i vejret og viste, at der var vækst i partiet. Bestyrelsen søgte at udnytte dette mest muligt, så i marts 1909, da der skulle være byrådsvalg, lykkedes det partiet at sætte 3 medlemmer ind i byrådet, hvoraf jeg var den ene.

I byrådet 1909

Jeg kom straks ind i skoleudvalget, hvilket jeg havde sæde i i alle de 16 år, jeg sad i byrådet. I de sidste år siden 1916 som udvalgets formand, i hvilke år der var stor udvikling i skolearbejdet, og hvor særlig Almenskolen blev stærkt udvidet. Med dens dygtige og ansete rektor Bruun havde jeg et fortræffeligt samarbejde, og jeg ser altid tilbage på dette med den største glæde og med fuld anerkendelse af den store indsigt og dygtighed, han bedrev sin gerning med og lagde planer til skolens udvidelse og undervisningens tilrettelæggelse. Derved bragte han skolen frem i første plan blandt landets almenskoler.

I de første år var jeg også medlem af nogle af de tekniske udvalg og nogle mindre udvalg, men forholdt mig dog ellers rolig, undersøgte og studerede byens forhold og havde næppe ordet i byrådet i de første par år, men derefter var jeg hyppigt ordfører for mit parti og deltog ofte interesseret i forhandlingerne.

I 1913 blev jeg genvalgt til byrådet og havde efterhånden fået med mange kommunale institutioner at gøre. Før min byrådstid havde jeg i 1905

Olof Bech

været med til at genoprette og forstørre Kolding Folkebibliotek. Jeg blev formand for bestyrelsen og havde den lykke at se biblioteket virke og samle interessen om sig, således at bøgernes antal og udlån nåede op til store tal.

I 1902 var Kolding Kunstforening på mit initiativ genopstået. Jeg blev formand for bestyrelsen, og også her havde jeg den glæde at se en stor fremgang i interessen for kunsten blandt byens befolkning. Foreningen opnåede til sidst at få skabt et kunstmuseum på Koldinghus.

I min byrådstid var jeg indtrådt i Kirke- og Skolekommissionen, blev medlem af forretningsudvalget i Sammenslutningen af danske Havne for

senere at blive sammenslutningens formand, var kirkeværge og havde mange andre hverv.

Borgmester i 1916

Da borgmester Baller i 1914 fik embede i Sorø, udpegede byrådet sagfører Lau til borgmesterhvervet, som han bestred, indtil han i 1916 fik stillingen som direktør for Ny Jydsk Købstadscreditforening i Århus. Byrådet indstillede da mig til hans afløser som borgmester, og hertil blev jeg da beskikket af kongen i juli 1916.

Efter byrådsvalgene i 1917, hvor partistillingen blev den, at Konservative og Venstre i byrådet stod lige i antal med socialdemokraterne foruden et radikalt medlem, blev jeg genvalgt til borgmester uden nogen modkandidat. Dette gentog sig atter i 1921, da valgene efter den nye lov om kommissionens styrelse var bærende kraft. Hvilke valg atter bragte socialdemokraterne plus de radikales repræsentant ind som flertal i rådet.

Mit borgmesterhverv i Kolding faldt således i den bevægede og vanskelige tid under verdenskrigen, hvor kommunalbestyrelsen på så uhyre mange områder måtte udvide sin virksomhed. Hvor prisstigninger gav anledning til budgetternes overskridelse ved så mange foretagender, og nødvendigheden af at skaffe dækning for disse, og hvor det måtte stå mig klart, at byen, dersom freden, når den engang kom, muligvis ville bringe Danmark de i 1864 tabte landsdele eller dele af dem tilbage, måtte være i stand til at opfylde de krav, der i så tilfælde kunne lyde til byen, og herefter de chancer, der da formentlig måtte opstå for den.

Det blev derfor år fyldt med et stort og ansvarsfuldt arbejde, der hvilede på mig, og hvor meget

måtte gennemføres, der først senere kunne give udbytte. Byrådet var mig venligsindet i alle fraktioner. Vi havde til alle sider et godt samarbejde, og jeg tænker altid med glæde på den støtte, jeg i arbejdet modtog fra alle partier.

Byrådsforhandlingerne forløb i reglen i ro, selvom der udtaltes modsatte meninger. Der blev altid fra alle sider vist mig stor hensynsfuldhed, således at ledelsen af møderne ikke blev så besværlig, som rådets uensartede sammensætning ellers let kunne have medført. Vi havde store foretagender for og vigtige beslutninger at tage, og møderne var ofte lange med vægtige indlæg i logerne.

Efter krigens afslutning var der også mange vanskelige forhandlinger om spørgsmål, der stod i forbindelse med de nye landes erhvervslove, og disse år blev en stor og en interessant tid i byrådsarbejdet.

Byrådssekretæren

Jeg skal nu nævne nogle enkeltheder fra min borgmestertid, som jeg mener, kan have mere almen interesse. Jeg skal først omtale, at der oprindeligt ikke var knyttet nogen fast embedsmand til borgmesterkontoret. Al den skriftlige hjælp, borgmesteren havde, var en juridisk kandidat Berthelsen, der var fuldmægtig hos en sagfører i byen og nu bistod borgmesteren ved udfærdigelse af de mange skrivelser, der dagligt udgik fra kontoret. Han fungerede tillige ved byrådsmøderne som sekretær. Han var en udmærket stilist og dygtig jurist og var således til god hjælp for mig, men hans tid var knap, og han kunne slet ikke afse noget til kontortiden, der derfor måtte indskrænkes til et par timer

Borgmester Bech på spadseretur i Kolding.

dagligt. Jeg søgte at lægge de flest mulige møder til disse timer, i hvilke de mange, der altid havde ærinde og forretninger på borgmesterkontoret, måtte ekspederes af mig. Denne ordning kunne ikke opretholdes ved de tiltagende forretninger,

der stadig øgedes, idet alle de bestemmelser og retningslinier, krigstiden medførte, var henlagt til udførelse ved borgmesteren.

Jeg fik da byrådets tilslutning til mit forslag om, at der blev knyttet en fast byrådssekretær til byrådet og kontoret, således at dette kunne være åbent hele dagen for befolkningen. Fra 17. maj 1918 blev da tidligere redaktør af Venstrebladet, N. Jacobsen, udset til dette embede, og i ham fandt byen og jeg en udmærket embedsmand, der havde en stor interesse for byen og dens anliggender, en udmærket måde at omgås byrådets medlemmer og byens befolkning, og som i den vanskelige stilling, det kunne være at skulle tjene et ikke ganske homogent byråd, vandt alles tilfredshed og hengivenhed ved sin loyale optræden. Særlig måtte jeg påskønne disse egenskaber. Han blev mig en udmærket hjælper. I årenes løb kom vi til at stå hinanden meget nær. Jeg skattede ham overordentlig for hans redebonne vilje til at medvirke til, at alle forretninger og alt, hvad angik byens sager, blev ordnet på bedste måde. Samtidig opstod der mellem os et venskabeligt forhold, som jeg satte megen pris på. N. Jacobsen var fuld af gode ideer, når det gjaldt byens bygningers forskønnelse, ja, alt hvad der vedgik byen, havde hans varme interesse.

Kolding Højere Almenskole

Mens man før min tid havde opført store skolebygninger til folkeskolen i Kolding, var Almenskolens bygning i årenes løb, som skolen voksede, blevet for lille. Et af mine første store bygningsarbejder i byrådet var en udvidelse af Almenskolens lokaler ved en større tilbygning, der også indeholdt nye gymnastiklokaler. Arbejdet

blev tilfredsstillende udført. Arkitekt Hagerup ledede det, og foreløbig havde skolen tilstrækkelig plads, men det var at forudse, at det senere ville være nødvendigt at foretage en udvidelse, og i den anledning sikrede byrådet sig nogle gamle bygninger ud til Kirketorvet og Skolegade.

Den gamle skole havde optaget forskellige gamle skikke fra Dronning Dorotheas tid. Jeg vil således nævne »Majfesten«, om hvilken forældre, lærere og børn samledes i lige glæde under rektor Bruuns ledelse. Blandt andet var der den skik, at et tog smykket med bøgeløv med rektor i spidsen og fulgt af Majdronningen, hvortil hvert år valgtes en af skolens små piger, der blev båret af fire af skolens ældste drenge og med musikken, der spillede de gamle majsange, drog gennem byen og først begav sig til Rådhuset for at hilse på borgmesteren og få hans gode ønsker om en glad dag for dem alle med på vejen. Dronningen var ledsaget af baroner og junkere, hvortil var udpeget fire drenge fra de mindre klasser.

Kirkeinspektion

Lige over for skolen lå kirken. I 1911 var jeg valgt til kirkevæge, og da jeg blev borgmester, indtrådte jeg tillige i Kirkeinspektionen. Særlige større arbejder ved kirken fandt ikke sted i de år, jeg havde disse hverv. Men ude på byens marker blev anlagt en ny kirkegård, da den gamle, der blev våget over med megen pietet af den gamle graver Simonsen, efterhånden var blevet for lille. Dette kirkegårdsanlæg var lagt i mine hænder, og jeg havde den iderige og fortræffelige gartner Glæsel fra København som havearkitekt. Desværre var han allerede da en gammel og svagelig mand, men hans plan for den nye kirkegård var vel til-

Majfest-optog. Til højre ses rektor Georg Bruun, ca. 1900.

rettelagt, og om det end varede længe, inden den blev fuldført, fremtrådte den færdig som et særdeles smukt havearkitektonisk anlæg.

Samarbejde med Ribe og Vejle Amter

Af store byggeforetagender i min borgmestertid må jeg nævne det nye Domhus, der blev opført på byens grunde i byens sydlige del. Der var stor strid om beliggenheden. Skønt den udsete plads kun lå 12 minutters gang fra det gamle rådhus, hvor dommerne hidtil havde deres retssal og et kontor, klagede disse dog over den dårlige beliggenhed, det nye domhus ville få, og de viste stor modstand mod det. Trods dette og til trods for de mange skrivelser i avisen mod foretagendet, blev det dog opført på den dertil udsete plads, hvorfra der var en skøn udsigt over byen mod Dyrehavegård og Kolding skov og fjorden, og inden længe havde man glemt, at afstanden der op var for stor.

Det var et stort og vanskeligt arbejde at bygge nyt domhus i en tid, hvor man ikke kunne have vished for, at beregninger og overslag holdt. Alle materialer steg undertiden dag for dag, og ligeså gik det med arbejdslønnen. Stadig måtte bevillingen forhøjes, men til sidst stod der dog en smuk og velindrettet bygning med tilhørende arresthus, som byen og amterne ejede i fællesskab. Der var da også mellem disses råd mange forhandlinger, inden planen blev til virkelighed, og inden man enedes om planen for bygningen, der var udbudt i offentlig konkurrence, i hvilken den unge og evnerige arkitekt Ernst Petersen sejrede og blev overdraget arbejdet. Det var en sag, der fordrede megen tid, mange overvejelser og mange forhandlinger til alle sider. Selve byggeudvalget bestod af tre medlemmer, gårdejer Skøde fra Ribe Amt og Wissing, Seest Vandmølle fra Vejle Amt, imedens jeg var formand. Vi havde et udmærket samarbejde og kom ved fælles hjælp til ende med det store byggeforetagende.

Koldings Domhus, fotograferet ca. 1930.

Af andre anlægsarbejder sammen med amterne, kan nævnes store sygehusudvidelser. Ved anlæget af Troldhedebanen var der også samarbejde med amterne, og i det hele taget var der i mange anledninger forhandling med amtmændene i Vejle og Ribe Amt og med de pågældende amtsråd. I kirkelige spørgsmål sorterede Kolding under Ribe Amt, men i alle andre kommunale sager under Vejle Amt. I den største del af min borgmestertid var stiftamtmand Bardenfleth amtmand over Vejle Amt, og vi kunne ikke have haft en mere hensynsfuld, dygtig og forhandlingsvenlig amtmand end ham. Personlig stod jeg i det bedste forhold til ham og må altid med taknemmelighed tænke

på den venlighed, han viste mig ved mange lejligheder, og den beredvillighed, hvormed han ydede byrådet og mig mange tjenester i vanskelige situationer. Hans smukke og fine optræden ved alle lejligheder skaffede ham stor agtelse og ærbødighed parret med hengivenhed i alle kredse i det offentlige liv i Vejle Amt, hvor han kun havde venner.

Også om hans efterfølger i embedet, amtmand, kammerherre Valløe, har jeg de bedste erindringer fra de to år, jeg var borgmester i hans tid. Han var en dygtig embedsmand med et vennesælt væsen. Blandt de af amtsrådenes medlemmer, jeg kom i nærmere berøring med, traf jeg mange udmærkede mænd, og også i

deres kreds fik jeg gode venner. Jeg nævner således proprietær, J. C. Thygesen, Dalbygaard, der med fremragende dygtighed drev sin ejendom og med lige så stor dygtighed administrerede de hverv, amtet havde betroet ham. Hans indsats i sygehusbestyrelsen, for hvilken han i en længere årrække var formand, og som formand for bestyrelsen af Kolding Sydbaner, skaffede ham megen og berettiget anerkendelse, ligesom hele hans offentlige virksomhed var præget af dygtighed og karakterfasthed. I privatlivet blev han min gode ven, og med stor glæde mindes jeg de herlige timer, min hustru og jeg har tilbragt i hans og hans hustrus gæstfri hjem på Dalbygaard, og de samvær vi havde sammen i vort hjem. Thygesen var en af egnens bedste og betydeligste mænd, og en mand man altid vidste, hvor han stod, og hvor man havde ham.

Større anlægsarbejder

Mange gadereguleringer, ombygninger, lønningsoverenskomster og ejendoms køb fandt sted i min borgmestertid. Jeg nævner således købet af Dyrehavegaard, der var købt lige inden jeg blev borgmester, og hvis skov og jorder grænsede lige op til Kolding Bys jorder. Man mente, at købet var særdeles heldigt med byens afrunding og udvidelse for øje, ligesom det også ville få betydning ved indlemmelse af de store arealer syd, nord og vest for byen, om hvilke forhandlinger også blev påbegyndt i min borgmestertid. Man sikrede sig også skovpartiet ude ved Kolding Fjord for der at sikre byen et areal, der lå direkte ned til fjorden, og som kunne blive et passende udflugtssted med strand og bade for byens befolkning, idet adgangen til fjorden

ellers var i privates eje og ikke gav muligheder for et frit udflugtssted for byens beboere.

På et andet felt var der også meget store udvidelser i min borgmestertid, nemlig ved havnen. Kolding var en driftig forretningsby. Handel og omsætning var stadig i tiltag og krævede kaj og oplagsplads. Et stort svineslagteri var anlagt ved havnen, og kreatureksporten til Tyskland havde taget et stort omfang og krævede opførelse af mange stalde. Kreaturerne opstaldedes i Kolding særlig til tirsdagsmarkedet og blev herfra afhentet til tuberkuloseundersøgelse ved indsprøjtning i Aabenraa og Kiel, inden de indførtes til Tyskland. Om denne prøve havde nogen egentlig betydning, var der stor uenighed om. Skibene, der afhentede kreaturerne, tilhørte Flensborg Rhederi, de var tidligere og også fremdeles benyttede til passagerfart på Flensborg Fjord. I krigens dage tog denne kreatureksport et stort omfang, og mange opkøbere kom til Koldingmarkederne, hvor der var en betydelig omsætning.

Af andre store arbejder, der faldt i min byråds- og borgmestertid, skal jeg nævne den store udvidelse af Elektricitets- og Gasværket og opførelse af en bygning for de gamle, »De Gamles Hjem«. Endelig den store åforlægning, der greb stærkt ind i bestående forhold og krævede mange vurderingsforretninger, og meget andet. Denne åforlægning tilsigtede at skaffe bedre forbindelse over åen og til havnen i byens østlige del.

De kommunale embedsmænd

I det daglige arbejde var Byrådet og Havneudvalget bistået af en række dygtige embedsmænd. Jeg nævner den gamle kæmner Brandorff, der havde

Eksportmarkedet i 1920'erne.

et indgående kendskab til alle Koldingforhold, da han var barnefødt i byen, lederen af Elektricitetsværket, ingeniør Buemann og havneingeniør Lassen. Sidstnævnte var antaget i min tid som borgmester og formand for Havneudvalget. Han var i besiddelse af megen energi og meget initiativ, var bestemt i sine meninger og standpunkter og ledede de forefaldne arbejder med stor dygtighed.

Også folkeskolen havde meget dygtige ledere i inspektør Tradsborg og overlærer Kjær. Men krigens dage var svære dage og krævede meget arbejde og megen påpassenhed af os alle.

Den spanske syge

Det var en særlig uhyggelig periode efter krigen, i 1918 og 1919, da landet hjemsøgtes af en influenzaepidemi, Den spanske Syge, der særlig bortrev en mængde unge. I Kolding og omegn lå på det tidspunkt endnu en del soldater af sikringsstyrken, og blandt dem raserede sygdommen meget stærkt. Det var ikke muligt at skaffe den fornødne pleje på anden måde end ved at oprette et lazaret i en af kommuneskolerne, der alligevel var lukket på grund af epidemien. Her blev de syge indlagt. Det var ikke muligt at skaffe det fornødne antal plejersker, men et par unge lære-

re ved skolen meldte sig som frivillige til gerningen og ydede en fortræffelig og meget påskønnet assistance. Da det hastede med indretning af dette midlertidige sygehus, hvor vel en del unge soldater døde, men hvor de fik en ordentlig pleje, der reddede mange unge menneskers liv, tog jeg ikke i betænkning med tilslutning af kasse- og regnskabsudvalget provisorisk at udrede de til indretningen fornødne midler. Jeg tror, at det var 8.000 kr., som Byrådet uden nogensomhelst ophævelse straks efterbevilgede ved det første byrådsmøde derefter. Jeg erindrer, at fru Ræder, Dyrehavegaard, ydede os en god assistance ved at overgive os forskellige hvidevarer.

Koldinghus og Kunstforeningen

Ekstraordinære og urolige tider skaber usædvanlige tilstande og begivenheder, og af disse vil jeg nævne enkelte.

Forinden krigen, i 1912, var jeg formand i en komité, der havde restaurering af Frederik den 4des fløj på Koldinghus til formål. Arbejdet blev gennemført ved privates bidrag og tilskud fra amt og kommune. I den øverste etage etableredes en mindesal over kampene for Sønderjylland, og i nederste etage fik kunstforeningen lokaler til sine malerier og andre kunstværker, der var samlet i årenes løb.

I 1903 havde jeg fået ideen til genoprettelsen af Kolding Kunstforening og blev dens formand, lige til jeg forlod byen. I min formandsperiode arbejdede jeg målbevidst på at få et sådant kunstmuseum oprettet, og skønt midlerne var små, lykkedes det altså. I denne forbindelse vil jeg nævne, at vi til Frederik den 4des fløjs restaurering havde modtaget et smukt materiale af skabe

og balustrader fra det gamle Kgl. Bibliotek i København, som opsattes i vestfløjens midteretage.

Kongebesøg

I 1912 var det vistnok, at Kolding en formiddag i august fik uventet besøg af kongefamilien, der med Dannebrog kom til byen om formiddagen. Byens daværende borgmester Baller, sendte bud efter nogle af byrådets medlemmer, deriblandt mig, for at vi kunne være ved hånden og behjælpelige med at være vejvisere og ledsagere af kongefamilien. Vi var på slottet og i kirken med dem. De foretog derefter en køretur til Skamlingen og vendte tilbage ved 2-tiden for atter at afsejle med Dannebrog.

Ved afrejsen var våbenbrødrene med deres formand, hospitalsforstander Jensen og byrådet med borgmester Baller i spidsen kommet til stede og havde taget opstilling på havnepladsen. Da kongefamilien ankom, ville hospitalsforstander Jensen henvende et par ord til majestæterne, men borgmester Baller afviste ham og sagde, at det var ham, der måtte tage ordet, hvad kongen bifaldt, idet han sagde til borgmester Baller »Klem så bare på«. I øvrigt var det et meget vellykket besøg, og kongefamilien var venlig til alle sider.

Krigsbegivenheder

De ekstraordinære tider under krigen gav naturligvis anledning til adskillige usædvanlige tilstande, men alt i alt var der i krigsperioden ret roligt i byen. Man tog sig gæstfrit af de indkvarterede soldater og indordnede sig under de restriktioner og rationeringer, krigen medførte.

Der blev af kommunen efterhånden opført en del beboelsesejendomme for at hjælpe på bolignøden. Disse byggearbejder skete dog kun med betænkelighed fra de borgerlige partiers side. Således benævnedes man dengang de Konservative og Venstre medlemmer i byrådet i modsætning til Socialdemokratiet, men de havde naturligvis deres berettigelse. Der var stadig uenighed mellem partierne om gas- og elektricitetsprisen, som de borgerlige ønskede forhøjede, således at værkerne kunne give større overskud, mens modparten mente, at de direkte skatter burde dække udgifterne, men i sin helhed arbejdede man dog i god forståelse i byrådet og gjorde, hvad det kunne for at man skulle komme gennem de vanskelige tider.

En aften havde byrådet dog en ubehagelig oplevelse. Sagen om gaspriserne stod på dagsordenen. Det var en aften i oktober 1917, jeg tror den 7. oktober. Da mødet var begyndt, trådte en deputation frem for byrådet og ønskede ordet i en sag vedrørende arbejds- og lønningsforholdene i byen. Jeg sagde til deputationen, at den ikke kunne få ordet her i byrådssalen, men dersom den ville fremsætte sine ønsker skriftligt, skulle jeg bede byrådet tage dem under overvejelse. Hertil sagde de intet, men forlod roligt byrådssalen. Imidlertid samlede der sig efterhånden en stor menneskemasse på torvet uden for Rådhuset. Den blev efterhånden højroret og begyndte at bombardere byrådssalen med sten og knuste nogle vinduer i salen. Stenene fløj imod de nedrullede gardiner og nåede ikke ind i salen. Under bombardementet gik et af byrådets socialistiske medlemmer ned og bad om, at stenkastene måtte ophøre. Han tilføjede, »Det er jo os, I rammer«, thi socialdemokrater-

Salg af billige kommunale koks den 22. november 1916.

ne havde pladser nærmest vinduerne. Dette beroligede dog ikke mængden. Jeg fortsatte uforstyrret byrådets forhandlinger, indtil dagsordenen var udtømt, hvorefter medlemmerne forlod Rådhuset ad en bagdør, mens jeg gik ned ad hovedindgangen og lige mod mængden, der

åbnede rækkerne for mig uden at foretage sig noget imod mig. Derimod stormede de hen til den anden udgang og fulgte Venstres fører hjem, dog uden at gøre ham anden molest, end at en kvinde slog ham med sin paraply i hovedet, da han skulle ind ad sin port. Undervejs røg han på en cigar, hvad der gav anledning til, at en af mængden tilråbte ham: »Du ryger, din Laban«. Dernæst fulgte man byrådets eneste radikale medlem hjem og knuste til afsked alle ruderne i hans hus. Dette var den eneste virkelig urolige tildragelse i byen i de sidste vanskelige krigsår, hvor dyrtiden blev så følelig.

Efterkrigstiden

Efterkrigstiden var en meget broget tid i grænseegnene. Spørgsmålet om, hvor meget vi skulle have tilbage af det i 1864 tabte land, diskuteredes stærkt og satte sindene i bevægelse. Jeg holdt på H. P. Hansen og Clausen og var her i modsætning til Kolding Avis, der i den anledning ikke var mig god. Så kom genforeningsåret med alle dets mange begivenheder og dets mange stævner i Kolding. Der var det store dyreskue og sangstævnet, der krævede store indkvarteringer, der kun kunne imødekommes ved at tage skolerne i brug. Disse stævner, der samlede mange mennesker i byen, gav mig uhyre mange repræsentationspligter, og da jeg samtidig havde en travl tid i banken og som følge af det meget, der passerede i byen, havde mange møder og konferencer og desuden var medlem af Kroneudvalget, der skulle ordne en mængde forhold af administrativ og anden art for Sønderjylland, var min tid optaget fra tidlig morgen til sen aften. Jeg brød dog altid op fra de talrige selskabelige

og andre sammenkomster, som jeg som borgmester måtte deltage i, kl. 23. Uden dette ville jeg have slidt mig selv fuldkommen op.

Denne store virksomhed tiltalte og tilfredsstillede mig i så høj grad, at jeg ikke kunne modtage min direktions ærefulde tilbud om i 1920 at overtage stillingen som direktør for bankens største filial i Århus. Havde jeg vidst, at det ville blive gentaget tre år senere og under så ganske anderledes vanskelige forhold for banken, og hvor jeg ikke syntes, at jeg kunne afslå opfordringen, havde jeg måske betænkt mig på at afslå tilbudet i 1920. Det blev den gang fremsat af direktør Johs. Lauridsen.

Sangstævnet i 1919

Af andre begivenheder i årene efter krigen vil jeg nævne det store sangstævne 12. og 13. juli 1919 af Danmarks korforeninger. Det begyndte med en stor koncert på Staldgården, hvor jeg som stævnets præsident åbnede mødet og bød velkommen til sangerne. Skønt jeg ellers talte tydeligt, kunne mine ord kun høres af tilhørerne på de første 5-6 rækker, så stort var rummet, og så vanskeligt var det at tale igennem i fri luft. Efter mig talte sceneinstruktør og skuespiller Johs. Nielsen fra Det Kgl. Teater, hans stemme trængte igennem til de sidste rækker, så øvet var han i at tale i et stort frit rum.

Næste dag var der afskedskoncert på Skamlingsbanken. Vejret var regnfuldt med byger, men tilslutningen var stor. Da jeg den dag talte til forsamlingen fra Skamlingsbankens talerstol, kunne alle høre mig. Stolen var nemlig anbragt for neden af banken, op ad hvilken tilhørerne havde grupperet sig.

Det blev en herlig dag, og sangerne hilstes med begejstring. Også ved denne fest havde indkvarteringsvanskelighederne gjort sig gældende, men de blev overvundne af det dygtige indkvarteringsudvalg med købmand Kelstrup og biografteaterdirektør Petersen i spidsen. Aftenen før stævnet havde vi i vort hjem samlet en kreds af stævnets mænd hos os til en fornøjelig middag. Efter middagen sang og spillede brødrene Høeberg ret af hjertets lyst for os. Det blev en minderig aften.

Genforeningen i 1920

Årets største begivenhed blev dog Genforeningsdagen den 10. juli 1920. Jeg har tidligere omtalt de forberedelser, der fra Kolding var foretaget før genforeningen og min deltagelse deri, og skal herefter gå over til at omtale dagene forud og selve dagen, som den forløb for mig og mit hjem. Talrige var de forberedelser, kongemodtagelsen medførte. Man ønskede fra alle sider at give den det præg, der tilkom en for landet så betydningsfuld begivenhed. Flere dage i forvejen havde borgmesterkontoret rådslagninger med kongens staldmester, Grev Trip, og en af hans adjutanter, ritmester Rosenstand, om alle enkeltheder, ligesom den vej, kongetoget skulle drage fra skibsbroen og til grænsen blev besigtiget. Dagen forud havde jeg som borgmester i byen indbudt en kreds af de mere fremtrædende borgere og embedsmænd til middag sammen med ovennævnte grev Trip og ritmester Rosenstand. Amtmand Bardenfleth deltog ligeledes i middagen, der forløb meget hyggeligt og rart. Om aftenen fik vi besøg af flere forskellige højtstående embedsmænd og foreningsformænd, der kom

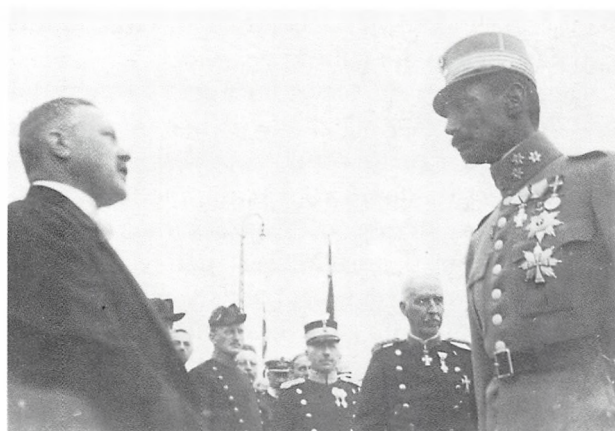
for at træffe aftaler angående modtagelsen den næste morgen, hvor ankomsten var sat til kl. 8. På kajen, uden for hvilken kongeskibet skulle lægge til, var samlet en stor kreds damer og herrer af Koldings borgerskab, byens embedsmænd og amtmændene Bardenfleth og Stemann. Desforuden var havnepladsen fuldt med tilskuere, der også i stor mængde havde anbragt sig på tagene af skure og pakhuse ved havnen. Det var strålende solskin, da det smukke kongeskib Dannebrog med kongen og dronningen på kommandobroen gled ind til bolværket præcis kl. 8. Det var et højtideligt øjeblik for os alle, da kongen gik fra borde. Et hurraråb for ham blev besvaret med brusende hurraråb, og derefter holdt jeg den velkomsttale, der findes berettet i dagens Kolding-aviser. Kongen takkede synligt bevæget og hilste derefter på de fremmødte damer og herrer, hvorefter bilerne blev besteget, og toget satte sig i bevægelse med kongefamiliens vogn i spidsen. Overalt, hvor den kom frem, blev den med begejstring hilst af den opstillede menneskemasse. Elisabeth og jeg var med i kongetoget til Haderslev. Kun kongen og hans følge måtte benytte landevejen til Frederikshøj, men da vi ankom dertil, var der samlet en stor folkemasse, og også her var kongemodtagelsen stor og meget begejstret. Færden fra Frederikshøj til Haderslev er så ofte beskrevet, og jeg skal ikke komme ind på enkeltheder, kun bemærke, at højtideligheden i Haderslev Kirke var gribende.

Hele færdens forløb, med undtagelse af kongens uheld ved bestigningen af hesten uden for Haderslev, der sikkert havde forvoldt ham ret store smerter, på smukkeste måde. Folket ombølgede Majestæten med en begejstring, der for os alle gjorde dagen uforglemmelig. Det vrimlede den

dag med bekendte i Haderslev. De var der alle, alle de gode mænd fra egnen. Efter at have spist frokost på Hofners Hotel sammen med vore gode venner proprietær Thygesen og hustru fra Dalbygaard, kørte vi tilbage til Kolding. Både Elisabeth og jeg havde været så optagne alle de foregående dage, at vi trængte til ro. Skønt vi havde billetter til dampskibet, der den følgende dag skulle føre deltagerne til modtagelsen på Dybbøl, opgav vi dog denne tur, da vi forstod, at vi hele dagen måtte opholde os på dækket og ikke kunne få køjeplads. Senere fik vi at vide, at der netop var forbeholdt os en kahyt og var da kede af, at vi ikke var kommet med.

Da der imidlertid var overvældende meget at tage vare på i de følgende dage på borgmesterkontoret, var det dog godt, at jeg var hjemme. Guldsmed Hansen havde af guld fremstillet en meget smuk ske med Dybbøl Mølle indgraveret på skaftet. Han bad mig overrække Majestæten den som en gave fra Kolding, mens han samtidig bad mig modtage den samme ske udført i sølv som gave. Jeg skal tilføje, at skeen var meget smukt udført.

Den stemning, der herskede overalt i de dage i Sønderjylland og i Kolding, kan ikke beskrives. Jeg vil kun sige, at kongefamilien overalt blev modtaget på en så smuk og venligsinde måde, at den måtte føle, at den havde alles hjerter, og at samtidig alle var fyldte af den højtide og den glæde, Genforeningen bragte i alle danskeres hjerter. Ganske særligt hos alle dem, der havde levet i de grænseegne, der opstod efter 1864, og som år efter år havde været samlet til møderne på Skamlingen, hvor slægt og venner fra egnene syd for grænsen også kom til stede, og hvor de danske fædrelandssange var blevet sunget med en inder-

Oluf Bech og Christian X.

lighed, som kun kunne opstå af et fælles ønske, det man nu så opfyldt. Hvor ofte havde vi ikke alle stået på Skamlingsbanken med tanker henvendt på brødrene og søstrene dernede. Grænsen var gået midt ned gennem bugten ved Hejlsminde og adskilte en egn, der havde et sådant fællesskab, en adskillelse der syntes ganske uforståelig.

1920 blev mødernes tid i Kolding, så mange forskellige foreninger henlagde i det år ganske naturligt deres sammenkomster til den gamle grænseby, og jeg måtte ved dem alle repræsentere Kolding by og udtale vor glæde til dem over at se så mange fremmede gæste vor stad. Ja, det blev en lang række herlige dage, hvor alle samlede i glæde over den landsdel og de landsmænd, der vendte tilbage til Danmark. Dette år vil stadig stå i min erindring som en særlig begivenhedsrig tid, hvor sindene og tankerne på den smukkeste måde var optaget af, at det længe af alle danskere nærrede ønske nu var opfyldt. Og med den bedste fortrøstning til, at man med gensidig for-

ståelse gik ind til det arbejde, som Genforeningen naturligt måtte pålægge os alle.

Derved, at jeg var blevet indvalgt i Kroneudvalget, der skulle tage sig af alle de mange praktiske spørgsmål, der måtte opstå, kom jeg til at deltage i udstrakt grad i dette arbejde, der medførte mange møder og mange overvejelser, men hvorved jeg også kom i forbindelse med mange udmærkede sønderjyder, og kom ret nøje ind i de forhold, hvorunder de havde levet siden adskillelsen i 1864. Jeg tror at turde sige, at der fra repræsentanterne nord for grænsen blev gjort alt muligt for at lægge overgangen og fremskridtsarbejdet vel til rette for den genvundne landsdel. Alle bestræbelserne var bårne med ønsket derom.

Årene derefter

Mens 1920 således for mig som for alle danskere blev et meget begivenhedsrigt år, var det også et år, hvor man begyndte at ane faren og vanskelighederne, der ville opstå overalt efter krigsårenes unormale økonomiske forhold. Det kom vel nok først til udbrud i foråret 1921. Som et af de første stormvarsler herhjemme, der gjorde indtryk, erindrer jeg direktør Balthus selvmord i april d.å. Han havde haft en meget fremskudt stilling i krigsårenes forretningsliv, og når han faldt, frygtede jeg, at meget ville følge efter. Dette bekræftede sig i den følgende tid desværre fuldt ud.

I 1921 gjorde kongen og dronningen et offentligt besøg i Kolding, hvortil de som sædvanligt ankom med Kongeskibet og boede på dette. Besøget strakte sig over et par dage, og de høje herskaber gjorde forskellige udflugter til de kendte historiske steder i Koldings omegn. Den ene dag var der taffel på Dannebrog, hvortil

embedsmændene i Kolding, repræsentanter for Kolding Byråd, for Vejle Amtsråd og fra Christiansfeld var indbudt. Jeg havde som byens borgmester plads ved kongens højre side, på hans venstre side sad borgmesteren fra Christiansfeld, mens amtmand Bardenfleth sad ved dronningens højre side og stiftamtmand Stemann ved hendes venstre side. Middagen var meget hyggelig, og de kongelige herskaber underholdt sig elskværdigt med deres gæster. Næste dag aflagde kongen besøg på borgmesterkontoret og underholdt sig med mig om byen.

I 1921 gjorde de ændrede økonomiske forhold sig efterhånden også gældende i Kolding. De medførte i særdeleshed, at de forandrede vilkår for erhvervene nedbragte skatterne, hvad der atter havde en stor stigning af skatteprocenten i det følgende år til følge. Var dette end byrdefuldt for borgerne, forrykkede det dog ingenlunde Kolding bys finansielle stilling, selv om det for en tid måtte besværliggøre administrationen.

De følgende år blev på mange måder besværlige i Kolding som overalt i Danmark. Mit arbejde, der både omfattede banken, byen, de sønderjydske landsdele og en anden stor virksomhed, nemlig Handelsskolen, som jeg andetsteds skal omtale nærmere, tog min tid meget stærkt. Arbejdstiden var sædvanlig fra 8 morgen til 22-23 om aftenen, men gerningen optog mig og interesserede mig. Det at leve med i en omfattende og alsidig virksomhed var mig en stor tilfredsstillelse, selvom der ofte var besværligheder, og jeg også ofte mødte modstand og vanskeligheder.

Da direktionen i 1923 henvendte sig til mig og bad mig tage til Århus, da der i banken deroppe var opstået vanskeligheder, var det kun, fordi jeg følte og mente, at jeg først og fremmest måtte

følge min bank, når den kaldte på mig. Men det var ikke uden overvindelse, og det var med stor sorg, at jeg forlod den virksomhed i Kolding og Kolding by, som jeg havde så kær, og som havde bragt mig i forbindelse med så at sige alle menneskelige forhold både i glæde og i sorg. Jeg hang med hele min sjæl ved denne gerning, og selvom også mine senere år blev rige på arbejde, har Kolding-årene dog været min allerbedste og

lykkeligste tid. Der var vi levet ind, der hørte vore børn til, og der var vi alle på mangfoldige måder knyttet til befolkningen gennem vort ophold blandt dem og min gerning på stedet i 23 år.

Olof Bech var Nationalbankdirektør i Kolding 1901-1923 og borgmester i Kolding 1916-1923. Hans erindringer er velvilligt stillet til rådighed af hans sønnesøn, tidligere departementchef Ole Bech.

Byrådssalen før ombygningen i 1924-25.

Kæmner i Eltang-Vilstrup

Af Jørgen Fønsskov

I 1950'erne voksede den kommunale administration – dels på grund af større krav til offentlig administration – dels som følge af større aktivitet i samfundet.

Det resulterede i, at langt den overvejende del af landkommunerne i disse år ansatte administrativt personale, der i Jylland fik titlen kæmner – øst for Lille Bælt var det kommunesekretær.

Der var dog kommuner, hvor sognerådet stadig havde den opfattelse, at de folkevalgte selv skulle påtage sig administrationen, og at det kunne være »farligt« at ansætte kæmner, der kunne tilrane sig for megen magt.

Det var typisk kommuner med markante sognerådsformænd, der selv påtog sig en væsentlig del af administrationen. Det fik jeg selv at føle!

Umiddelbart før vi flyttede til Eltang-Vilstrup Kommune, var repræsentanter fra alle sogneråd i Skærbækværkets regi inviteret til at se Skærbækværket, og jeg var da med repræsentanterne fra Ørum-Daugaard Sogneråd dernede. Vi mødte da to medlemmer fra Eltang-Vilstrup Sogneråd, der stod og talte med kolleger fra Koldingegnen bl.a. sognerådsformand Peter Eeg, Sdr. Bjert. De præsenterede mig som deres nye kæmner, hvortil Peter Eeg sagde »Ja, I er jo æt klo-gere!«

Han og sognerådsformanden i Eltang-Vilstrup var nok typiske eksempler på det, man kaldte »sognekonger«, magtfulde mænd, der havde deres magt på baggrund af mange års erfaringer

og indsigt samt den respekt og popularitet, de nød i befolkningen.

En væsentlig årsag til, at de fleste af de store landkommuner omkring Kolding ikke havde administrativt personale skyldtes, at en overvejende del var medlemmer af Skatteopkrævningsforbundet for Koldings omegn. De påtog sig at administrere al skatteinddrivelse og foretog også udpantning. De førte en ikke just borgervenlig politik, så de fleste borgere ønskede ikke mere kontakt med dem end højst nødvendigt; men effektive var de!

Eltang-Vilstrup Sogneråd havde i sommeren 1961 vedtaget at opslå stillingen som kæmner. Sognerådsformanden Kristian Bertelsen var da 78 år. Han havde været sognerådsformand i 32 år og ønskede ikke genopstilling ved valget i 1962. Han forestod selv alt ved socialvæsenet og folkeregistret.

Kasserer var gårdejer Eli Corydon-Petersen, Sdr. Vilstrup, der ønskede at blive fritaget for jobbet som kasserer.

Stillingen var opslået til besættelse pr. 1.10. 1961. Vi var ca. 20 ansøgere, hvoraf fem var til-sagt til samtale med sognerådet. Min kone var med. Da vi skulle bo ved kommunekontoret, vil-le hun blive involveret i arbejdet.

Kristian Bertelsen var meget korrekt – fåmælt – med et klart blik, som han fastholdt, så det føl-tes, som så han ind i sjælen! I samtalens løb var han meget interesseret i at vide, om jeg havde

kendskab til huslejetilskud, hvad jeg måtte sige var minimalt. På min forespørgsel fik jeg at vide, at kommunekontoret skulle indrettes i den nedlagte hovedskole på Eltang mark. Jeg var også interesseret i at vide, om der var centralvarme – vi skulle også have tjenestebolig der! »Det er der ikke – og det må De så tale med det nye sogneråd om!« sagde Bertelsen. Vi blev fulgt ud af Corydon-Petersen, der gav os en check til dækning af kørselsudgifter og sagde »I skal nok få centralvarme« – alt selvfølgelig under forudsætning af, at jeg fik jobbet.

Vi tog ind på »Jydekroen« for at få en kop kaffe og var enige om, at sådanne ture kunne vi få mange af. Jeg havde i hvert fald ikke meget tiltro til, at jeg fik jobbet. Pudsigt nok har Bertelsen senere fortalt, at da vi var gået, sagde han »Det her kan jeg ikke have med at gøre, de tror alle sammen, de skal have stillingen«.

Da jeg skulle have tid til at afvikle kærnerjobbet i Ørum-Daugaard Kommune, kunne jeg ikke overtage stillingen før 15. december 1961. I den mellemliggende tid tog vi jævnlige nedture sammen med sognerådsformanden og håndværkere at få indrettet kontorer og bolig i den nedlagte skole. Skolen ligger på hjørnet af Tværskift og Nr. Bjertvej. En af de gange, vi var der, gik døren op til skolestuen, og en ældre mand kom ind – gik hen til Bertelsen og sagde: »Ja, undskyld – jeg forstyrrer måske?« »Ja, det gør Du!« sagde Bertelsen, og så på ham med sit faste blik. Han ville blot hilse på de nye naboer.

Huset var meget forsømt, havde stået tomt i flere år og sidst brugt som husvildebolig. I skolestuen fik vi indrettet et større kontor nærmest indgangen og bagved et mindre, der også kunne bruges som mødelokale. Vi fik centralvarme, og

Sognerådsformand Kristian Bertelsen, fotograferet i 1975 af Gudrun Hechmann.

boligen blev sat pænt i stand. Der var en stor forsømt have; men det var jo vinter!

Vi flyttede ind den 15. december 1961, og tiden indtil nytår gik med at få indrettet kontorer og få alt materiale samlet fra sognerådsformanden og kassereren.

Den 2. januar 1962 var der overleveringsforretning til mig. Jeg kunne så ellers begynde at forberede skatteligningen og udfærdige valglisten til kommunevalget i marts måned.

Det var en meget kort periode, jeg arbejdede sammen med Kristian Bertelsen; men en periode, der betød meget for mig. Jeg nød godt af hans store viden om kommunen og kommunale forhold. Han var meget begavet og utrolig samvittighedsfuld og ydmyg overfor sit job – vurderede indgående de opgaver, han skulle løse, inden han traf sin beslutning. Der stod meget respekt om hans person og arbejde i alle kommunale kredse – ikke mindst i Vejle Amt.

Noget af det vigtigste for mig var at få at vide, hvornår skatteligningen skulle finde sted. Jeg havde jo erfaring for, hvor meget arbejde der lå i det, og når kommunen var væsentlig større, end jeg var vant til, kunne jeg forudse, at det blev en stor opgave. Det var planlagt til at vare fire uger i februar måned; men jeg skulle ikke foretage mig andet end at ajourføre mandtalslisten med sidste års indtægter – resten skulle foregå under ligningen!

Alle sognerådsmedlemmer deltog i arbejdet med at åbne selvangivelserne og føre mandtalslisten. »Sådan har vi altid gjort!« sagde Bertelsen. »Til næste år kan du gøre, som du vil for mig.«

Sognerådsmøder og alle møder sognerådet var impliceret i, såsom skatteligning, indkaldelse til »torskegilde« og børneværns møder blev afholdt på »De gamles Hjem« i Nr. Bjert – nuværende »Basagerhus.« Der var ved den vestlige indgang indrettet et stort mødelokale, der udelukkende blev brugt til sognerådets mødeaktiviteter. Sognerådet blev så beværtet fra alderdomshjemmets køkken, og ved skatteligningen betød det, at sognerådet var på »fuld kost.«

Bestyrerinde Sigrid Jensen sørgede for en god forplejning. Hun havde den tradition, at alle blev vejret før og efter ligningen, og det var kun få, der

Jørgen Fønsskov, fotograferet ca. 1960.

ikke havde forøget vægten. Da der ikke ved det nyoprettede kommunekontor var plads til afholdelse af sognerådsmøder, fortsatte sognerådets mødeaktivitet på »De gamles Hjem«.

Kommunevalget var fastsat til den 6. marts 1962. Der var tradition for, at kun Socialdemokratiet opstillede med partiliste. De borgerlige partier opstillede på lokallister – en i hver af afstemningsdistrikterne: Sdr. Vilstrup, Eltang og Nr. Bjert. Socialdemokratiet opstillede i Sdr. Vilstrup og Eltang. I Strandhuse valgdistrikt havde der i flere perioder været aftalt, at der kun blev

opstillet en lokalliste, hvor også Socialdemokratiet indgik. Det var meget usædvanligt og vakte nogen irritation i socialdemokratiske kredse i de andre lokalsamfund. Det var heller ikke velset i Koldingkredsens Socialdemokrati!

Der havde i årene op til valget været en del røre om, hvor den påtænkte centralskole skulle placeres. Centralskolen skulle afløse skolerne i Eltang og Sdr. Vilstrup sogne, og der var tanker om, at også Nr. Bjert skoledistrikt skulle indgå i Centralskolens distrikt; men det ville Nr. Bjerterne kun være med til på betingelse af, at skolen blev placeret ved Hovedvej 1.

Da sognerådets flertal bestemte sig for »at lægge skolen i Eltanggårds mødding« – som nogle udtrykte det – var det helt udelukket, at Nr. Bjert ville være med. Det skabte en dårlig stemning i befolkningen op til valget.

Efter valget indgav stillere for Nr. Bjert- lokallisten klage over valget til sognerådet. Sagen var, at man i Nr. Bjert havde den opfattelse, at listeforbundet mellem lokallisterne i Eltang og Sdr. Vilstrup ikke var indgået rettidigt, og hvis dette var tilfældet, kunne det få indflydelse på fordelingen af mandaterne mellem listerne.

Sognerådet behandlede klagen i mødet den 30. marts, og 7 mod 2 godkendte valget. Sagen berørte sognerådsformanden Kristian Bertelsen dybt – at der kunne rejses kritik af valget med ham som formand for valgbestyrelsen. Han fremsendte en redegørelse til amtet, og var i amtsgården til forhandling med amtsrådssekretær Jørgen Holm. Repræsentanter for Nr. Bjert-listen var ligeledes til møde der for at fremlægge deres synspunkter. Senere fremsendte amtet meddelelse om, at det var amtets opfattelse, at der ikke var begået fejl ved kommunevalget.

Det nye sogneråd konstituerede sig den 29. marts 1962 med gårdejer Eli Corydon-Petersen som sognerådsformand. Nye i sognerådet var Vilhelm Lauridsen og Bent Georg Jensen fra Strandhuselisten. Gårdejer Hans Henrik Krab, Lilballe, blev valgt på Eltang-listen i stedet for Kr. Bertelsen.

Det faldt naturligt, at Eli Corydon-Petersen blev sognerådsformand. Han havde nogle år tidligere overladt driften af sin gård til sønnen, da han gennem flere år også havde været vurderingsformand og dermed havde ansvaret for ejendomsvurderingen i Elbo og Brusk herreder. Han havde været medlem af sognerådet i adskillige perioder, var en kendt og agtet mand – rolig og besindig med store samarbejdsevner, som også jeg nød godt af.

I løbet af 1962 blev det klart, at jeg måtte have hjælp på kontoret, så sognerådet godkendte, at jeg fik ansat en halvtids kontorhjælp i god tid inden skatteligningen foråret 1963.

I efteråret 1962 havde sognerådet engageret arkitektfirmaet Sørensen, Bonnis og Bech Nielsen til at udarbejde forslag til en ny skole i Strandhuse og samtidig optage forhandlinger med proprietær Johs. Johansen »Schamrock«, Nr. Bjert, om køb af jord. Han var en vanskelig herre at forhandle med, så det var først i sommeren 1963, at det lykkedes at forhandle sig frem til en rimelig købesum, der også omfattede jord til det senere butikscenter – ialt 2 ha jord.

Sognerådet indså nu, at der måtte udarbejdes en dispositionsplan for området omkring skolen, og opgaven blev overladt arkitekt Poul Mogens, Strandhuse. Det resulterede i, at sognerådet vedtog, at der kunne etableres et butikscenter og mekanikerværksted syd for skolen, adskilt ved en

såkaldt »forsyningsvej« – den senere Lyshøjallé. Senere blev også fjernvarmecentralen indarbejdet i dispositionsplanen.

I begyndelsen af 1963 måtte Eli Corydon-Petersen meddele, at han ikke så sig i stand til at fortsætte som sognerådsformand fra 1. april 1963 af personlige grunde. Sognerådet valgte så proprietær Knud Daugaard-Hansen, »Buhlseje« i Nr. Stenderup, som sognerådsformand. Han havde været i sognerådet flere perioder, og havde haft ansvarsfulde poster som medlem af kasse- og regnskabsudvalget og formand for vejudvalget. Han følte sikkert, at det var en pligt for ham at overtage formandsposten. Han var en

samvittighedsfuld, ansvarsbevidst og pligtopfyldende mand, der stillede store krav til sig selv og forventede, at de aftaler, han traf med andre, blev gennemført korrekt. Han var en meget dygtig landmand, der nød stor respekt i alle kredse. Han var desuden involveret i et konsortium, der havde opkøbt jord til udstykning af byggegrunde, det nuværende »Kobbelhave«.

Efter »Kobbelhave«s udstykning og stadige forespørgsler om mulighed for udstykninger var sognerådet nu klar over, at der skulle udarbejdes en dispositionsplan for hele Strandhuseområdet. Arkitekt Poul Mogensen forelagde i sommerens løb et skitseforslag, hvor det væsentligste var gen-

Kommunekontoret i Ellang-Vilstrup Kommune med tjenestebolig til kammernen.

nemførelse af forsyningsvejen til Koldings kommunegrænse mod vest og til porten ved Koldingfjordskolen mod øst (Lyshøjallé). For at gennemføre denne vej måtte sognerådet atter i forhandling om køb af jord – denne gang med familien Sandager, »Bøgeløkke«. Da man på længere sigt kunne forudse parcelhusbyggeriet på hele området, var det vigtigt at bevare grønne områder, så sognerådet var ikke kun interesseret i jord til vejgennemføring ; men også i at købe engarealer ved Kolding Fjord ved porten til Koldingfjordskolen. Det lykkedes ikke at forhandle sig frem til køb af engen ; men denne indgik senere i en større udstykning og blev i den forbindelse udlagt til grønt område.

Det lykkedes også på dette tidspunkt at få fastlagt strukturen i kommunens skolevæsen. Da arkitektfirmaet Sørensen, Bonnis og Bech Nielsen var blevet opløst, overlod sognerådet i sommeren 1963 arkitekt Bonnis at udarbejde forslag til skolebyggeriet i Strandhuse, og den 17. september forelagde sognerådet ved et møde i Nr. Bjert Forsamlingshus forslag til en samlet struktur for skolevæsenet i kommunen. Til stede var amtsskolekonsulent Dahl Nielsen, Skolekommissionen, skolenævn, skoleledere og lærerne ved kommunens skoler. Man godkendte forslaget om, at Strandhuse Skole skulle opføres som en 7 klasses skole med senere udvidelse med realoverbygningen, og Eltang Centralskole som en 7 klasses skole med mulighed for oprettelse af 8. klasse.

Lærerne ved Nr. Bjert Skole var af den opfattelse, at en hurtig integrering med Strandhuse Skole ville være bedst – både af hensyn til eleverne og det kommende samarbejde mellem lærerne. Efter et møde mellem skolenævnene ved Nr.

*Sognerådsformand Knud Daugaard-Hansen, 1963.
Foto: Niels Lisberg.*

Bjert og Strandhuse skoler, indstillede man til sognerådet, at Nr. Bjert Skole blev nedlagt, og der ved Strandhuse Skole blev opført en bygning med to klasselokaler, der senere kunne indrettes til en lærerbolig, når den nye skole blev bygget. Dette godkendte sognerådet.

Sognerådet var blevet mere opmærksom på boligområder omkring Nr. Bjert, Eltang og Sdr.

Vilstrup. Man vedtog derfor i efteråret 1963 at flytte industrizonen i Nr. Bjert langs den sydlige del af landevejen – fra vest til vejen mod Strandhuse – til areal bag skolen. Samtidig vedtog man at oprette et industriområde på gårdejer Sommer Daugaards jorder i Eltang, og ligeledes oprettedes mindre inderzonearealer omkring Eltang og Sdr. Vilstrup for at sikre en rimelig udbygning.

Sidst på året købte sognerådet et areal syd for Sommer Daugaards gård ud til hovedvej 1 til industriareal, hvor der kunne opføres industribyggeri med funktionærboliger.

I de følgende år optog sognerådet forhandling med enkelte firmaer om salg af jord; men det nåede aldrig til realistiske forhandlinger, og sognerådet turde derfor ikke binde an med at bygge modne jorden.

I begyndelse af marts 1964 meddelte Daugaard-Hansen mig, at han ikke ville fortsætte som sognerådsformand efter 1. april, da det var for stort et arbejdspress samtidig at skulle klare gårdens drift. Det var et chok for mig. Jeg havde lært at sætte pris på hans reelle og kontante måde og syntes at han magtede opgaven, selv om jeg var klar over, at han ofte følte jobbet belastende. Det er svært for en perfektionist at leve op til sine egne idealer og gå på kompromis med sig selv kan man slet ikke.

Efter to et halvt år som kæmner skulle jeg så til at arbejde sammen med den 4. sognerådsformand, og nu begyndte også forhandlingerne om kommunesammenlægninger at blive meget aktuelle. Det er en helt anden historie.

Christen Steffensen, Brændkjærgaard

Af Hans Chr. Steffensen

Min far, Christen Steffensen blev født den 26. maj 1861 på Østergaard i Styding, der ligger i Hammelev Sogn.

Hans forældre, Christine og Nis Steffensen var meget dansksindede. Han gik først i skole i Styding og kom senere på Haderslev Realskole. For at undgå at blive tysk soldat måtte han i 1879 som 17-årig forlade hjemmet og rejse til Danmark. Hans forældre regnede med, at en folkeafstemning om Slesvigs tilhørsforhold snart ville blive virkelighed – i henhold til §5 i Freden i Prag i 1866 – men som bekendt kom afstemningen først den 10. februar 1920.

Hans Skau, der boede på nabogården Skovgaard, har fortalt, at min far ofte løb over grænsen til sit hjem. En af de gange, min far var hjemme, var han ude at harve med tre heste. Hans Skau så de tyske gendarmere komme, og min far løb hjem og kravlede op på høloftet over hestestalden. Gendarmene gik så vidt som til at undersøge høloftet ved at stikke deres sabler ned i høet, men da var min far hoppet ud af en luge. Forinden havde Hans Skau taget hestene. Min far fortalte, at kun én gang mellem 1879 og 1920 besøgte han sit hjem med tilladelse, nemlig da hans far døde. De mange andre gange, han var der, var det til hest og ad krogveje. 20 gange havde han en gendarm efter sig, tre gange to og en gang tre, men der skete ham aldrig noget.

Min far aftjente fra 1884 sin danske værnepligt dels i Odense, hvor han var i tre måneder, og

dels på Frederiksberg Slot. Senere kom han på Lyngby Landbrugsskole.

I 1890 blev han forpagter på en gård i Taps-

Chr. Steffensen. Foto fra 1941.

øre, matrikel nr. 7a og 9. Ejeren hed Kersten Schmidt, og forpagtningen løb til 1898.

I 1894 købte min far Brændkjærgaard på tvangsauktion. Han fortalte, at han var den eneste, der bød på den, fordi der krævedes 37.000 kr. kontant. I 1901 byggede han et nyt stuehus. Oprindeligt var der kun en lille beboelseslejlighed indrettet i laden. Gården lå omtrent der, hvor nu Brændkjærkirken ligger.

Gården havde en god besætning bestående af en tyr, 35 køer, 13 ungvæg, 2 kalve og 10 svin. Men den 12. december 1910 udbrød der mund- og klovsyge på gården, og den 14. december blev hele besætningen slået ned og begravet i et stort hul bag ved gården. Den dag græd min far, men han kom snart på fode igen. Fra besætningen på Brændkjærgaard blev der solgt børnemælk fra egen mælkevogn.

Brændkjærgade blev udstykket fra Brændkjærgaard i min fars tid. Det blev sagt, at far var lempelig med betalingen af grundene, hvis køberne havde svært ved at få betalt til tiden.

Mange sønderjyder kom på Brændkjærgaard i min fars tid. Mange blev sendt af deres forældre, for at de ikke skulle komme i tysk militærtjeneste. Der boede også en del hjemløse på gården. De blev bedt om at aflevere tobak og tændstikker om aftenen, inden de gik i seng. Onkel Tom vil også huskes af mange.

Brændkjærgaard blev solgt til Dansk Frøforsyning, som solgte den videre til Ingvar Hansen, og til sidst blev den solgt til Kolding Kommune. Stuehuset blev revet ned ca. 1957, og Brændkjærkirken bygget på samme sted.

Far købte derefter »Johans Minde«, Dalbygade 44. Villaen var bygget til Johan Volkert, den ene

af sønnerne fra Volkerts Fabrikker. Haven gik helt ned til Agtrupvej. Det var min opgave at feje gaden to gange om ugen, og for det fik jeg 50 øre om ugen. Vi lærte, at vi altid skulle have penge i vores pung, men at man helst skulle gøre en indsats for at få dem. Jeg var nr. tre af seks søskende. Min mor, Jenny Lund, var fra Seest Østerskov og hendes mor stammede fra Sverige. Hun var født i 1898 og mine forældre blev gift i 1924.

Min far var i mange år et meget aktivt medlem af Sønderjydsk Forening og en lang årrække medlem af bestyrelsen. For sin indsats fik han et Dybbølmærke i guld. Han var også i Skamlingsbankeselskabets bestyrelse, og hans bedstefar havde været med i den allerførste bestyrelse. Selvfølgelig var han i Styding for at stemme Sønderjylland hjem til Danmark den 10. februar 1920, og han støttede den danske sag, hvor han kunne – Gråsten Landbrugsskole, Skanderup Efterskole, Landeværnet og mange sønderjyder, der havde brug for hjælp.

Far var også i mange år kirkevæрге for Kolding Bys Kirkegårde, og i den anledning og for sit arbejde for Sønderjydsk Forening blev han hædret med en fest på Højskolehjemmet, hvor ca. 150 var til stede. Der blev holdt mange taler og bl.a. takket for hans gave til Kristkirken, Thorvaldsens Kristusfigur.

Sammen med August Andersen og Anthon Christensen stiftede han i 1916-17 Kolding Strømpfabrik og blev formand for bestyrelsen. Fabrikken gik godt, og da den blev solgt, byggede Andersen en strømpefabrik på Jovavej. Christensen byggede Grønnegården på Fynsvej og far købte ejendommen Sydbanegade 4-6 med 12 lejligheder og garager til Falck.

Brændkjærgaard kort før nedrivningen.

Min fars søster, faster Trine, boede på slægtsgården i Hammelev, der blev drevet af hendes datter Christine og hendes mand, Peter Knudsen. Vi var tit dernede om søndagen og havde så gerne en kasse strømper med. Til gården hørte også et stykke skov, der oprindeligt havde hørt til min fars fødegård. Den arvede jeg, da min mor blev gift igen og skiftede med os børn. Jeg fik stor

gavn af dette stykke skov, da træpriserne var gode, og det gav mig en god start som landmand.

I 1934 var min far med i købet af A/S Taarnholm. Taarnholm var en stor gård på 503 tdr. land, der lå ved Korsør Nord. Den kostede 500.000 kr. og udover far, der var formand for selskabet, deltog daværende folketingsmand

Olav Olsen fra Hjarup og direktør Olesen fra Dank Købestævne i Fredericia og en del flere i selskabet. Der blev indrettet tørringsanlæg til lucerne grønmel, d.v.s. at lucernen blev tørret direkte fra marken og solgt i sække til høns og svin. Der var 250 tdr. land med lucerne.

Far satte 150.000 kr. i Taarnholm og ca. 10% af aktiekapitalen. Min mor har fortalt, at han virkelig passede sit hverv som formand. Han tog toget midt om natten og gik de syv kilometer fra færgen i Korsør, så han kunne være på gården kl. 7 om morgenen. Gården gav overskud. For dette blev Borupgaard ved Horsens købt. Den var på 425 tdr. land, og den gik også godt, men min mor solgte sine aktier i 1947, da bestyrelsen ikke længere kunne enes.

Min far døde i 1941, kort før sin 80 års fødselsdag, hvor han var indstillet til et ridderkors. Han blev begravet på Sdr. Kirkegård og fik følgende gravskrift:

*Trofast du var mod fædrenes arv
i slægtens værn dit minde skal leve.*

Min mor stod nu alene med seks børn fra syv til femten år. For at tyskerne ikke skulle tage vores hjem, blev der afholdt skole i spisestuen, men det gik kun til 1944, da blev vi bedt om at være ude i løbet af seks dage. Vi fik i stedet anvist den ene ende af Seest Præstegård, mens 40 tyske telefonistinder blev indlogeret på »Johans Minde« og passede hovedforbindelsen mellem Tyskland, Danmark og Norge.

Lærer Jagd på Borgerskolen

Af Per Andersen

Slægten »Jagd« stammer fra Fredericia-egnen, hvor den første person med dette navn ses i Fredericia i starten af 1700-tallet. Det vil nu sige, at navnet gennem de første generationer blev stavet »Jagt«. Det var et tilnavn for Peder Jensen (1688-1738), der var fattig fisker og sømand. Han sejlede blandt andet med de tre »jagter«, som byen rådede over på dette tidspunkt – og herfra kom givetvis tilnavnet »Jagt«.

Fra starten af 1800-tallet begyndte slægten Jagd at udskille sig fra så mange andre slægter derved, at der blev usædvanligt mange lærere i familien. Denne tradition, der i slægten har holdt sig lige til vore dage, startede med Christen Jensen Jagd (1757-1839) i Herslev. Af hans fire overlevende sønner blev ikke mindre end tre også seminarie-uddannede lærere.

En af sønnerne blev lærer i Kolding, og hvordan dette artede sig, skal vi følge nedenstående.

Peder Henriksen Jagd

Peder Henriksen Jagd blev født den 5. november 1796 i Herslev som den sidste af to tvillingdrengene.

Det fremgår af lægdsrullen, at Peder søgte til seminariet i Borris som sin storebror Niels, og han læste til lærer dér fra 1814 til 1817. I 1817 dimitterede han fra seminariet med den fine karakter »Meget duelig«.

Nu gjaldt det om at få en lærerstilling, og

Peder startede som huslærer på den store Nebbe-gård ved Rands fjord i Gårslev. Stillingen som huslærer havde Peder Jagd dog kun kort tid, for den 17. juli 1818 blev han ansat ved den relativt nye Borgerskole i Kolding.

Borgerskolen

I starten af 1800-tallet var der flere skoler i Kolding. Den lærde skole, altså Latinskolen, skulle forberede børnene til en højere uddannelse, og der var to almindelige børneskoler: Den offentlige skole i Vestergade og Collins Skole i Adelgade. Derudover var der en håndgernings- og søndags-skole.

Skolekommissionen i Kolding bestod på den tid af præsten, pastor Raaschou, borgmester Deichmann og rådmand Abell. De fandt, at tiden var inde til en forbedring af skoleforholdene, og ønskede at slå de to børneskoler sammen til én. En plan blev udtænkt, hvor man i lyset af den ringe søgning til kirken kunne inddrage kapellet ved kirkens nordside. Her kunne man så lave en etageadskillelse, så der blev to klasseværelser for-neden og et på øverste etage.

Denne plan ville komme til at koste 2323 rdl., men det kneb lidt med at skaffe pengene. Præsten spyttede lidt i kassen af egen lomme, og i slutningen af 1807 blev ombygningen færdig. Den blev indviet af pastor Raaschou og borgmester Deichmann, og Latinskolens drenge sang, så

Louis Gurlitt (1812-97): Prospekt af Kolding. Museet på Koldinghus.

godt de kunne, men man manglede stadig inventar – blandt andet »et langt Kar til Badning for usunde Børn«, og oven i det hele kom Napoleonskrigen. I omkring 3 år blev skolelokalerne i stedet anvendt til opbevaring af korn.

Da krigen var overstået i 1815, kunne man tage fat igen. Man lånte nu 2000 rdl. til reparation af lokalerne og anskaffelse af inventar. I novem-

ber 1815 kunne Borgerskolen langt om længe indvies officielt, og lærerne kunne tage fat på undervisningen. Disse var residerende kapellan ved Sct. Nicolai kirke, Chr. Plesner, og lærerne Becker og Jørgensen.

Der var ved Borgerskolen også en realskole, idet man ikke skønnede, der var penge nok til at have en selvstændig realskole i Kolding. Fra 1818

blev skolen udvidet til 6 klasser, og det gjorde det nødvendigt at ansætte endnu en lærer foruden de 3 eksisterende. Det var denne fjerde lærerstilling, som Peder Jagd fik samme år. Lønningen var beskedne 200 rdl., men både Becker og Jørgensen fik 500 rdl. hver. Men Peder var jo heller ikke gift – endnu.

Jagd stifter familie

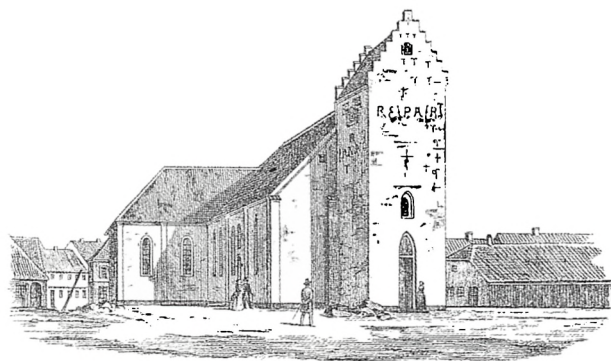
Efter Peder Jagd var startet som lærer i Kolding, lærte han den to år ældre Ane Ingeborg Høegh at kende. Hun var født i Kolding den 18. november 1794, og hendes forældre var guldsmeden i Kolding, Just Høegh, og dennes hustru Marie Nielsdatter. Ved et tilfælde var både Peder og Ane Ingeborg begge tvillinger.

Det endte da med bryllup mellem disse to unge i Sct. Nikolai kirke den 18. september 1819. Det var ikke helt tilfældigt, må man sige, idet Ane Ingeborg på dette tidspunkt var omkring seks måneder henne med deres første barn.

Juledag samme år nedkom Ane Ingeborg med en søn, der samme dag blev hjemmedøbt med navnet Just Henrik, opkaldt efter både Peders far og Ane Ingeborgs far.

Kolding i begyndelsen af 1800-tallet

Den by, som Peder flyttede til, var en by i stagnation. Det var egentlig mærkeligt, når Kolding lå så strategisk godt på grænsen mellem kongeriget og hertugdømmet Slesvig i syd. Trafikken mellem nord og syd i Østjylland skulle forbi dette knudepunkt og over Sønderbro, der i 1807-08 var blevet ombygget i sten i stedet for træ.

St Nicolai Kirke

Det var i den nordre korsarm ud mod Adelgade, skoleundervisningen foregik. Stik fra 1858.

I begyndelsen af 1800-tallet var antallet af indbyggere i Kolding under 2.000 og antallet af huse omkring 300. De vigtigste erhverv var brændevinsbrænden, jordbrug, bondehandel og befordring af de rejsende. Der var ikke mindre end 70 personer, der udskænkede brændevin, så indbyggerne syntes at være rigeligt forsynet.

Byen havde ganske vist nogle småbåde, men i mange år havde det inderste af fjorden været sandet til. Skibene måtte derfor ankre op ude på fjorden, og beboerne i Strandhuse førte lasten ind til byen i flade pramme. Vandvejene spillede en afgørende rolle på grund af de meget dårlige vejforhold. Derfor havde de dårlige havneforhold sikkert en væsentlig andel i byens manglende udvikling. Først i 1843 kunne en egentlig havn indvies.

Koldings udstrækning var selvfølgelig meget mindre end i dag og koncentrerede sig omkring

Akseltorv. Syd for Sønderbro var der kun et par gårde, nogle enkelte huse og fra 1822 en fattiggård. Bag Låsbygade var der store ubebyggede arealer og der var intet byggeri øst for Slotsgade og nord for Slotssøen.

Det inderste af byen bestod af snævre gader med huse i bindingsværk. På torvet var der en vandpost med trug omkring og den obligatoriske gabestok. Der var også to halsjern i kæder, og endnu i 1820erne var disse metoder i brug. To mænd, der havde svoret falsk, mistede to fingre, og i 1825 blev en pige, der havde forsøgt at forgive et spædbarn, henrettet.

Det var i denne by, at Peder Jagd var begyndt som lærer, og hvor han nu i begyndelsen af 1820erne havde startet sin familie.

Undervisningens indhold

I 1825 blev de 6 klasser på skolen skåret ned til 4 klasser, som var: Realklassen, anden klasse A, anden klasse B og den yngste klasse. Realklassen havde ikke mindre end 36 timer om ugen, der fordelte sig som følger:

<i>Religion og bibelhistorie</i>	<i>8 timer</i>
<i>Historie</i>	<i>3 timer</i>
<i>Geografi</i>	<i>3 timer</i>
<i>Regning</i>	<i>4 timer</i>
<i>Læsning og skrivning</i>	<i>8 timer</i>
<i>Dansk grammatik</i>	<i>2 timer</i>
<i>Tysk</i>	<i>2 timer</i>
<i>Tegning</i>	<i>3 timer</i>
<i>Naturhistorie</i>	<i>2 timer</i>
<i>Sang</i>	<i>1 time</i>

Peder Jagd underviste både realklassen og de to anden klasser i skrivning, dansk grammatik, tysk og tegning. Desuden underviste han i religion,

bibelhistorie og geografi. Jørgensen underviste den yngste klasse, mens Becker havde de tre øverste klasser i læsning, regning, bibelhistorie historie og naturhistorie.

Endelig var 18 timers undervisning overladt til kapellanen, Plesner. Det var et stort fremskridt, mente man, at man havde fået knyttet kirke og skole sammen på denne måde. Men man blev nu skuffet, Plesner interesserede sig tilsyneladende ikke ret meget for skolen, og det siges, at han udeblev fra de fleste timer. Dette faldt Skolekommissionen for brystet, og efter forsøg på mægling fremsendte man i 1821 en klage til direktionen. Det kom der nu ikke noget ud af. Først efter en rykker i 1823 fik man fra direktionen et svar, der ikke sagde andet, end at det måtte man selv finde ud af ved at rokere om på timerne.

Kommissionen var naturligvis ikke tilfreds med dette svar og bragte sagen for Danske Kancelli i København. Nu skete der endelig noget, og Plesner blev forflyttet som sognepræst til Lyngby ved Århus. I stedet blev Jac. Samuel Hertel ansat som kapellan, men nu fik kapellanen kun seks timers undervisning fordelt på to dage.

Forfremmelse

I 1826 var Andreas Becker blevet 73 år, og han døde den 26. marts. Han havde da været lærer i Kolding i 49 år. Peder Jagd, der i mellemtiden havde fået 4 børn, fik så endelig mulighed for at stige i løn, idet han fik et tillæg på 75 rdl. årligt. Dertil kom et par favne brænde. Beckers enke skulle have 50 rdl. i årlig pension, og dermed blev der nu et mindre beløb til den lærer, der skulle afløse Becker.

Den mindre løn var nu ikke noget problem, idet Skolekommissionen mente, at en ugift lærer »i de fleste honnerte Huse her i Byen kunne erholde Kost, Logi, Vask, Varme og Lys for i det højeste 80 Rdl. Sølv aarlig«.

I skolen fik man fra 1829 en ny undervisningsplan for de 269 skolesøgende børn, der var på det tidspunkt. Efter denne plan underviste Jagd i læsning, skrivning, retskrivning, regning, hovedregning, dansk grammatik, tysk, matematik og tegning i realklassen. Han havde desuden enkelte fag i anden klasse samt en times sang om ugen sammen med organist Rasmussen. Derudover skulle Peder Jagd sammen med Filstrup undervise i svømning, gymnastik og eksercits – dog kun om sommeren.

Peder Jagds løn blev ved samme lejlighed forhøjet til 300 rdl. og 3 favne brænde om året.

Flere børn

Foruden Just Henrik Jagd nævnt ovenfor, havde Peder og Ane Ingeborg på dette tidspunkt fået endnu 3 børn. Ole Melbye Jagd var blevet født den 18. december 1821, og han havde fået sit mellemnavn fra Madame Melbye, der havde båret ham til dåben. De to andre var Kristine Marie Jagd, født 29. august 1823, og Christian Henrik Jagd født 1. august 1825.

Sidst i 1820erne og begyndelsen af 1830erne blev familien udvidet med endnu tre børn: Niels Peter Jagd blev født den 28. maj 1872, og blandt hans faddere var både skolelærer Filstrup og skolelærer Beckers hustru samt kapellan Hertel. De to sidste børn var piger, Marie Anette Petrine Jagd (11. oktober 1829) og Ane Ingeborg Jagd (4. juli 1832).

Kongebesøget i 1832

Året 1832 var helt specielt i Koldings historie og i Peder Jagds liv. Byen og skolen fik besøg af kongen, Frederik den 6. I den anledning var der store forberedelser. Politiet ønskede, at man gjorde noget ved de dårlige vejforhold, for at kongen kunne køre roligt gennem byen. Det endte med, at man fyldte grus i hjulsporene, så de ikke gav kongen for hårde bump.

Da dagen kom, var alle vinduer og gader fyldte med folk, der spændt spejdede efter kongen. Folk fandt endda på at fjerne tagstenene fra husene for at kunne stikke hovedet op og dermed få et glimt af kongen.

Så kom kongen i stor fart. Til lyden af klokker og trompeter kom først regimentet, så det borgerlige korps, derefter lange kolonner af bønder til hest og så endelig til sidst kongens vogn. Alt gik hurtigt, og det var bare med at komme af vejen, hvis man ikke ville køres ned.

Efter et besøg i Sct. Nicolai Kirke, besøgte Frederik den 6. Borgerskolen, og det har sikkert været et stort og stolt øjeblik for Peder Jagd at stå ansigt til ansigt med landets konge. Børnene sang for kongen, og de mindste læste for ham. Kongen overhørte geografi i realklassen og skrivning i anden klasse. Foruden skolen besøgte kongen ved denne lejlighed også rådhuset og hospitalet.

Sygdom og død

Oven på dette højdepunkt i 1832 blev 1833 et svært år for familien, da tre børn døde. Det skete fra februar til april, og startede med, at Christian Henrik blev syg. Han døde den 8. februar af

»tæring«, 7 år gammel. Men også de to mindste piger måtte samme vej. Ane Ingeborg Jagd døde dem 2. marts af »indvortes slag« (hjertestop?), og Marie Anette Petrine Jagd døde den 19. april.

Hermed var familien pludselig blevet reduceret til fire børn. Man havde desuden en tjenestepige, der i folketællingen 1834 var oplyst til at være Marie Nielsdatter på 21 år.

Peder Jagd blev kun 42 år. I 1839 blev han syg af »indvortes svagthed«, og den 1. juli døde han.

Han blev begravet 6. juli fra Sct. Nicolai Kirke og efterlod sig hustru og 4 børn.

Kilder:

Eliassen, P.: Kolding fra middelalderen til nutid. Genoptryk, Vejle Amts Historiske samfund, 1974

Jagd, Knud B.: Chr. Jagd og hans »gule kanarieflugt«. Privat udgivet, 1950

Ravn, J.J.: En historisk-topografisk Beskrivelse af Sognene i Holmans og Elbo Herreder. Vejle, 1918

Siersted, Theodor: Kolding Kommunale Skoler 1792-1892, Kolding 1892.

Kort over Kolding ca. 1828. Kopieret af Grandjean efter Trøjel. Original i Rigsarkivet.

Kolding kommunale Billedskole

Af Henning Lasthein

I december 1995 fejredes 10-året for tilblivelsen af Kolding kommunale Billedskole. – Eller bare Billedskolen som den bliver kaldt. Det var et jubilæum på lige fod med så mange andre – og så var det alligevel noget særligt, der blev fejret: Kolding har en billedskole. Om dennes historie skal der her knyttes nogle erindringer og oplevelser.

Gennem 1970-erne drøftede jeg ofte med min formningskollega på Kolding Seminarium, Ole Stensgaard, hvad vi lokalt kunne gøre for at sætte skub i den formningspædagogiske udvikling. Vi oprettede, som et led i disse bestræbelser »Kolding-gruppen«, der foruden os selv bestod af 10-15 tidligere formningsliniesteruderende fra Kolding Seminarium. De var nu ansatte som formningslærere på byens og oplandets skoler, men da de på skolerne ofte følte sig temmelig alene med deres fag, følte de trang til at mødes med ligestillede kolleger. Vi mødtes så ca. en gang om måneden i en halv snes år og samarbejdet førte til adskillige konkrete resultater: 1) udstillinger med børnetegninger i Den geografiske Have med store billeder fra de forskellige verdensdele, 2) på biblioteket med husfacader fra Kolding, 3) på Kolding Seminarium om »noget farligt«, endda med tekst til bestående af små fristile skrevet af børnene og en 4) udsmykning af indkørslen til Trapholt-museet i forbindelse med dets indvielse – samt et par udstillinger mere på Akseltorv og i Slotsparken. Samarbejdet udvirkede også en studiekreds, hvor vi diskuterede form-

ningspædagogik, så der var tale om en frugtbar periode for os formningslærere.

Da så Jørgen Hinke, min seminariekollega i Kolding fra 1970 til 1973, flyttede til Fåborg og snart fik påbegyndt en billedskole for børn, koncentrerede Ole Stensgaard og jeg os om det samme i Kolding. Lærerne i »Kolding-gruppen« orienterede os løbende om arbejdet i skolen. De berettede bl. a., at børnene nød at arbejde med formning, men at de ofte skuffedes, fordi de havde for lidt tid og ofte måtte standse, lige når de var mest optaget af arbejdet. Endvidere var faciliteterne langt de fleste steder ikke gode nok, og det var svært at skaffe ophængningsplads, hvilket er meget vigtigt for ordentligt formningsarbejde. Ikke blot en udstillingsplads ved festlige lejligheder, men overhovedet i forbindelse med det daglige arbejde indenfor den væsentlige del af faget, der hedder billedaflæsning. Billeder skal hænges op for at blive set.

En ting mere omtalte lærerne som utilfredsstillende ved fagets status: Med 20-25 børn i klassen bliver det umuligt at bruge mere end et par minutter på hvert barn, og så er der ikke tid nok til at forholde sig til de billedmæssige problemer. Vi må også huske, at lærerne – foruden at skulle motivere børnene – også skal sørge for materialerne og for arbejdsro! Hver time skal helst ende med en ophængning, hvor billeder kan ses og diskuteres: Hvor er det godt, og hvor kan billedet forbedres, og endelig hvad kunne det næste ar-

bejde dreje sig om, for at eleven stadig kan være på vej.

I den periode, hvor ovennævnte udvikling foregik, kom der en dag en indbydelse til seminariet om at sende en repræsentant til Kulturelt Samråds møde på Sct. Jørgensgård. Jeg deltog på vegne af seminariet. Salen var fyldt med repræsentanter for byens kulturelle foreninger og institutioner. Efter en gennemgang af kommunens aktuelle planer og ønsker, blev der ved kaffebordet mulighed for indlæg fra salen. Jeg må her indføje, at Ole Stensgaard og jeg havde luftet ideen om en billedskole overfor seminariets rektor Leif Stenlev nogle dage i forvejen. Stenlev var den radikale stemme i byrådet, og han var med det samme med på ideen og handlede straks ved at bede lærerforeningens repræsentant, Tove Møller på Dyrehaveskolen komme og drøfte forslaget med os. Vi skulle helst have rygdækning fra lærerforeningen. Rektor Stenlev tog mig også med til et møde med Kolding Kommunes beskæftigelseskonsulent, Iver Schriver, for at undersøge mulighederne for kommunal støtte. Skoleinspektør Bo Winther besøgte jeg privat, fordi jeg mente, at han kunne give gode råd om det videre forløb, eftersom han nogle år tidligere havde været igennem den samme procedure, da han fik oprettet Musikskolen.

På Kulturelt Samråds møde bad jeg om ordet og foreslog, at vi skulle udnytte »Kolding-gruppen«s muligheder for at lave udstillinger og herigennem stimulere børnenes billedskabende evner. I denne forbindelse foreslog jeg så, at vi oprettede en kommunal billedskole. Jens Rytto fra Skolernes Kunstforening og Sven Jørn Andersen fra Trapholt støttede mit forslag. Det samme

gjorde viceskoleledert Bruno Pedersen dengang socialdemokratisk byrådsmedlem og formand for Kulturudvalget og Tove Vemmelund, der også var medlem af Kulturudvalget. Da jeg bagefter takkede fru Vemmelund for hendes støtte, svarede hun: »Hvis jeg ikke skulle støtte min gamle lærer, hvem skulle jeg så støtte?« Hun fortalte mig, at jeg, da jeg i 1950'erne underviste på Sct. Nicolai Skole, havde haft hende i en af mine klasser. Endelig var Venstre repræsenteret ved Hanne Skov, som også havde gået på Sct. Nicolai Skole i en af mine klasser. Så et heldigt sammentræf af mange omstændigheder resulterede i et tilbud til mig om at formulere et brev til Byrådet med så udførlig en beskrivelse af økonomi og undervisningsplan som muligt i forbindelse med dannelse af en billedskole.

Sven Jørn Andersens replik fra mødet skal ikke glemmes. Han sagde: »Jeg synes det er en fin idé, som vi skal forsøge at gennemføre, fordi det ville blive til en smuk treklang i byen med Kunsthåndværkerskolen, med Trapholt Kunstmuseum og så med en billedskole for børn. Det kunne måske endda gå sådan, at billedskolen om nogle år kunne flytte fra seminariet (hvor jeg forestillede mig, vi skulle begynde undervisningen) og ud til museet«.

Når jeg nævner Kolding Seminarium som et godt tilholdssted, så skyldes det, at vore lokaleforhold i 1985 var ideelle. Efter at jeg havde været ansat som formningslærer i 28 år og efter 7 ombygninger, havde seminariet indrettet fremragende lokaler til faget. Vort første formningslokale var i kantinen, hvor der hver dag skulle ryddes op før frokostpausen og så frem igen med materialerne lige efter. Det var naturligvis meget utilfredsstillende at sidde der mellem ostemadder

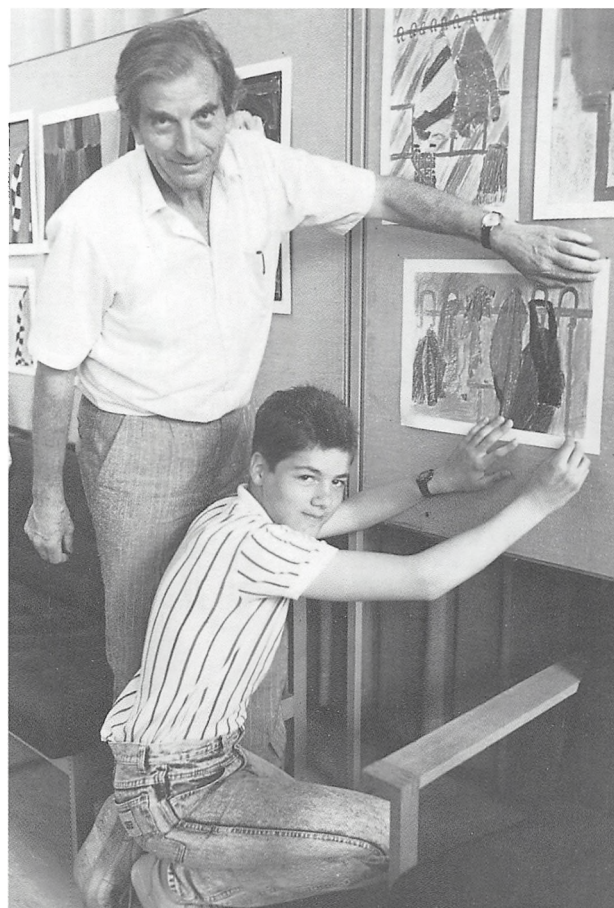
og sovseklatte, men alligevel var der et lyspunkt, nemlig det, at alt, hvad vi lavede i timerne, kunne hænges op og blive set af alle seminariets elever hver dag. Faget var – og netop det er meningen med det fag – synligt! Efter ombygningerne og talrige diskussioner var vore lokaler altså særdeles gode. De var praktiske og passende store, og også fagets bevilling var tilfredsstillende. Da søgningen af lærerstuderende efter nogle hektiske år igen var faldende, så ville der sagtens kunne blive plads på skemaet til et hold børn fra billedskolen.

Kulturelt Samråds møde i Sct. Jørgensgård sluttede med, at der blev nedsat en styringsgruppe, der kom til at bestå af rektor Leif Stenlev, museumsdirektør Sven Jørn Andersen, lærer Jens Rytto, kulturudvalgsformand Bruno Pedersen og undertegnede. Gruppen fik til opgave at forestå det fremtidige planlægningsarbejde. Mange ting faldt på plads den aften, og jeg må give min gamle mormor ret, da hun i sit 90. år engang sagde: »Hvis man skal have noget gennemført, er det altid godt at kende nogle i konsistoriet«. Hun anede ikke, hvad konsistoriet var, men havde en god del sund fornuft og en jævn og god udtryksmåde, og i denne situation kom mit lokalkendskab mig altså til gode.

Selve ansøgningen til Byrådet skal jeg ikke trætte med her, da den er aftrykt i et hefte, vi fik udgivet ved 5-års jubilæet, og desuden findes den i billedskolens arkiv. Men vi fik lov til at gå i gang.

Nogle af de væsentlige beslutninger omkring skolens start skal nævnes her:

Der var i skolen for lidt tid til billedarbejdet. Vi besluttede derfor, at der skulle undervises hver tirsdag i 4 lektioner. Som løsning på problemet

Henning Lasthein hænger billeder op sammen med Jakob fra Billedskolen, 1988. Foto: Birgitte Heiberg.

med mange børn i klasserne, besluttede vi, at der højst skulle være 15 elever på et billedhold, og de skulle have 2 undervisere.

Pladsproblemet løstes let, da vi fik lov at benytte seminariets ideelle formningslokaler.

Bedre materialer skaffedes, fordi kommunens bevilling var yderst tilfredsstillende, og fordi vi

besluttede i styringsgruppen, at hvert barn skulle betale et månedligt beløb på 60 kr. Der var forslag fremme om, at det burde være gratis for børnene, men også, at det på linie med andre fritidstilbud som musikskole, danseskole og idrætsklub ville være af betydning for forældrenes indstilling, hvis der var et kontingent at betale. Det var os nemlig magtpåliggende at tilkendegive, at

det ikke var en varmestue, vi ønskede at oprette, men et forpligtende valg til seriøst arbejde. Med blot lidt sparsommelighed og fornuftige indkøb kom vi aldrig til at mangle gode materialer.

Med hensyn til ophængningsplads var vi også godt med, da alle fire vægge i formningslokalerne var beklædt med »bløde plader«, og da seminariet rådede over en stor del »spanske vægge«,

som kunne bruges. Både i det daglige og i særdeleshed ved de to årlige udstillinger i seminariets aula – en forårs- og en efterårsudstilling – var der brug for disse vægge. Disse udstillinger strømmede forældrene til, og det var en tilbagevendende glæde at se både styringsgruppens medlemmer og repræsentanter fra byens aviser til denne udstilling. Det blev snart skik, at programmet ved disse ferniseringer lå fast, således at vi altid begyndte med en sang eller to, og at to af lærerne derefter holdt en lille tale, hvor de påpegede de kvaliteter, der havde været styrende for de opgaver, børnene var blevet stillet overfor. Hurtigt indførte vi også den tradition, at vi alle (børn og lærere) den sidste dag tog en tur til Trapholt, for dér at se de voksnes billeder og samtale om dem til glæde, oplysning og inspiration.

For et par dage siden mødte jeg en mor, som fortalte, at hendes datter, Dorthe, som var med på det første hold, stadig mindes timerne med glæde, og at det selvportræt, vi havde sat børnene til at tegne, og som hun åbenbart for sit vedkommende var godt tilfreds med, stadig hang på sin krog hjemme i stuen. Disse selvportrætter, som børnene tegnede med blyant ved hver sit spejl, optog dem, så vi holdt på med den opgave i flere uger – og billederne blev stadig bedre. Den fjerde tirsdag sagde jeg: »Nå, nu skal vi vel snart til at tegne noget andet.« »Ja«, sagde en af pigerne, »det siger min far også«, hvortil en af de andre piger sagde: »Det er nok, fordi han aldrig selv har prøvet det, og derfor ikke ved, hvor svært det er.« En sådan udtalelse og flere andre antyder, at børnene befandt sig godt på skolen, at de var glade for at gå der, og at de værdsatte at gå i dybden med arbejdet. Fordybelse er et nøgleord i billedskolen.

I løbet af de 10 år er der rundt om i landet opstået mange billedskoler, hvoraf den største er beliggende i Ryesgade i København. Af og til indkaldes der til billedskolekonference. Her mødes lærerne fra de forskellige skoler for at udveksle erfaringer og for at berette for hinanden om gennemførte ideer. Det er ofte et meget givende samvær. Samtidig ser vi selvfølgelig på børnearbejder, og det er med glæde, at vi Koldingfolk kan konstatere, at vore børns billeder med hensyn til udtryksfuldhed, grundighed og »billedkvalitet« absolut ligger i »topklasse«. En ligeså stor glæde er det at høre dygtige kolleger andre steder fra udtale sig inspireret og inspirerende om vores børns dygtighed.

1. august 1995 flyttede billedskolen fra seminariet til nyindrettede lokaler i et af de bindingsværkshuse, som hører med til Trapholt-museet, i en ramme af gammelt håndværk.

I dette miljø foregik den egentlige markering af Kolding kommunes billedskoles 10-års jubilæum. Festlighederne fandt sted i Richard Mortensen-salen med taler af museumsdirektør Svend Jørn Andersen, af formanden for byens kulturelle udvalg Margit Vestbjerg og af billedskolens daglige leder, Viggo Jensen. Der blev udtalt mange smukke ord og udtrykt glæde over at denne »byens kulturelle lille perle« blev skabt og fik lov til at vokse til glæde for byens børn og deres forældre, og at den stadig er så klart lysende, så at byens råd kan være glade og tilfredse med, at man i 1985 gik ind i arbejdet med oprettelsen af skolen.

Viggo Jensen tilføjede, at lærerne og børnene allerede havde ladet sig inspirere af de nye omgivelser til at fremstille en plakat, der er smuk, for-

tællende, velkomponeret og gennearbejdet. En milepæl efter 10 års arbejde. Jo, billedskolen er i særdeles god gænge og dens videre udvikling ligger i gode hænder med den stab af lærere, der nu arbejder der og i de velindrettede lokaler på det smukke Trapholt. Sven Jørn Andersens vision fra samrådsmødet blev altså til noget.

Fotografierne er alle fra Billedskolens første fem år, 1985-1990.

Hejlsmindetoget

Af Else Severinsen

Kolding Sydbaner bestod af Kolding-Vamdrup og Kolding-Hejlsminde banerne. Jeg husker kun sidstnævnte og det endda kun på strækningen fra Kolding til Varmark.

Startede vi i Kolding, kom vi først til Tved Trinbræt, Straarup Trinbræt, Skartved Trinbræt, Bjert Station. Derefter Aalry Trinbræt, Varmark Station (Sdr. Stenderup). Derefter kørte toget i en stor bue ud over en eng til Varmarkskov Trinbræt, det kørte så igen ind i Bjert: Bjertstrand Trinbræt, Dalager Station (Binderup). Så kom Skamling Trinbræt, som lå neden for Skamlingsbanken, Sjølund Station (Vejstrup), Vejstruprød Trinbræt, Kjær Mølle Trinbræt, Hejls Station, Hejlsminde Station (ved den gamle grænse). Ved trinbrætterne stoppede toget kun, når man stillede en skive på tværs af skinnerne, eller hvis der var passagerer at sætte af.

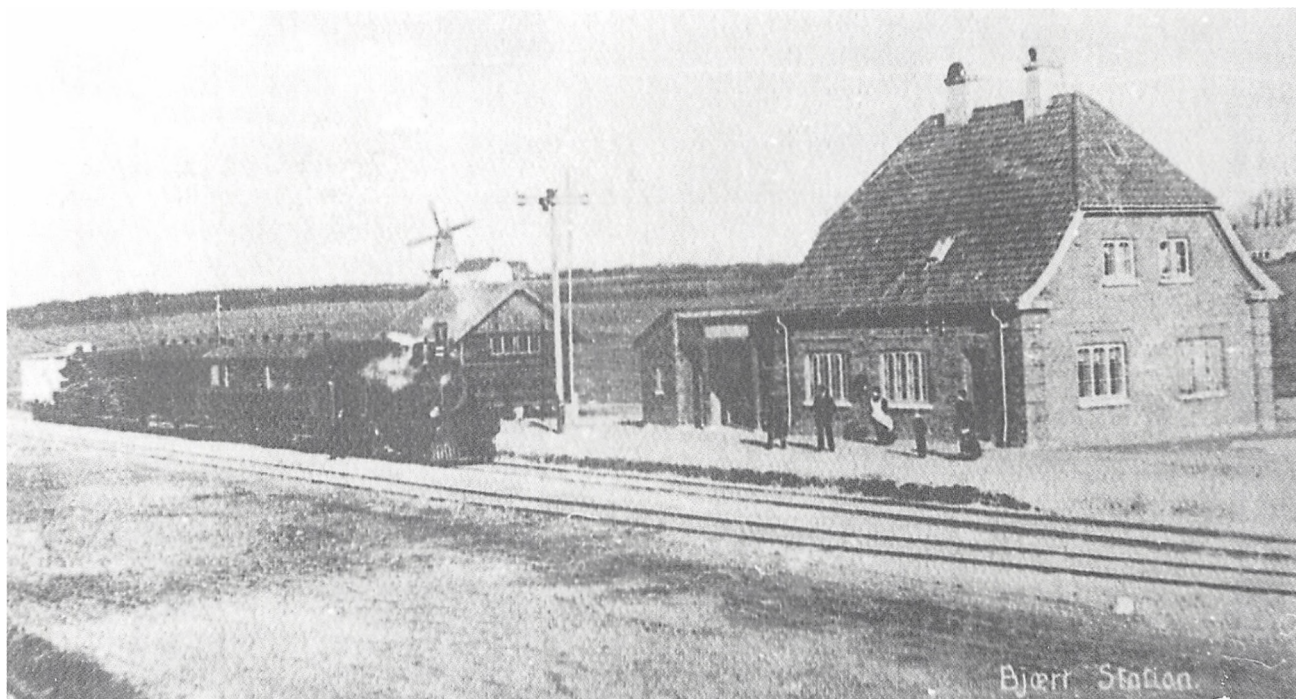
Banen blev bygget i 1911, dels for at transportere folk til og fra Kolding og til og fra Skamling, hvor der blev holdt store møder, dels for at have en forbindelse til grænseovergangen i Hejlsminde. Toget transporterede også kreaturer til Eksportmarkedet, sukkerroer til Saftstationen i Kolding, og roeffald til foder tilbage til leverandørerne. Da jeg var mindre, benyttede vi sjældent toget, kun hvis mor skulle til Kolding og have os børn med, ellers cyklede hun tit.

Jeg kom på Realskolen i Kolding i 1941. Jeg cyklede det meste af året, men når sneen kom, tog

jeg toget. Vi gav dengang 16 kr. for et månedskort. Når det skulle fornyes, betalte vi 8 kr. for den næste måned. For de penge kunne vi få en cykel med til Kolding, så fyldte vi jo ikke i toget hjem. Jeg gjorde det kun om lørdagen, toget hjem gik fra Kolding kl. 17.30.

Vi skolebørn havde 1. halvdel af 1. vogn for os selv, og her gik bølgerne højt, der blev råbt og skreget. Det skete, at et par drenge tog en slåskamp, og det skete, at der blev brugt kløpulver og nysepulver. Der var et par togførere, der tilsyneladende var hundeangete for at komme ind til os. En enkelt, han hed Birk til efternavn, var en frisk fyr. Han kunne snakke med os, og vi elskede ham simpelthen. En dag havde et par drenge været rigtig slemme mod en pige. Togføreren tog dem med hen i hans afdeling, fik toget standset og satte dem af ude på linien, de havde 6 km at gå hjem med en tung skoletaske, men de var klare over, det var løn som fortjent. Tit var der lektier, der skulle have en overhaling, så listede vi ind i den anden vogn med en bog. Det måtte vi godt, hvis vi var rolige.

Tirsdag morgen tog vi den tit med ro, når vi gik til toget, vi vidste, vi skulle have kreaturer med, og så blev vi lidt forsinkede. En morgen stak et par ungdrenge af fra togfolkene i Skartved, de løb langt hen ad skinnerne, helt til Straarup og togfolkene bagefter. Vi hang ud af vinduerne for at se, hvad der skete, og der blev jublet fra mange sider. Det betød nemlig, at vi ikke fik

ret meget ud af den 1. time i skolen. En anden gang smuttede en af kreaturerne fra landmanden, da toget kom, den kom i klemme under et hjul, der blev råbt på en kniv for at aflive den, men pludselig sprang den op og løb.

Når Birk var togfører, følte han med de børn, der ikke var så gode til at komme op. Han vidste, at en pige, vi kaldte Wolle, skulle med fra Skartved. Hvis ikke hun havde stillet skiven på tværs, stoppede han toget og stod og råbte: »Wolle«. Så kom hun pilende. En dag kom hendes lillebror cyklende og sagde: »Wolle kommer lige straks«. »Jamen, så venter vi,« sagde Birk. Den slags oplever man ikke i dag, hverken med tog eller bus.

Når det var snevejr, snakkede vi om, at i morgen ville toget nok sidde fast i Skartved med den

blæst. Så kunne vi ligeså godt blive hjemme. Men så vejret slemst ud, spændte man et af de gamle lokomotiver foran i stedet for den moderne motorvogn, så skulle vi nok komme igennem.

Vi var så dejlig fredede i skolen, når vi kom for sent. Det var undskyldning nok, at vi havde været med toget. Men lærerne vidste, hvem der havde togetkort.

Nogle år senere var jeg pige på en gård i Binderup. Jeg skulle sørge for at få den yngste med toget i skole. Det kneb undertiden, det skulle jo over Varmark for at komme til Bjert, men så kunne hun nå det ved at cykle til Bjert.

Sidst på året rangerede toget næsten hver dag for at få vogne med med sukkerroer, det forsinkede også turen.

Når de to tog kom ind på Sydbanestationen i Kolding og fik deres last af skolebørn og andet godtfolk læsset af, kørte vores tog videre til Banegården i en stor bue. Det måtte køre langsomt, for det var en meget skarp kurve og ellers ville det løbe af skinnerne. Hjulene hvinede, ikke mindst, når det kørte over den gamle bro over åen.

Sydbanegården i Kolding.

I 1948 blev banen nedlagt. Transport af gods skulle nu ske med lastbiler, og der blev sat busser ind til transport af bl.a. skolebørn, som dengang skulle til Kolding for at få en eksamen. Togpersonalet blev så vidt muligt flyttet til stillinger som chauffører ved rutebilerne. Vi havde lidt ondt af skolebørnene. Hvor er de gået glip af mange gode oplevelser, som vi andre har haft med Sydbanetoget.

Koldingbegivenheder

1. september 1995 - 31. august 1996

Af Søren Flø Sørensen

Presse

TV-Kolding lukket efter 4 måneders sen-detid til 10.000 koldingensere og mange spaltes i den trykte presse. (31.10)

Den ugentlige, husstandsomdelte og gratis Søndagsavisen begynder også at udkomme i region 12, omfattende bl.a. Kolding. (5.11)

Radio Kolding skifter navn til Radio Skala efter sammenslutning med Radio Skala i Haderslev. De vil så køre en fælles markedsføring. (28.3)

Kirke

Efter anbefaling fra Nationalmuseet føres Vonsild Kirke tilbage til C.F. Hansens oprindelige udformning. Halveringen af Vonsild Kirketårn indledes. De overskydende dele ender som vejfyld. (12.4, 30.4)

Kolding Kommune og andre offentlige myndigheder

Per Bødker Andersen har 10 års jubilæum som borgmester (2.9)

Fremskridtspartiet er for første gang med i budgetforlig med Socialdemokratiet, Venstre og Konservative. Blandt vedtagelserne er 30 mio. til et nyt idrætscenter for tennis og badminton mellem Bøgelund og Hviidsminde og 20 mio. til flere daginstitutionspladser. Til gengæld kan børn kun være i fritidsordninger til 3. klasse.

Der skal bygges 140 almennyttige, 220 ungdoms-, 85 ældre- og 38 andelsboliger i 1996. Grundskyldspromillen nedsættes fra 12 til 11. (9.9, 10.9)

Vejle Amtskommunes budget for 1996 medfører en merskatteudskrivning på 0,4% til 10,3%. Alligevel barberes budgettet, kun sundhedsområdet får en vækst på 1%. (12.9)

Personaledirektøren i Kolding Kommune mener, at man skal gøre noget for at beholde de ældre medarbejdere - det er vanskeligt at få nye i deres sted. (13.11)

Kolding Kommune har nu passeret de 60.000 indbyggere. (17.11)

Kolding Ungdomsråd oprettes. Der findes 17 medlemmer og ansættes en halvtidssekretær. (28.11, 29.2, 1.5, 21.6)

Administrationen af Slotssøbadet og Byferien adskilles. (22.12)

KOE kan melde om det højeste varmeforbrug i Kolding nogensinde p.g.a. kulden. Forbruget ligger 50% højere end på en gennemsnitlig januardag. (5.1)

En arbejdsgruppe nedsat af Kolding Kommune arbejder med visioner for udviklingen i Sdr. Bjert og Sdr. Stenderup. Planerne præsenteres ved et borgermøde 13. marts. Nøgleordene er bevaring og udvikling. (14.3)

Kommunens planlægningsudvalg har sat de kommunale embedsmænd i gang med at planlægge en kæmpemæssig byggeomdning af Drejenshalvøen og Eltang med 1000 byggegrunde med tilhørende institutioner og infrastruktur. (3.4)

Borgmester Per Bødker Andersen bliver af HK's fagblad, Kommunalbladet, hædret som Danmarks bedste borgmester. (10.4)

På Kolding Politigård er et nyt efterforskningscenter for Syd- og Sønderjylland taget i brug. (29.4)

Kolding Kommune mangler penge og sætter nyanlæg og nyansættelser i bero. (25.6)

Uddannelse

Kolding Kommune foretager en undersøgelse af det psykiske arbejdsmiljø blandt folkeskolens lærere. Undersøgelsen er den første af sin art i landet. (13.12)

Den første rigtige bestyrelse for den selvstændige institution Kunsthåndværkerskolen i Kolding får direktør Flemming Skouboe som formand. Marianne Stokholm er udnævnt til rektor efter Mogens Victor Andersen. (18.1, 21.1)

N.O. Ehrenskjolds økonomiske vanskeligheder medfører, at ejendommen Hviidsminde trues af tvangs salg. En ejendomsfond ejet af Kolding Kommune køber og

udlejer derefter ejendommen til Kolding Købmandsskole, der etablerer ny designøkonom-uddannelse på stedet med 52 studerende. (2.2, 1.3, 3.8)

Kultur

Kolding Kunstforening arrangerer den første udstilling i den nyrestaurerede Katrinegadesal. (22.9)

Den kommunale billedskole er flyttet ud på Trapholt - og eleverne er blevet bedre til at tegne. (5.11)

Kirsten Holt får Vejle Amts Kulturpris for sit arbejde for amatørteatret i Kolding Festspls Venner og Dronning Dorothea Teatret. (13.12)

FOF starter en kunstskeole for voksne med Koldingkunstneren Verner Brems som kunstnerisk leder. (10.1, 19.1)

Kolding Træf under Kolding Turistforening nedlægges, og midlerne overføres til Kulturudvalgets budget. (17.2)

Kulturby 96 i Vejle Amt markeres ved opførelsen 2.5. af Willi Stolarczkys symfoni for 96 klaverer og slagtøj på Koldinghus. Publikum kan følge koncerten på stor-skærme og i TV-Trekanten. I sommerens løb afholdes et væld af arrangementer, der kulminerer med en Kulturturnat fredag 23.8. og den påfølgende nat. (16.4, 2.5, 25.8)

Helligkorsgade 18 har stået tom efter Turistbureauets flytning til Akseltorv. Nu stiller Kolding Kommune huset til rådighed for skiftende kunstnere. Kunstnergruppen Kolding Kunst Kompost indleder. (9.5)

Kunstmuseet Trapholt kan holde rejsegilde på nyt møbelmuseum. (16.8. 18.8)

Koldings første kulturturnat blev en stor succes og begunstiget af godt vejr. Foto: Jonas Ahlstrøm.

Stadsarkivet har lavet udstilling med Kolding-fotos i 100 år. Udstillingen vises på Hvidsminde og derefter i Katrinegadesalen. (21.6)

Socialt arbejde

Havneudvalget beslutter, at u-båden skal forblive i Kolding. Den bugsres til en placering ved Marina Syd. Placeringen her giver dog anledning til nogen diskussion. (9.11)

Ældresagen i Kolding arrangerer kurser i Internet for pensionister. (29.11, 6.12)

Center for frivilligt socialt arbejde har udpeget Kolding til én af de bedste kommuner inden for dette felt. (12.12)

Det ny plejecenter Olivenhaven kan holde rejsegilde. (17.2)

Asylcentret i Domhusgade tømmes. De sidste bosniere flytter ud 1.8. I Kolding by er der i alt ca. 300 bosniere. (11.7)

Alma Junghans, amerikansk efterkommer af Hans Junghans, borgmester i Kolding i 1700-tallet, testamenterer 143.000 kr til plejehjemmet Låsbyhøj. (22.8)

Bybilledet og trafikken

Markdanersgade 5-9 er nyrenoveret for 22 mio. og opdelt i 15 andelslejligheder. (19.9)

Lin Utzons udsmykning af Den Spanske Trappe indviet af Lisbeth Petersen, hvis fond har doneret 1.000.000 til projektet. (29.9)

Grønborg river Sydbanernes gamle remise ned for at få plads til en ny lagerhal. (1.10, 20.1)

Gøhlmanns mølle får ny hat udført af landets eneste møllebygger Jens Jørgensen og senere kommer der vinger til. (18.11, 30.5, 3.6)

Stejlbjerganlægget er blevet renoveret. Den ny terrasse på grottens tag byder på en af de smukkeste udsigter i byen. (10.12)

Erhverv

Efter Storcentrets etablering har Kolding Kommune samlet haft en fremgang i detailomsætningen på 30 %. Stigningen på landsplan er kun på 5%. Den øvrige del af kommunes detailhandel har imidlertid haft en nedgang på 5% og midtbyen en nedgang på 12%. (19.9)

Kolding tiltrækker speditions- og fragtmandsfirmaer p.g.a. den centrale beliggenhed. (7.11)

Thorkild Kristensen planlægger opførelse af Kolding Butikspark ved Vejlevej tæt på Storcentret. Miljøminister Svend Auken går imod etableringen p.g.a. et ministerielt undersøgelsesarbejde om fremtidens centerbyggeri i Danmark. Kolding Kommune sender alligevel lokalplan ud til debat. (5.11, 13.1, 3.5, 14.5)

Den finske concern Fazer beslutter at lukke Nordic Candy og 120 medarbejdere fyres. De sidste medarbejdere stempler ud 30.5, et halvt år før virksomheden kunne være fyldt 100 år. (9.1, 18.2, 1.6)

Kolding Erhvervsråd udnævner maskinfabrikken Tresu i Agrtrup til Årets Virksomhed. (1.3)

Koldinghusgaderne går sammen med Cityforeningen i fælles forening for de handlende i bymidten. (5.3, 20.3)

Handelsstandsforeningen og Kolding Folkeblads initiativpris går til skohandler Keld Jørgensen. (21.3)

Unidanmarks Initiativpris for aktionærområdet Kolding går til Liva Stormarked for en indsats, der trods hård konkurrence fra Kolding Storcenter, har forøget omsætningen. (23.5, 29.5)

Kolding Havns nye terminal på Nordhavnen har modtaget det første skib. (13.6)

Miljø

Efter et miljøseminar besluttes det at oprette et økologisk råd i Kolding. (1.10)

Slotssøen er under oprensning. Lystfiskerne fanger karper og brasen og Fiskeøkologisk Laboratorium fisker barnevogne m.m. (3.10)

Kolding Byråd beslutter, at Kolding skal have et center for byøkologi. Placeringen af det Nationale Byøkologisk Center sker i konkurrence med andre. Århus vinder kampen. (14.11, 24.1, 13.2, 2.7)

Borgmester Per Bødker Andersen har fået ideen til et øko-hus, der skal løse plads-

problemerne bl.a. på Koldings skoler. Lys-højskolen og Bramdrup Skole bliver de første skoler med øko-hus. (19.1, 21.1, 24.3)

De første flytter ind i utraditionelle lavenergihuse i Vonsild Syd, kaldet "Solrækkehusene" med adresse på Solsikkehaven. Husenes princip er at begrænse energiforbruget og spare på ressourcerne. (25.1)

Sport

Bowlingklubben Trekanten får Unidanmark-fondens lokale idrætspris. (29.9)

De 22-årige tvillingbrødre Christian og Erik Munk-Christensen sikrer sig DM-titlen i foursome d.v.s. golf for par. (1.10, 5.1)

Med 2800 medlemmer er Kolding Idrætsforening fortsat en solid magtfaktor i det lokale idrætsliv ved sit 100 års jubilæum. (12.10)

Lars Christiansen, håndboldspiller for KIF og landsholdsspiller, bliver nr. 1 ved Folkebladets kåring af de ti bedste idrætsfolk i Kolding. Årets idrætsleder bliver Preben Hansen fra Harte G&IF's badmintonafdeling. (27.1)

Kolding-Hallen med plads til normalt ca. 3.000 tilskuere indvies 28.2. Medvirkende årsag til byggeriet er de seneste års fonemme håndboldresultater fra KIF. (22.2, 29.2)

Stine Christensen, 17-årig løber fra Kolding KFUM, bliver dansk mester i 800 m og 1500 m løb indendørs. (4.3)

UniDanmark-fonden belønner Jens Sø-nichsen fra Kolding Triathlon Klub med 5000 kr. (9.5)

Kolding KFUM's ungdomsafdeling genopstår efter en ufrivillig pause på to år og med støtte fra Kolding Kommune. Klubben er nu først og fremmest et socialt tilbud og dernæst et idræstilbud. (5.8)

Kolding Orienteringsklub erobrer 3 medaljer ved de danske mesterskaber i kortdistance. Søs Munch vinder guld i klassen damer 35-40 år, Søren Maarup bronze i klassen herrer 35-40 år og Marianne Lyngé bliver nr. 2 i den stærkeste dameklasse. (12.8)

Dressurrytteren Finn K. Hansen, Kolding Rideklub, kvalificerer sig med sin 12-årige holstener Bergerac til OL i Atlanta. Her bliver det til en placering som nr. 22. (19.5, 7.7, 3.8)

Kort fortalt

Konstabel Michael Madsen dræbes under beskydning i FN-tjeneste i det tidligere Jugoslavien. (19.9, 23.9)

En ny supertanker "Evelyn Mærsk" er "af Kolding", men stikker allfor dybt til at besejle Kolding Fjord. (11.9)

KFUM-spejderne i Danmark åbner Natur- og Friluftscener ved Houens Odde, "Stensgården". (6.10, 8.10)

Bent Eliassens Koldingjulemærke forestiller Kunstmuseet Trapholt og er tegnet af grafiker Jørn Ole Madsen. (2.11)

Margit Midtgaard har tegnet det 15. lokale julemærke udsendt af Selskabet til udgivelse af Kolding-Julemærket. Motiverne tager udgangspunkt i julemandens ankomst til Kolding. (4.11)

Årets Koldingborger bliver Bent Georg Jensen, Damaskvæveriet. (20.1)

Kanindåb i Kolding Roklub. Foto fra Kolding Folkeblad 11. august 1996. Foto: Orla Lund.

Årets Koldingplakat er tegnet af Torben Skov. Den får IG-prisen for godt grafisk design. (20.1, 19.6)

En omfattende snestorm lukker mange skoler og virksomheder. Strandede biler må evakueres til skoler m.v. (20.2 f.)

Bikubens Kjørmes-pris tildeles direktør Michael Jepsen, Hotel Koldingfjord. (3.2)

Årets Bjert Borger bliver sognepræst Holger Lissner. (29.4)

Årets Herkules bliver kommunaldirektør Ingemann Olsen. (21.6)

Årets festspil er "Annie Get Your Gun" med Anne Mette Bindzus i hovedrollen. (22.6)

Årets eventyrspil i Den Geografiske Have er "Folk og røvere i Kardemomme by". (25.7)

Tina Turner-koncerten på Kolding Stadion har 16.000 gæster. Kun 10.500 er betalende, og koncerten giver underskud. (9.8, 14.8)

Nye bøger

Christensen, Svend: Erindringer. Kolding Stadsarkiv, 1995. (15.9, 18.9)

Kolding Idrætsforening 1895 - 1995.

Andersen, Erling: "Ved allehaande kneb og rænker". Nr. Bjert Sogns Menighedsråd, 1995. (3.12)

Arkitekterne Inger og Johannes Exner. Museet på Koldinghus, 1996.

Møller, Jens: Sejre og nederlag. Borgen, 1996.

Axel, Børge: Jubilæum Viuf Brugsforening 100 år. 1896-1996.

Fabricius, Nina: Landet med de store gårde. Landbohistorisk Selskab, 1996. (11.6)

Koldingbogen

26. årgang

Udgivet af Kulturudvalget i Kolding

Redigeret af Birgitte Dedenroth-Schou

Sats og tryk: Jørn Thomsen Offset A/S, Kolding

ISSN 0901-8077

Forsidebillede: Sønderbro og Søndergade i 1939.

**Kolding
Kommune**

Kulturudvalget